Suomen ympäristökeskuksen raportteja 41 | 2022

Yhteiset maisemat

Kohti maisemapoliittista ohjelmaa

Nina Ahola

Suomen ympäristökeskus

Suomen ympäristökeskuksen raportteja 41 / 2022

Yhteiset maisemat

Kohti maisemapoliittista ohjelmaa

Nina Ahola

Suomen ympäristökeskuksen raportteja 41 | 2022
Suomen ympäristökeskus
Biodiversiteettikeskus

Kirjoittajat: Nina Ahola[1)]
[1)] Suomen ympäristökeskus

Vastaava erikoistoimittaja: Jari Lyytimäki

Rahoittaja/toimeksiantaja: Ympäristöministeriö
Julkaisija ja kustantaja: Suomen ympäristökeskus (SYKE)
Latokartanonkaari 11, 00790 Helsinki, puh. 0295 251 000, syke.fi

Taitto: Nina Ahola ja Pirkko Väänänen
Kannen kuva:Jussi Kirjasniemi, Lentokuva Vallas Oy

Päälukujen aloituskuvat: Tapio Heikkilä s. 9; Nina Ahola s. 15, 28, 44 ja 78 | Kartta: Nina Ahola

Julkaisu on saatavana veloituksetta internetistä: www.syke.fi/julkaisut | helda.helsinki.fi/syke

ISBN 978-952-11-5525-3 (PDF)
ISSN 1796-1726 (verkkoj.)

Julkaisuvuosi: 2022

Tiivistelmä

Yhteiset maisemat – kohti maisemapoliittista ohjelmaa

Maisemissa yhdistyvät ainutlaatuisella tavalla kestävän kehityksen ekologiset, sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Euroopan neuvoston maisemayleissopimuksen mukaan maisemat ovat oleellinen osa ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointia, elämänlaatua ja identiteettiä. Maisemat ovat tärkeä osa kulttuuri- ja luonnonperintöä. Globaalien ympäristöongelmien ja erilaisten kriisien sekä niihin varautumisen vaikutukset näkyvät ja ilmenevät myös maisemissa. Maisemia hoitamalla, suojelemalla ja laadukkaasti suunnittelemalla voidaan edistää ja tukea useita Yhdistyneiden kansakuntien kestävän kehityksen tavoiteohjelman (Agenda2030) mukaisia tavoitteita.

Euroopan neuvoston maisemayleissopimuksessa edellytetään maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun tähtäävän kansallisen maisemapolitiikan määrittelyä. Ympäristöministeriö linjasi vuonna 2021, että Suomelle tulee laatia maisemapoliittinen ohjelma. Tämä raportti taustoittaa aihepiiriä. Raportissa tarkastellaan maiseman monikerroksista luonnetta ja maisemia koskevien toimien monialaisuutta. Tavoitteena on muodostaa yleiskuva Suomen maisemia koskevista toimista erityisesti maisemayleissopimuksen näkökulmasta kokonaisvaltaisen maisemapoliittisen ohjelman valmistelun tueksi.

Maisemapolitiikkaa ja maisemayleissopimusta on toteutettu Suomessa monin tavoin. Maankäytön suunnittelu ja maisemasuunnittelu ovat keskeisiä maisemapolitiikan keinoja. Lainsäädännön lisäksi maisemien kehitykseen on vaikutettu myös esimerkiksi tietopohjan vahvistamisen, tietoisuuden lisäämisen ja osin sektorikohtaisten strategioiden kautta. Maisemiin liittyvät oikeudet ja vastuut korostavat monitoimijaisuutta, osallisuutta ja toimivaa vuorovaikutusta.

Maisemiin kohdistuu hoito-, suojelu- ja suunnittelutarpeita, jotka vaihtelevat eri alueilla ja erityyppisissä maisemissa. Maisemapoliittisen ohjelman yhtenä keskeisenä tehtävänä tulisikin olla sen määrittely, millaista muutosta ja maisemien tilaa tavoitellaan tulevaisuudessa sekä miten asetettuihin tavoitteisiin voidaan päästä. Tarvetta on siten Kulttuuriympäristöstrategian (2014–2020) työtä jatkaville linjauksille kokoamaan ja edelleen kirkastamaan moninaisia risteäviä tavoitteita yhteisiksi päämääriksi.

Asiasanat: maisema, kulttuuriympäristö, suunnittelu, kestävä kehitys, ympäristöpolitiikka

Sammandrag

Gemensamma landskap – mot ett ladskapspolitiskt program

I landskapen förenas på ett unikt sätt de ekologiska, sociala, ekonomiska och kulturella dimensionerna av hållbar utveckling. Enligt Europarådets landskapskonvention är landskapen en väsentlig del av människornas och samhällenas välfärd, livskvalitet och identitet. Landskapen är en viktig del av kultur- och naturarvet. Effekterna av globala miljöproblem och olika kriser samt beredskapen för dem syns och framträder också i landskapen. Genom att vårda, skydda och planera landskapen på ett högklassigt sätt kan man främja och stödja flera av målen i Förenta nationernas målprogram för hållbar utveckling (Agenda 2030).

Europarådets landskapskonvention förutsätter att en nationell landskapspolitik som är inriktad på landskapsskydd, landskapsvård och landskapsplanering ska definieras. Miljöministeriet fastställde 2021 att ett landskapspolitiskt program ska utarbetas för Finland. Denna rapport ger en bakgrund till ämnesområdet. I rapporten granskas landskapets mångskiktade karaktär och de sektorsövergripande åtgärderna som berör landskapen. Målet är att skapa en allmän bild av de åtgärder som gäller Finlands landskap, särskilt ur landskapskonventionens synvinkel, som stöd för beredningen av ett övergripande landskapspolitiskt program.

Landskapspolitiken och landskapskonventionen har genomförts på många sätt i Finland. Planeringen av markanvändningen och landskapsplaneringen är centrala metoder inom landskapspolitiken. Utöver lagstiftningen har man också påverkat utvecklingen av landskapen till exempel genom att stärka kunskapsunderlaget, öka medvetenheten och delvis genom sektorspecifika strategier. Rättigheterna och skyldigheterna i anslutning till landskapen betonar multifunktionalitet, delaktighet och en fungerande växelverkan.

Landskapen omfattas av skötsel-, skydds- och planeringsbehov som varierar i olika områden och i olika typer av landskap. En av de centrala uppgifterna för det landskapspolitiska programmet borde vara att definiera hurdan förändring och hurdant tillstånd för landskapen som eftersträvas i framtiden samt hur de uppställda målen kan uppnås. Det finns således behov av riktlinjer som fortsätter med Kulturmiljöstrategins (2014–2020) arbete för att samla och ytterligare förtydliga mångformiga korsande mål till gemensamma mål.

Nyckelord: landskap, kulturmiljö, planering, hållbar utveckling, miljöpolitik

Abstract

Shared landscapes – Towards a landscape policy programme

Landscapes uniquely combine the ecological, social, economic and cultural dimensions of sustainable development. According to the Council of Europe Landscape Convention, landscapes are an essential part of the well-being, quality of life and identity of people and communities. Landscapes are an important part of cultural and natural heritage. The impacts of global environmental problems and various crises and preparedness for these are also visible and manifest themselves in our landscapes. By managing and protecting landscapes and implementing their high-standard planning, several goals in the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development can be promoted and supported.

The Council of Europe Landscape Convention requires the definition of a national landscape policy aimed at the protection, management and planning of landscapes. In 2021, the Ministry of the Environment outlined that a landscape policy programme must be drawn up for Finland. This report provides background on the topic. The report examines the multi-layered nature of the landscape and the multidisciplinary nature of the landscape measures. The aim is to form an overview of the measures concerning Finnish landscapes, particularly from the perspective of the Convention, to support the preparation of a comprehensive landscape policy programme.

Landscape policy and the Convention have been implemented in many ways in Finland. Land use planning and landscape planning are key methods of landscape policy. In addition to legislation, measures to influence the landscape have included strengthening of the knowledge base, raising awareness and in part drafting sector-specific strategies. The rights and responsibilities related to landscapes emphasise multiple actors, inclusion and effective interaction.

Landscapes are subject to management, conservation and planning needs, which vary in different areas and types of landscapes. One of the key tasks of the Landscape Policy Programme must therefore be to define what kind of change and the state of landscapes will be sought in the future and how the objectives set can be achieved. For this reason, there is a need for a Policy Programme that continues the work related to the Cultural Environment Strategy (2014-2020) to gather and further clarify the diverse intersectional objectives into common goals.

Keywords: Landscape, cultural heritage, planning, sustainable development, environmental policy

Esipuhe

Kulttuuriympäristöstrategia (2014–2020) ja sen toimenpideohjelma on onnistunut nostamaan kulttuuriympäristöihin kohdistuvaa mielenkiintoa sekä niiden vaalimista ja hyödyntämistä.

Kulttuuriympäristö on hyvin lähellä kulttuurimaiseman käsitettä. Tämän pohjalta viime vuosina Suomi on Euroopan neuvoston maisemayleissopimuksen piirissä todennut, että Kulttuuriympäristöstrategia auttaa toteuttamaan sopimuksen edellyttämää maisemapolitiikan määrittelyä niin kauan kunnes meillä on määritelty varsinainen kansallinen maisemapolitiikka.

Ympäristöministeriön virkajohtoryhmä kansliapäällikkö Juhani Damskin johdolla päätti tammikuussa 2021, että Kulttuuriympäristöstrategian johdannaisena ja jatkohankkeena käynnistetään Maisemapoliittisen ohjelman valmistelu. Ohjelmatyön taustaksi ja valmistelun tueksi tutkija Nina Ahola on Suomen ympäristökeskuksessa laatinut selvityksen Yhteiset maisemat – kohti maisemapoliittista ohjelmaa.

Työtä ympäristöministeriössä ovat ohjanneet ympäristöneuvos Tapio Heikkilä Luontoympäristöosastolta ja ympäristöneuvos Tuija Mikkonen Rakennetun ympäristön osastolta.

Ympäristöministeriö kiittää lämpimästi Nina Aholaa selvitystyöstä ja käsillä olevan julkaisun laatimisesta. Selvityksessä on hyödynnetty paitsi kirjallisia lähteitä, myös maisema-asioihin perehtynyttä yhteistyöverkostoa. Käsikirjoitukseen annetuista kommenteista haluamme kiittää erityisesti: Hämeen ELY-keskusta, Maa- ja kotitalousnaisia, Suomen maisema-arkkitehtiliittoa, Metsähallitusta, Museovirastoa ja Turun yliopiston maisemantutkimusta sekä Suomen maisemaobservatoriota ja Vesimaisemaverkostoa. Maisemapoliittista ohjelmaa valmistelemaan on tarkoitus perustaa työryhmä, jonka yhteydessä tarjotaan kaikille kiinnostuneille mahdollisuus kommentoida maisemien suojelun, hoidon ja suunnittelun aihepiirejä.

Helsingissä 20.10.2022

Kansainvälisenä maisemapäivänä

Tapio Heikkilä

Ympäristöministeriö

Sisällys

Tiivistelmä ... 3
Sammandrag ... 4
Abstract ... 5
Esipuhe ... 7

1 Johdanto ... 11
1.1 Maisemapoliittisen ohjelman tarve ... 11
1.2 Lähtökohtana Euroopan neuvoston maisemayleissopimus ... 12
1.3 Tavoitteet ja raportin rakenne ... 14

2 Näkökulmia maisemaan ... 17
2.1 Kulttuurimaisemia, luonnonmaisemia vai kulttuuriympäristöä? ... 17
2.2 Maisema muuttuvassa toimintaympäristössä ... 19

3 Kansainväliset sopimukset ja maisemapolitiikka Euroopassa ... 30
3.1 Maisemat kansainvälisissä sopimuksissa ja ohjelmissa ... 30
3.2 Katsaus maisemastrategioihin Euroopassa ... 35

4 Maisemat Suomessa ... 46
4.1 Maisematoimijat ja maisema-asioiden hoito ... 46
4.2 Maisemanhoidon ja -suunnittelun resursointi ... 52
4.3 Säädösperusta ja ohjaus ... 54
4.4 Valtakunnallisia strategioita ja ohjelmia ... 58
4.5 Tunnistetut maisemakohteet ... 61
4.6 Maiseman muutoksen seuranta ... 72
4.7 Koulutus, tutkimus ja osaaminen ... 74
4.8 Maisematietoisuus ja osallisuus ... 77

5 Kohti maisemapoliittista ohjelmaa: yhteenveto keskeisistä havainnoista ja asiantuntijapalautteista ... 80

Lähteet ... 87

Liite 1. Maisemayleissopimuksen käsitteiden määritelmät ... 92
Liite 2. Lakeja ja asetuksia, joilla on vaikutusta maisemiin ... 93
Liite 3. Maisemia koskevia valtakunnallisia strategioita ja ohjelmia ... 96
Liite 4. Avoimia valtakunnallisia kartta- ja verkkopalveluja ... 97
Liite 5. Verkkolähteet ja -aineistot ... 98

1 Johdanto

- Maisemien laadulla on merkitystä ihmisten ja ekosysteemien hyvinvoinnille.
- Ympäristömuutokset näkyvät ja ilmenevät maisemissa.
- Maisemasta lähtevällä kokonaisvaltaisella ajattelutavalla voidaan etsiä ratkaisuja ja täydentää kestävän kehityksen ja muutoksiin sopeutumisen keinovalikoimaa ja lähentää toimijoita toisiinsa.
- Euroopan neuvoston maisemayleissopimus edellyttää valtakunnallisen maisemapolitiikan määrittelyä.

1.1 Maisemapoliittisen ohjelman tarve

Maisemien ja elinympäristöjen laadulla on suuri merkitys niin ihmisten kuin muidenkin lajien hyvinvoinnille. Maisemissa yhdistyvät kulttuuri- ja luonnonperintö sekä kestävän kehityksen sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja ekologiset ulottuvuudet. Maisemia hoitamalla, suojelemalla ja laadukkaasti suunnittelemalla voidaan edistää useita Yhdistyneiden kansakuntien kestävän kehityksen tavoiteohjelman (Agenda2030) tavoitteita.

Ympäristömuutokset näkyvät ja ilmenevät maisemissa. Esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden heikentyminen on ilmiö, joka näkyy maisemissa eri tavoin: lajien yksipuolistumisena tai tiettyjen lajien siirtymisenä idemmäksi ja pohjoisemmaksi. Monimuotoiset maisemat ovat tärkeä osa ihmistenkin elämänlaatua, hyvinvointia ja identiteettiä (esim. Grahn & Stigsdotter 2003; 2010; Tyrväinen ym. 2007; Tyrväinen & Korpela 2009; Hartig ym. 2014; Fagerholm ym. 2020).

Maisemia koskevilla toimilla on merkitystä paitsi ympäristömuutoksiin vastaamisessa myös sosiaalisen ja kulttuurisen yhdenvertaisuuden kysymyksissä (Euroopan neuvosto 2022). Maisemasta lähtevällä kokonaisvaltaisella ajattelutavalla voidaan etsiä ratkaisuja ja täydentää kestävän kehityksen ja muutoksiin sopeutumisen keinovalikoimaa sekä lähentää eri sektorien ja hallinnonalojen toimijoita toisiinsa – ja toisinpäin: rakentaa tulevaisuutta siten, että yhteisten maisemien arvot huomioidaan sen osana.

Suomen perustuslain mukaan vastuu ympäristöstä kuuluu kaikille. Samalla maisemiin liittyvien asioiden hoitaminen on hajautunutta. Hallinnollisesti maisema-asioita hoidetaan eri aluetasoilla ja eri hallinnonaloilla osana sektoripolitiikan strategioita ja ohjelmia. Maisemat tuottavat ihmisille ja koko elämänkehälle tärkeitä palveluja, mutta usein nämä on huomioitu sektoripolitiikoissa vain osin. Hallinnon lisäksi asukkailla, maanomistajilla, yrityksillä ja muilla tahoilla on maisemiin tai niiden kehittämiseen vaikuttavia toimia ja pyrkimyksiä myös paikallistasolla. Maisemiin liittyvää toimintaa on Suomessa paljon, mutta aina kaikkia toimia ei tunnisteta ”maisematyöksi”.

Suomella ei tällä hetkellä ole yksinomaan maisemia koskevaa lainsäädäntöä tai strategiaa. Aivan yhtenäisiä linjauksia ei ole ollut nykyisen lainsäädännöllisen ohjauksen lisäksi siitä, millä tavalla erilaiset maisemat tulisi huomioida esimerkiksi alueiden suunnittelussa. Ympäristöministeriö linjasi vuonna 2021, että Suomelle tulee laatia maisemapoliittinen ohjelma. Ohjelman laatimisen lähtökohtana on Euroopan neuvoston maisemayleissopimus (SopS 14/2006). Maisemapoliittisen ohjelman tarve tunnistettiin myös vuonna 2020 päättyneen kulttuuriympäristöstrategian arviointiraportissa (Toivanen ym. 2021).

Useissa Euroopan maissa on laadittu maisemia koskevia politiikkalinjauksia, ja Suomessakin on juuri nyt maisemapoliittisen ohjelman valmistelulle otollinen ajankohta maiseman eri ulottuvuuksia sivuavien valtakunnallisten strategioiden ja ohjelmien vanavedessä. Näitä ovat jo päättynyt Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, tammikuussa 2022 julkaistu Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma Apoli 2022–2035, toukokuussa 2022 valtioneuvoston periaatepäätöksen saanut Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 ja toukokuussa 2022 valmistunut Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030. Kulttuuriympäristöstrategian työtä jatkava maisemastrategia on kuitenkin puuttunut.

Maailmanlaajuisten ympäristöongelmien aiheuttamien muutosten ohella rakentaminen, liikenne, teollisuus, energiantuotanto, kaivostoiminta, maa- ja metsätalous sekä matkailu aiheuttavat muutospaineita maisemiin ja maankäyttöön samalla kun on tarpeen huolehtia tasapainoisesta ja kestävästä kehityksestä sekä kaikille yhteisistä maisemista kokonaisvaltaisesti.

1.2 Lähtökohtana Euroopan neuvoston maisemayleissopimus

Suomen maisemapoliittisen ohjelman valmistelun lähtökohtana on Euroopan neuvoston maisemayleissopimus, joka hyväksyttiin Euroopan neuvostossa vuonna 2000 Firenzessä[1]. Se on ensimmäinen kansainvälinen sopimus, joka koskee yksinomaan maisemia. Maisemayleissopimus tuli voimaan Suomessa vuonna 2006. Suomessa maisemayleissopimuksen toimeenpanosta vastaa ympäristöministeriö. Sopimus on luonteeltaan ohjaava. Sen on ratifioinut 40 valtiota.

Maisemayleissopimus käsittää niin luonto-, maaseutu- ja kaupunkimaisemat kuin kaupunkien reuna-alueiden maisematkin. Sen piiriin kuuluvat arvokkaina pidetyt maisemat, arjen maisemat ja huonolaatuiset ympäristöt (artikla 2).

Sopimus ponnistaa Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeustavoitteista. Sopimukseen kirjatusti turvataan kaikkien oikeutta nauttia laadukkaista maisemista sekä osallistua päätöksentekoon niitä koskevissa asioissa (artikla 5 c). Sopimuksen myötä ihmisten oikeus laadukkaisiin maisemiin ymmärretään laajempana kuin vain pääsynä huomattavan arvokkaina tai kauniina pidettyihin maisemiin ja tunnustetaan kaikkien maisemien merkitys voimavarana. Maisemien perustalta voidaan tukea kestävän kehityksen tavoitteiden hyväksi tehtävää työtä. Maisemayleissopimuksessa on tunnistettu useita syitä panostaa maisemiin:

- **Maisemat ovat osa ihmisten hyvinvointia, elämänlaatua ja identiteettiä kaikkialla**

  Maisema vaikuttaa paikalliskulttuurin muotoutumiseen ja vahvistaa identiteettiä. Kaikenlaiset maisemat ovat merkityksellisiä ihmisten hyvinvoinnille. Maisema on tärkeä luonto- ja kulttuuriperinnön osatekijä. Maisemayleissopimus painottaa maiseman sosiaalisia ja kulttuurisia arvoja ekologisten suojelunäkökulmien lisäksi.
- **Maisemat ovat eri aloja läpileikkaavia ja toiminnan voimavara**

  Maisemayleissopimuksen tavoitteena on, että ”maiseman merkitys tunnistetaan aiempaa laajemmin julkisen edun kannalta eri politiikkasektoreilla kulttuuriin, ekologiaan ja yhteiskuntaan liittyvissä asioissa, ja että tätä tietoa voidaan hyödyntää päätöksenteossa huomioiden maisemien tarjoamat voimavarat ja taloudellisen toiminnan mahdollisuudet, esimerkiksi työpaikat”.
- **Maisemiin kohdistuu muutospaineita**

  Maiseman muuttumista nopeuttavat esimerkiksi ”maa- ja metsätalouden, teollisuuden ja kaivostoiminnan tuotantotapojen, alue- ja kaupunkisuunnittelun, liikenteen, infrastruktuurin, matkailun ja virkistystoiminnan kehittyminen sekä yleisemmällä tasolla koko maailmantalouden muutokset”. Myös isot maailmantapahtumat, kriisit ja ympäristömuutokset näkyvät maisemissa ja vaikuttavat niihin.
- **Maisemiin liittyy oikeuksia ja velvollisuuksia**

  Kaikilla on oltava mahdollisuus nauttia laadukkaista maisemista ja osallistua aktiivisesti niiden kehittämiseen. Jokaisella on maiseman suojeluun, hoitoon ja suunnitteluun liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Maiseman suojelemiseksi, hoitamiseksi ja suunnittelemiseksi on tärkeää tehdä yhteistyötä.

[1] Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi kesällä 2016 pidetyssä kokouksessa yleissopimuksen muutosta koskevan pöytäkirjan. Pöytäkirjan mukaan mikä tahansa valtio voi yleissopimuksessa määritellyin ehdoin tulla sopimuksen osapuoleksi myös Euroopan ulkopuolelta. Samassa pöytäkirjassa sopimuksen nimi muutettiin Eurooppalaisesta maisemayleissopimuksesta Euroopan neuvoston maisemayleissopimukseksi. Suomessa sopimuksen otsikko on muutettu Euroopan neuvoston maisemayleissopimukseksi sopimuksella SopS 38/2021.

Yleissopimuksen sopimusosapuolet ovat sitoutuneet integroimaan maisemien hoidon, suojelun ja suunnittelun maankäytön suunnitteluun sekä sellaisiin muihin politiikkatavoitteisiin ja strategioihin, joilla on vaikutusta maisemiin. Maisemayleissopimus kannustaa sopimuspuolia myös 5 b) artiklan mukaisesti laatimaan ja toteuttamaan maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun tähtäävää maisemapolitiikkaa (maisemayleissopimuksen käsitteiden määritelmät, ks. liite 1).

Maisemayleissopimuksen toimenpiteet

Sopimusosapuolet ovat sitoutuneet suojelemaan, hoitamaan ja suunnittelemaan maisemiaan ottamalla käyttöön yleisiä ja erityisiä kansallisen tason toimenpiteitä sekä vahvistamaan kansainvälistä yhteistyötä (3 artikla).

Sopimusosapuolet ovat sitoutuneet (yleiset toimenpiteet, 5 artikla):

- tunnustamaan lainsäädännössään maisemat olennaiseksi osaksi ihmisten ympäristöä, yhteistä kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuutta sekä identiteetin perustaa;
- laatimaan ja toteuttamaan maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun tähtäävää maisemapolitiikkaa;
- ottamaan käyttöön menettelytapoja, joilla kansalaiset, viranomaiset ja muut asianosaiset voivat osallistua maisemapolitiikan määrittelyyn ja toteuttamiseen; sekä
- sisällyttämään maisemanäkökohdat alue- ja kaupunkisuunnittelupolitiikkaansa sekä muihin toimintaohjelmiin, joilla saattaa olla suoraa tai välillistä vaikutusta maisemaan.

Sopimuspuolet ovat myös sitoutuneet (erityistoimenpiteet, 6 artikla):

- lisäämään tietoisuutta maisemien arvosta, merkityksestä ja muuttumisesta;
- edistämään maisemia käsittelevien kurssien ja koulutusohjelmien järjestämistä eri koulutustasoilla ja kohderyhmillä;
- asianosaisten osallisuuden lisäämiseen ja sopimuspuolten välisten kokemusten ja menetelmien jakamiseen paremman maisematietämyksen tavoittamiseksi maisemien määrittämisen ja arvioinnin pohjaksi;
- asettamaan laatutavoitteet määritellyille ja arvioiduille maisemille julkisen kuulemisen jälkeen; sekä
- ottamaan käyttöön keinoja, joiden tarkoituksena on maiseman hoito, suojelu ja/tai suunnittelu.

Kansainväliseen yhteistyöhön ja kokemusten vaihtoon kannustavia toimenpiteitä ovat (artiklat 7, 8, 9 ja 11):

- maisemayhteistyö maisemaulottuvuuden ottamiseksi huomioon kansainvälisissä toimintaperiaatteissa ja ohjelmissa;
- keskinäisen avun ja tietojen vaihto sopimuspuolten välillä;
- valtioiden rajat ylittävään paikallis- ja alueyhteistyöhön kannustaminen ja tarvittaessa yhteisten maisemaohjelmien valmistelu ja toteutus; sekä
- Euroopan neuvoston maisemapalkinto tunnustuksena sellaisten toimintaperiaatteiden tai toimenpiteiden käyttöönottamisesta, joiden tarkoituksena on oman alueen maisemansuojelu, -hoito ja/tai -suunnittelu ja jotka ovat osoittautuneet pysyvästi tehokkaiksi ja ovat siten esimerkkinä muille alueviranomaisille.

Maisemapolitiikan ja maisemia koskevien toimenpiteiden toteuttamisessa tarkoituksenmukainen työnjako on oleellista (4 artikla). Myös yhteistoiminta intressiryhmien, asiantuntijoiden ja päättäjien välillä on käytäntöjen muodostamisessa tärkeää. Ministerikomitean suosituksessa vastuunjaoksi ehdotetaan:

- (ympäristö)ministeriö vastaa maisemapolitiikan toimeenpanosta ja koordinoinnista muiden ministeriöiden kesken sekä huolehtii yleisön osallistumisen järjestämisestä;
- toissijaisuusperiaatteen mukaisesti maisemapolitiikan toimeenpanoa jaetaan valtakunnallisten sekä alue- ja paikallisviranomaisten kesken;
- alueellisilla ja paikallisilla viranomaisilla tulee olla riittävää asiantuntemusta maisema-asioissa; ja että
- kukin sopimuspuoli panee sopimuksen täytäntöön oman sisäisen työnjakonsa, perustuslaillisten periaatteidensa ja hallinnollisten järjestelyjensä sekä läheisyysperiaatteen mukaisesti.

Kaikkien asianosaisten tulee olla mukana maisemien tunnistamisessa ja arvioinnissa, niitä koskevien laatutavoitteiden laadinnassa sekä maisemapolitiikan suunnittelussa, toimeenpanossa ja seurannassa. Valtionhallinnon tulee rohkaista viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan osallistumista maisemia koskevaan päätöksentekoon. Yleissopimus kannustaa viranomaisten, kansalaisyhteiskunnan ja yksityisen sektorin välisen yhteistyön kehittämiseen. Sitoumus huomioida kaikentyyppiset maisemat tarjoaa mahdollisuuden tunnistaa ja arvioida myös Suomen maisemia uusilla tavoilla.

Lähteet: Maisemayleissopimus, Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus CM/Rec(2008)3 ja sen liite 2

1.3 Tavoitteet ja raportin rakenne

Julkaisun lähtökohtana ovat Kulttuuriympäristöstrategian työn jatkamisen ja maisemayleissopimuksen pohjalle rakentuvan valtakunnallisen maisemapoliittisen ohjelmatyön suunnittelun käytännölliset tietotarpeet. Työ on tehty Suomen ympäristökeskuksessa ympäristöministeriön toimeksiannosta pääosin keväällä 2022.

Raportissa tarkastellaan maiseman ulottuvuuksia ja tuodaan esille maiseman laaja-alaista merkitystä. Työn tavoitteena on ollut taustoittaa ohjelmatyötä avaamalla Suomessa tehtyjä maisemapoliittisia toimia erityisesti maisemayleissopimuksen toimeenpanon näkökulmasta. Työ perustuu pääosin kirjallisiin lähteisiin ja luo perustaa esiin nostettujen teemojen kehittämiselle ja syventämiselle jatkossa. Keskeisen kirjallisuuden muodostavat alalla tehdyt tutkimukset, selvitykset ja esimerkiksi maisemayleissopimukseen liittyvät Euroopan neuvoston aineistot. Aineistona on ollut myös verkkolähteitä, esimerkiksi eri toimijoiden verkkosivustoja. Selvityksen aikana käymissäni keskusteluissa maisema-alan asiantuntijoiden kanssa sekä käsikirjoitusluonnokseen pyydetyissä palautteissa esille nostettuja seikkoja olen kirjannut koko raportin loppuun tiivistetysti niin, että ne löytyvät yhdestä paikasta koko raportin keskeisten havaintojen kanssa. Kommentoinnit ovat auttaneet myös muissa raportin osissa tarkentamaan aihepiirejä, pohtimaan painopisteitä ja kehittelemään ajatuksia eteenpäin. Lämpimät kiitokset Hämeen ELY-keskukselle, Maa ja kotitalousnaisille, Suomen maisema-arkkitehtiliitolle, Metsähallitukselle, Museovirastolle, Turun yliopiston maisemantutkimukselle, ympäristöministeriölle, Suomen maisemaobservatoriolle, Suomen ympäristökeskukselle ja Vesimaisemaverkostolle, joiden edustajat kommentoivat työtä ja jakoivat arvokkaita tietoja. Maisemakäsitteen laajuus ja monialaisuus tarkoittaa sitä, että väistämättä osan tärkeistäkin teemoista kohdalla on ollut pakko todeta, että kaikki ei mahdu yhteen tekstiin. Tavoitteena on ollut ennen kaikkea antaa syötteitä ympäristöministeriön tulevalle ohjelmatyölle.

Raportti koostuu viidestä luvusta. Tässä ensimmäisessä luvussa on johdatus aiheeseen ja silmäys Euroopan neuvoston maisemayleissopimukseen. Toisessa luvussa avaan hyvin tiiviisti erilaisia maisemakäsityksiä ja tarkennan, mitä maisemayleissopimuksessa maiseman käsitteellä tarkoitetaan. Luvussa myös tarkastelen maiseman politiikkaulottuvuuksia. Kolmannessa luvussa on katsaus kansainväliseen kontekstiin kansainvälisten sopimusten ja neljän Euroopan maan maisemastrategioiden kautta. Neljännessä luvussa on koontia Suomen maisemakentästä. Luvussa ovat katsausosat maisematoimijoista, kansallisesta lainsäädännöstä sekä eri hallinnonalojen politiikkaohjelmista, strategioista ja ohjelmista sekä tunnistetuista maisemakohteista. Lisäksi avaan keskustelua maisematietoisuudesta, osallisuudesta sekä osaamisesta, koulutuksesta ja tutkimuksesta. Viidennessä luvussa luodaan katse kohti maisemapoliittista ohjelmaa ja tiivistetään keskeiset havainnot ja saadut palautteet.

2 Näkökulmia maisemaan

Tässä luvussa taustoitetaan lyhyesti maisemaa sivuavia käsitteitä ja käsityksiä siten, että käy ilmi maiseman monikerroksinen luonne (luku 2.1) ja hahmotellaan muuttuvaa toimintaympäristöä sekä lähestymistapoja maisemaan politiikan kohteena (luku 2.2).

2.1 Kulttuurimaisemia, luonnonmaisemia vai kulttuuriympäristöä?

Sanaa maisema[2] käytetään laajasti arkikielessä, mistä väistämättä seuraa se, että maisemalla voidaan tarkoittaa eri tilanteissa hieman eri asiaa. Näkyvän ja fyysisen ympäristön lisäksi maisemaan kuuluu sen aineeton ulottuvuus: maisema rakentuu myös siitä kerrotuista tarinoista ja siihen liitetyistä muistoista ja merkityksistä. Eri tieteenaloilla maisemaa onkin määritelty ja lähestytty monin tavoin ja eri tarpeista käsin. Käsitteellistä moninaisuutta lisää Suomen hallinnossa käytetty kulttuuriympäristön käsite. Hallinnossa ja tutkimuksessa voi olla käytössä rinnakkaisia ja osin päällekkäisiäkin käsitteitä. Saatetaan puhua samasta asiasta eri sanoin tai toisaalta erotella maisemaa koskevia toimia eri lokeroihin.

Perinteisesti maisemat on jaettu luonnon- ja kulttuurimaisemiin sen mukaan, kuinka hallitsevana ihmisen toiminta erottuu maisemassa. Tämän osin keinotekoisenkin jaottelun mukaan luonnonmaisemat ovat maisemia, joissa ihminen on muokannut maisemaa vain vähän. Kulttuurimaisemat puolestaan ovat muotoutuneet ihmisen toiminnan ja luonnon vuorovaikutuksen seurauksena. Kulttuurimaisemien yhteydessä on puhuttu maaseudun kulttuurimaisemista ja kaupungeissa kaupunkimaisemista, joissa ihmisen toiminta, maan muokkaaminen ja rakentaminen hallitsee maisemaa. Näiden välille ja reunavyöhykkeille jää maisemia, joissa voi olla erilaisin painotuksin ja kokonaisuuksin elollisia (mm. kasvillisuus, ihmiset) ja elottomia (mm. kallioperä, maaperä) sekä ihmisen tekemiä maisemaelementtejä (mm. rakennukset, muu maankäyttö). Kulttuurivaikutteiset luonnonympäristöt (mm. lehdot, niityt, ahot) sijoittuvat jonnekin välimaastoon.

Kulttuuri- ja luonnonmaisemat eivät ole toisistaan irrallaan – ihmisen vaikutus ulottuu lähes kaikkialle ilmastonmuutoksenkin myötä. Maisema ilmiönä ei ole tarkkarajainen; on tavallista, että maisemat ja niiden ominaisuudet muuttuvat liudentuen. Esimerkiksi suurmaisemien tai kaupunkien sisältä voi olla mahdollista tunnistaa erityyppisiä maisemia, joilla kullakin on oma luonteensa ja identiteettinsä, ja joihin liitetään erilaisia kulttuurisia merkityksiä. Luonnon ympäristö, esimerkiksi metsät sisältävät mitä suurimmassa määrin myös kulttuuria mm. luonnossa oleskelun kautta, johon liittyy kiinteästi ihmisen ja luonnon vuorovaikutus (Hankonen 2021). Luonnontilaiset suojellut erämaatkin ovat kulttuurisesti määrittyneitä maisemia, koska ihminen on ne suojellut. Vastaavasti urbaanimaisema limittyy luontomaisemaan (mm. kaupunkivihreä). Erilaiset maisemat ovat maisemaelementtien sekä merkitysten mosaiikkeja. Kaikkia luontoarvoja, vaikkapa eliöstön monimuotoisuutta, ei asiaan perehtymätön useinkaan osaa tunnistaa. Kulttuurinen merkityksenanto ja aineeton ns. ”näkymätön” ei myöskään ole välttämättä

2 Suomen kielen sana maisema vakiintui käyttöön suhteellisen myöhään, 1800-luvulla (Keisteri 1990). Sana maisema on johdos vanhasta maa-sanasta (Heikkilä 2007; Häkkinen 2004). Yleiskielessä maisemalla tarkoitetaan tavallisesti sen visuaalista ulottuvuutta. Tapio Heikkilä (2007) näkee väitöskirjassaan maantieteilijä J.K. Granön todennäköisen vaikutuksen tämän tulkinnan korostumisessa. Granö pohjasi ajattelunsa saksalaiseen käsitykseen näkyvistä maisemanmuodoista, mutta liitti maisemaan kuitenkin samanaikaisesti ihmisen tekemät havainnot, käsitykset ja kokemukset - myös tuoksut ja äänet (Keisteri 1990).

Eurooppalaisten kielten maisema-sanojen merkitys kehittyi suurpiirteisesti kuvattuna kahdessa vaiheessa: ensin tarkoittaen konkreettisesti tiettyä maa-alaa/aluetta/seutua ja vähän myöhemmin myös esimerkiksi maisemamaalausta. Iso-Britanniassa maisemaan alettiin lopulta liittää subjektiivisia havaintoja ja kokemuksellisia elementtejä erityisesti humanistisen maantieteen vaikutuksesta. Saksassa puolestaan oli tavallista viitata maiseman näkyviin muotoihin ja annettiin maiseman toiminnallisille tekijöille enemmän painoarvoa kuin brittiläisessä perinteessä. Suomessa näihin toiminnallisiin tekijöihin on viitattu alun perin ekologian käsitteistöllä. (Keisteri 1990.)

havaittavissa niille, joille tarkasteltava maisema ei ole tuttu. Näkyvän ja näkymättömän välillä on monimutkainen vuorovaikutussuhde, joka suodattuu ainakin kokemuksen ja osaamisen kautta: maiseman syvällisen ymmärryksen kautta näkymätön tulee näkyväksi ja toisinpäin (Jaakkola 2021). Maisema on kaikin aistein aistittava moniulotteinen ja monikerroksinen ilmiö.

Maisemiin liitetään usein oletuksia tiettyjen ryhmien tai yhteisöjen tavasta hahmottaa maisemaa. Eri ryhmillä voi olla kuitenkin erilaisia käsityksiä maisemista. Esimerkiksi **saamelaisen maiseman** ei ole katsottu olevan perinteisellä tavalla käsitettyä kulttuuri- tai luonnonmaisemaa (Magga 2007). Saamelaiseen maisemakäsitykseen kuuluu vahva henkinen ja suullinen perinne, jonka kautta maisema saa merkityksiä. Näkymättömiä maisematekijöitä saamelaisalueilla ovat perinteinen tieto alueen käytöstä, kulkureiteistä ja luonnonresursseista. Maiseman kerroksisuus muodostuu suvun kertomista tarinoista ja perinteistä. Myös paikannimistöllä on tärkeä merkitys. Perinteisesti rakennetut elementit ovat olleet keveitä ja niistä ei ole ollut tarkoitus jäädä pysyviä jälkiä. Siksi saamelainen kulttuuri maisemassa ei ole välttämättä näkyvissä. (Luhta 2022.)

Schanche (1995; Magga 2007) jakaa saamelaisen maiseman historialliseen, poliittiseen, myyttiseen ja maagiseen. Historiallinen maisema kertoo, miten saamelaiset ovat käyttäneet alueita ja sen resursseja. Poliittinen maisema kuvaa kuinka maiseman historiaa ja sen sisältämiä symboleja käytetään politiikassa. Kysymys siitä, kuka alueita saa käyttää ja miten, on erityisen tärkeä saamelaisalueilla. Myyttinen maisema liittyy kertomuksiin maisemamuotojen synnystä ja muotoutumisesta. Maaginen maisema on uskonnollinen ja siihen kuuluvat mm. pyhät paikat. Näistä historiallinen maisema liittyy eniten ympäristön materiaaliseen puoleen. Maaginen, myyttinen ja poliittinen maisema määrittelevät lähinnä ympäristön näkymätöntä symbolista ulottuvuutta. Kaikki ulottuvuudet ovat kuitenkin keskenään limittyneitä. (Magga 2007.)

Saamelaisen maiseman erityisluonne on tunnistettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvassa viranomaisten laatimassa valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnissa. Vuonna 2021 valtioneuvoston päätöksellä hyväksytyssä inventoinnissa Ylä-Lapista on mukana parikymmentä saamelaisia poronhoitoa ja muita luontaiselinkeinoja edustavia maisemia. Saamelaismaisemien mukaan saaminen arvomaisemien alueluetteloon on kansainvälisesti poikkeuksellista.

Maisemille läheinen käsite on kulttuuriympäristö. Sitä käytetään yleisesti Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Muissa maissa ei ole juurikaan käytössä aivan vastaavaa käsitettä. Kulttuuriympäristöstrategiassa kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ”ihmisen toiminnasta sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntynyttä ympäristöä. Siihen kuuluu kulttuurimaisema, rakennettu kulttuuriympäristö ja muinaisjäännökset. Kulttuuriympäristö pitää sisällään sekä aluekokonaisuuksia että yksittäisiä kohteita” (Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020). Kulttuuriympäristö on määritetty vastaavan sisältöisesti myös Rakennusperinnön suojelun sanastossa.[3] Kulttuuriympäristöstrategiassa käytetyn määritelmän mukaan ”kulttuurimaisema on ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksena syntynyttä ympäristöä, jota voi tarkastella esimerkiksi alueellisena, visuaalisena, kokemuksellisena tai historiallisena kokonaisuutena”. Kulttuuriympäristöstrategian ja rakennusperinnön suojelun sanaston mukaan kulttuurimaisema asettuisi määritelmällisesti kulttuuriympäristökäsitteen sisälle. Kulttuuriympäristö on jo melko vakiintunut hallinnon ja monien muidenkin toimijoiden käyttämä käsite ja kulttuuriympäristöt huomioidaan myös lainsäädännössä.

Myös professori Maunu Häyrynen (2016) on kiinnittänyt huomiota siihen, että Suomen hallinnossa käytetään rinnakkain maiseman ja kulttuuriympäristön käsitteitä. Vaikka kaupunki- ja kylämaisemat ovat maisemia, tiukasti hallinnon termejä tulkiten ne sisältyisivät kenties kuitenkin enemmän kulttuuriympäristön käsitteen sateenvarjon alle. Häyrynen (2016) on todennut, että maisema on ymmärretty Suomen hallinnossa jokseenkin kapeammin kuin kansainvälisessä tutkimuskeskustelussa.

Maisemayleissopimuksen maisemakäsitys pyrkii kokonaisvaltaisuuteen. Yleissopimuksessa maisemalla tarkoitetaan ”aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/ tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta” (1 artikla). Maisema on siten ymmärrettävissä alueeksi, johon kiinnittyy niin luonnon kuin ihmistenkin muovaamia maiseman fyysisiä ominaisuuksia

3 Rakennusperinnön suojelun sanasto: sanastot.suomi.fi

sekä ihmisten maisemille antamia kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä. Maisema muodostuu alueen lisäksi sosiaalisissa käytänteissä, ihmisten toiminnassa ja mielissä – maisemilla on maisemayleissopimuksessakin tunnistettu aineeton ulottuvuus. Samalla se tuo maisemat osaksi ihmisten elämismaailmaa, arkea. Olwig (2008) on tulkinnut maisemasopimuksen maisemakäsitystä vastaavasti: maisema ei ole ”niinkään tietyn sijainnin objektiivinen, näkymällinen ja spatiaalinen viitekehys, vaan paikka, joka muodostuu maisemaa muokkaavista aineellisista ja aineettomista sosiaalisista ja kulttuurisista käytännöistä”.

Maisemayleissopimusta sovelletaan ”sopimuspuolten koko alueeseen ja se käsittää luonnon-, maaseutu- ja taajama-alueet ja taajamien reuna-alueet. Soveltamisalaan sisältyvät maa-, sisävesi- ja merialueet. Yleissopimus koskee yhtä lailla huomattavina pidettäviä maisemia kuin arkiympäristöjä ja huonolaatuisiakin maisemia” (2 artikla). Maisema jatkuu veden pinnan alle, joten sopimusta voidaan soveltaa hyvin myös vedenalaisiin maisemiin. Sopimuksen maisemina käsitetyt alueet/kohteet ovat tietyissä maantieteellisesti määriteltävissä sijainneissa, ja tällä on käytännöllinen ulottuvuutensa esimerkiksi maankäytön suunnittelun näkökulmasta.

Maisemayleissopimuksen soveltamisala:

- luonnon-, maaseutu- ja taajama-alueet ja taajamien reuna-alueet
- maa-, sisävesi- ja merialueet
- arvomaisemat, arkimaisemat ja huonolaatuiset maisemat

Maisema käsittää luonnon ja ihmisten muovaamat maiseman fyysiset ominaisuudet sekä maiseman kulttuuriset ja sosiaaliset merkitykset.

Asiantuntijatilaisuudessa, jossa esittelin selvityksen luonnosta syksyllä 2022, maisemien ja alueellisen kehittämisen parissa töitä tekevien näkemys oli, että eri käsitteiden rinnakkaisuudesta aiheutuu toisinaan hämmennystä päivittäisessä työssä. Maisemasuunnittelussa ja -hoidossa on lisäksi huomattu, että joidenkin maisemakohteiden asettaminen käsitteiden kehikkoon ei ole yksiselitteistä. Toivottujen vaikutusten tavoittelemisessa ei siten ole yhdentekevää, mitä käsitettä käytetään ja mitä käytetyllä käsitteellä ymmärretään. Tiedostaen nämä käsitteelliset rinnakkaisuudet ja niiden välisiin suhteisiin liittyvät kysymykset, nojaan tässä raportissa maisemayleissopimuksen maisemakäsitykseen, koska se mahdollistaa maiseman ymmärtämisen laajasti. Maisemapoliittisen ohjelman laatimisen yhteydessä on kuitenkin tärkeää, että käsitteiden moninaisuuteen ja erilaisiin maisemakäsityksiin otetaan kantaa siten, että ohjelman tavoitteet ja toimenpiteet auttavat selkiyttämään tilannetta käsitteiden kentällä ja suuntaamaan ohjelman toimenpiteitä.

2.2 Maisema muuttuvassa toimintaympäristössä

Tässä alaluvussa hahmotellaan lähestymistapoja maisemaan ja muuttuvaa toimintaympäristöä. Läpileikkaavana teemana on maisemademokratian ajatus yhteisistä maisemista ja sen myötä osallisuus sekä kaikkien oikeus maisemaan ja vastuu ympäristöstä osana monilajista maisemaa. Elinympäristöjä ja maisemia koskevilla toimilla on merkitystä sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyden ja yhdenvertaisuuden kysymyksissä. Luontokadon pysäyttämisen ja ilmastonmuutokseen sopeutumisen kaltaiset kokonaisuudet läpäisevät myös kaikkia tässä esitettyjä maiseman poliittisia ulottuvuuksia. Samalla ne ovat maisemasuunnittelun keskeistä tehtäväkenttää. Tarkastelua tehdään seuraavista neljästä kulmasta: 1) talous ja resurssit, 2) ajallisuus ja muutokset, 3) yhteiskunta ja kulttuurit sekä 4) yksilöt ja yhteisöt.[4] Maisemademokratian ja maisemaosallisuuden näkökulmaa avataan luvun aluksi.

4 Lähestymistapojen valintaan on saatu ideaa erityisesti Council of Europe Landscape Convention: Contribution to human rights, democracy and sustainable development -raportista, mutta sisällöt ovat muotoutuneet tämän työn aikana.

2.2.1 Maisemademokratia ja osallisuus maisemaan

Maisemayleissopimus nojaa Euroopan neuvoston ihmisoikeus- ja demokratialähtökohtiin. Maisemayleissopimuksen kohdistaminen kaikentyyppisiin maisemiin ja jokaisen oikeuteen nauttia laadukkaista maisemista toteuttaa demokratian perusajatusta. Oikeuksien mukana tulee myös vastuu ympäristöstä ja maisemista. Tähän liittyy maisemakäsityksen laajentaminen kansainvälisellä kentällä ja poliittisessa päätöksenteossa niin, että maisemalla ei enää tarkoiteta vain erityisen arvokkaiksi arvioituja maisemia, joita ohjataan säädöksillä. Maisema on nähty sekä integroivaksi (tuo ihmiset yhteen pohtimaan niiden paikkojen tulevaisuutta, joissa he haluavat asua) että osallistavaksi, koska se ottaa ihmiset mukaan päätöksentekoprosessiin (International Federation of Landscape Architects IFLA Europe 2014).

Maisemayleissopimus edellyttää sopimusosapuolilta kansallisen maisemapolitiikan määrittelyä. Sopimuksen mukaan maisemapolitiikka tarkoittaa ”toimivaltaisten viranomaisten muotoilemia yleisiä periaatteita, strategioita ja ohjeita, jotka mahdollistavat erityiset maiseman suojelu-, hoito- ja suunnittelutoimenpiteet” (1 b artikla). Sopimus edellyttää ottamaan käyttöön menettelytapoja, joiden kautta asianosaiset voivat osallistua maisemapolitiikan määrittelemiseen ja toteuttamiseen (5 c artikla). Ihmisten aktiivisen osallistumisen maisemapolitiikan määrittelyyn, täytäntöönpanoon ja seurantaan voidaan katsoa edistävän osaltaan ihmisoikeuksien toteutumista ja demokratiaa kestävän kehityksen näkökulmasta (Euroopan neuvosto 2017, ministerikomitean suositus CM/REC(2017)7).

Maisemademokratian ajatukseen voidaan katsoa sisältyvän ihmisten osallisuus maiseman ja yhteiskuntaan, jonka prosesseissa maisemaa pyritään hallitsemaan. Osallisuus voi tarkoittaa ensinnä osallisuuden kokemusta, tunnetta kuulumisesta yhteisöön tai yhteiskuntaan. Kuulumisen tunnetta voi syntyä niin toiminnasta kuin vain siitä tietoisuudestakin, että on osa yhteisöä. Toisena osallisuudesta voidaan puhua asianosaisuutena ja osallistumisen oikeutena, pääsynä vaikuttamismahdollisuuksiin esimerkiksi politiikkaprosesseissa tai julkisen hallinnon toiminnassa. (Faehnle ym. 2020.) Olennaista on, että ihmisillä on todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa itselleen merkityksellisiin maisemiin, ja että vaikuttamisen kautta osallistuminen voi tukea kokemusta yhteiskuntaan kuulumisesta. Parhaimmillaan maisema ja sen hallinnan prosessit voivat tukea osallisuutta niin yhteiskuntaan kuin hyvään merkitykselliseen elämään.

Maisemapolitiikassa osallisuus voi siis olla osallisuutta itse maisemaan tai osallisuutta vaikkapa maisemapolitiikan määrittelyyn ja sen toimeenpanoon. Osallisuus maisemaan voi tarkoittaa oikeutta tuottaa, hoitaa, suojella ja hyödyntää maisemaa tai se voi tarkoittaa kokemusta maisemasta ja sen omaksi kokemista. Osallistuminen hyvän elin- ja toimintaympäristön määrittelyyn maisemapolitiikan keinoin voi muovata osaltaan osallistujien käsityksiä yhteiskunnasta, toimijuuksista siinä ja vaikuttamismahdollisuuksista.

Virallisen maisemapolitiikan ohella voidaan tunnistaa myös muiden kuin toimivaltaisten viranomaisten tekemää politiikkaa – ihmisistä itsestään lähtevää omaehtoista epävirallista maisemapolitiikkaa. Tästä esimerkkinä voidaan mainita ns. sissiniittyjen eli omin päin julkiseen kaupunkitilaan kylvettyjen niittyjen perustaminen näkyville paikoille. Niittyjen perustamisella voi olla selvä poliittinen ulottuvuus tekijöiden tavoitellessa huomiota luonnon monimuotoisuudelle. Tässä raportissa käsite maisemapolitiikka viittaa kuitenkin maisemayleissopimuksen määritelmän mukaisesti toimivaltaisten viranomaisten johdolla tehtävään politiikkaan.

Maisemademokratian on määritelty olevan demokratian ja hyvän hallinnon periaatteiden toteuttamista monitoimijaisissa prosesseissa maisematasolla. Maisemat tavallisesti koskevat useita sidos- ja osallisryhmiä, joilla on erilaiset näkemykset, intressit ja tavoitteet. Linkki maiseman ja demokratian välillä löytyy tästä suhteesta: kenen tulisi tehdä päätökset ja miten? (Minang ym. 2015.) Maisemademokratiaan liittyvätkin kiinteästi maankäytön päätöksenteon prosessit ja niihin rakentuneet demokratian käytänteet. Esimerkiksi sosiologi Lillin Knudtzon (2018) on tarkastellut neljää teoreettista demokratian lähestymistapaa ja käytänteitä maakäytön päätöksenteossa: liberaalia demokratiaa, osallistavaa demokratiaa, deliberatiivista eli keskustelevaa demokratiaa ja radikaalia demokratiaa. *Liberaali demokratia* toteutuu edustuksellisuuden kautta. Yleisö sekä aktiivinen kansalaisuus nähdään resursseina, joilla on lähinnä välillistä valtaa lausuntojen tai muiden vastaavien osallistumisen tapojen kautta. *Osallistavassa*

Kuva 1. Hanko, Tapio Heikkilä 2022

demokratiassa edellytetään sitä vastoin niiden tunnistamista, joihin muutokset vaikuttavat ja hyödynnetään ruohonjuuritason tietoa. *Deliberatiivinen lähestymistapa* etsii perustaa päätöksille tietoisessa vuoropuhelussa ja keskustelussa. *Radikaalissa demokratiassa* suunnittelijan tehtävänä on varmistaa toiminnan läpinäkyvyys, jotta kansalaisyhteiskunta voi itse tuoda esiin erilaisia intressejä ja vaikuttaa suoran toiminnan avulla. Valtarakenteiden haastaminen on luontaista radikaalissa demokratiassa.

Knudtzon toteaa, että monimuotoisessa ja monien eri intressien yhteiskunnassa liberaali demokratia maankäyttöön liittyvässä päätöksenteossa ei ole riittävää, vaan sitä täydentämään tarvitaan osallistavaa, keskustelevaa ja radikaalia lähestymistapaa. Kaikissa demokratian malleissa on vahvuutensa ja heikkoutensa, sillä keskustelevissakin malleissa voi olla ulossulkevia käytänteitä. Useat tutkijat tunnistavatkin osallistumiseen liittyviä ongelmia maankäytön suunnittelussa, mutta demokraattisen osallistumisen edistämistä pidetään joka tapauksessa tärkeänä. (Knudtzon 2018.) Myös Suomessa on katsottu, että edustuksellinen demokratia ei riitä, vaan täydentävänä tarvittaisiin suorempaa kansalaisvaikuttamisen tapaa ja kansalaisten näkemistä tasaveroisempina vaikuttajina (Ekroos ym. 2018, 15).

Demokratian viimeaikaisina haasteina Suomessa on nähty mm. osallistumisen eriarvoistumisen kasvaminen, päättäjien etääntyminen kansalaisten arjesta ja kansalaisyhteiskunnan tilan kaventuminen.[5] Sitran tuoreen tutkimuksen mukaan yli puoli miljoonaa suomalaista haluaisi osallistua enemmän päätöksentekoon, jos se olisi helpompaa. Päätöksenteko tuntuu kuitenkin etäiseltä kansalaisten keskuudessa. Päättäjillä ja kansalaisilla myös eri käsitys houkuttelevista osallistumisen tavoista. (Jämsén ym. 2022.)

Maisemademokratian näkökulmasta maisemat voidaan nähdä sellaisina käytännöllisinä osallistumisen ja vaikuttamisen paikkoina, joiden kautta voidaan luoda mahdollisuuksia vahvistaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta – myös kestävyysmurroksessa. On kuitenkin myös todettu, että

5 Oikeusministeriö, Kansallinen demokratiaohjelma 2025: valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OM036:00/2019

demokratian käsite on joustava, eikä se aina takaa yhdenvertaisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista: maisemademokratian toteuttamiseksi onkin tunnustettava maiseman poliittisuus ja sen universaali arvo, johon liittyy perusolettamus, jonka mukaan maisema on elämää ylläpitävä aineellisten ja emotionaalisten tekijöiden kokonaisuus ja yhteinen resurssi (Egoz ym. 2018).

2.2.2 Talous ja resurssit

Ensimmäinen neljästä lähestymistavasta tulkitsee maiseman resurssina, johon liittyvät jännitteet ihmisten ja ympäristön hyvinvoinnin sekä talouskasvun välillä. Paikalliset ja globaalit kehityskulut ovat riippuvaisia toisistaan ja vaikuttavat toisiinsa. Muutokset näissä taloudellisissa toiminnoissa ja rakenteissa vaikuttavat myös maisemaan. Maisema on taloudellinen resurssi, mutta ei pelkästään esimerkiksi elinkeinoihin liittyvä resurssi vaan ekologista pääomaa, josta olemme riippuvaisia ja johon hyvinvointimme nojaa.

Maisema sisältää siis luontopääomaa, jota kulutamme kestämättömästi. Muutokset maankäytössä, luonnonvarojen liikakäyttö, vieraslajit sekä maan, ilman ja veden saastuminen vaikuttavat luonnon monimuotoisuuteen. Pölyttäjien väheneminen voi johtaa huomattaviin maatalouden tulonmenetyksiin. Luonnon monimuotoisuus mahdollistaa luontopalvelut ja ne puolestaan mahdollistavat talouden rattaiden pyörimisen. (ks. Dasgupta 2021.) Koko talousjärjestelmämme etsii suuntaansa: muutospaineet johtuvat erityisesti tästä ekologisesta kestävyyskriisistä ja eriarvoisuuden kasvusta (Dufva 2020).

Maiseman käsittämistä resurssina ja taloudellisena ilmiönä ilmentävät energiantuotannon kysymykset ja luonnonvarojen käyttöön perustuva talous. Samalla tulevat näkyväksi jännitteet, jotka liittyvät ekologiseen jälleenrakennukseen, hyvinvointiin ja maisemiin. Viranomaiset tasapainoilevat maisemansuojelun ja kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisen välillä. Esimerkiksi vähähiilisyyteen tähtäävät tuulivoimahankkeet voidaan nähdä uhkina tai mahdollisuuksina: asiaa katsovat eri kulmasta kuntapäättäjä ja asukas, jonka maisemaan hankkeet suoraan vaikuttavat. Tuulivoimahankkeet voivat tuoda kunnalle miljardien verotulot (esim. Metsähallitus 2022a), mutta samalla asukkailla voi olla eriäviä näkemyksiä tuulivoimaloiden sijoittamisesta ja niiden aiheuttamista haitoista (esim. Valta & Heikinmatti 2020). Tuulimyllyjen lavat voivat näkyä kauas. Yhteistyö on tarpeen sekä hallinnollisten alueiden että eri maiden välillä. Tähän selvitykseen liittyvissä keskusteluissa on myös kysytty, voisiko tuulivoimasta (tai muusta maisemaa muuttavasta toiminnasta) tulla luonteva osa maisemaa ajan myötä. Kaivostoiminta on toinen esimerkki usein laajaakin keskustelua herättäneistä hankkeista. Jännitteitä liittyy lisäksi esimerkiksi metsätalouteen ja maisemiin sekä virtavesiin ja niiden ennallistamiseen. Kaupunkien päätöksentekijöiltä ja suunnittelijoilta vaaditaan maiseman taloudellisten, ekologisten ja yhteiskunnallisten yhteisvaikutusten huomioonottamista: esimerkiksi kaupunkirakenteen tiivistämiseen, väestömuutoksiin tai isoihin liikennehankkeisiin liittyviin suunnittelu- ja kehittämistarpeisiin vastaaminen on tehtäväkenttää, joka liittyy vahvasti maisemapolitiikkaan.

Resurssien näkökulmasta on tarpeen pohtia myös elinkeinojen ja maiseman suhdetta. Taloudellisesta näkökulmasta maisema voi toimia lisäarvontuottajana vaikkapa viihtyisän ympäristön kirittämänä asuntojen kysynnän kasvuna ja kalliimpina hintoina. Maisemia voidaan hyödyntää tapahtumapaikkoina ja matkailukohteina. Luonnon hyvinvointivaikutuksia maiseman merkityksiin liittämällä ja yhdistämällä erilaisia palveluja maisemaan voidaan luoda uutta liiketoimintaa (Komulainen 2013). Kulttuuriympäristöä ja -maisemaa onkin pyritty tuotteistamaan vastuullisesti jo pidempään. Tuotteistamista on tehty ainakin erilaisin ohjein, oppain ja luomalla erilaisia toimintamalleja. Tästä huolimatta maisemien, maisemakokonaisuuksien ja pienempien maisemakohteiden hyödyntämiselle yritystoiminnassa olisi enemmänkin mahdollisuuksia. (Lahdenvesi-Korhonen 2020.) Ajatusta voitaisiin kenties kääntää myös toisinpäin, eli millä tavalla uusi liiketoiminta tai vaikkapa matkailu voisi hyödyttää maisemia ja auttaa laadukkaiden maisemien luomisessa?

Taloudellisen ja ekologisen pääoman lisäksi ns. maisemapalveluista on katsottu olevan suoraa sosiaalista ja henkistä hyötyä yksilöille ja yhteiskunnalle. Näitä sosiaalisia ja henkisiä hyötyjä ovat maiseman tuottama esteettinen kokemus, mahdollisuudet samaistumiseen ja paikkatunteeseen, virkistykseen

ja terveyteen sekä paikan houkuttelevuuden kokemukseen. Sellaisia maisemapalveluja, jotka liittyvät ihmisten hyvinvointiin heidän omien havaintojensa kautta, on saatettu sivuuttaa maisemapolitiikassa, sillä niitä voi olla vaikeaa mitata. (Keller & Backhaus 2019.)

Yhteenvetona voidaan sanoa, että resurssin käsite saa maisemassa erilaisia muotoja. Se voi perustua 1) ekologiseen pääomaan (joka voi olla riippumaton muista maisemalle annetuista arvoista) ja maisemaan fyysisenä ympäristönä, 2) ihmisten omien havaintojen ja kokemusten pohjalta heidän hyvinvointinsa ja identiteettinsä rakennusaineena, sekä 3) yhteiskunnan toimintaan ja ihmisten innovointikykyyn, esimerkiksi maiseman työllistävästä näkökulmasta (Euroopan neuvosto 2018a). Resursseilla voidaan viitata myös niihin voimavaroihin, joita yhteiskunnassa on maisemanhoitoon, suojeluun ja suunnitteluun: osaamista, varoja ja tekijöitä.

2.2.3 Muutokset ja ajallisuus

Toinen lähestymistapa tulkitsee maisemaa muutoksen ja ajallisuuden kautta. Maisema on luonteeltaan dynaaminen: maisemat muuttuvat sekä ihmisen että luonnon vaikutuksesta jatkuvasti. Maisemiin muodostuu ajallisia kerrostumia ja jää jälkiä varhaisista ajoista nykypäivään. Näistä jäljistä voidaan lukea maiseman historiaa.

Maisemiin kohdistuu ihmisen toiminnasta riippumattomia muutoksia, joista pysyvää muutosta on esimerkiksi maankohoaminen. Vaihtelevia muutoksia ovat vuodenajoista, vuorokaudenajoista ja säätiloista johtuvat muutokset. Koska maisemassa on aina joitakin eläviä elementtejä ja siihen kohdistuu kuluttavia voimia (esim. tuuli, jää, vesi), muutokseen kuuluvat erilaiset ajan kulumisen jäljet, niin kasvu (esimerkiksi maiseman umpeen kasvaminen) kuin rappeutuminenkin.

Kuva 2. Pelkosenniemi, Nina Ahola 2022

Ihminen muokkaa maisemaa vaikuttamalla hitaampiin laajoihin prosesseihin (esim. luontokato), väliaikaisesti (esim. avohakkuut) tai pitkäaikaisemmin (esim. rakentaminen). Keinovalon lisääntyminen on yksi huomattavimmista ja laaja-alaisimmista ympäristömuutoksista viimeisten sadan vuoden aikana, ja sitä on kutsuttu myös maailman suurimmaksi maisemamuutokseksi (Tainio & Lyytimäki 2022). Urbaanissa ympäristössä keinovalo muokkaa yömaiseman ajallista rakennetta, hämärä katkeaa valojen syttymiseen. Myös äänimaisema on monin paikoin muuttunut (Uimonen ym. 2017).

Isoina muutosvoimina maisemassa ilmenevät ilmastonmuutoksen vaikutukset, esimerkiksi lajikirjon muuttuminen, vedenpinnan kohoaminen ja sään ääri-ilmiöiden lisääntyminen. Näihin muutoksiin reagoiminen, tulevaan varautuminen ja hiilineutraaliustavoitteisiin vastaaminen (johon voi liittyä kaupunkien tiivistäminen), hulevesien hallintaan tarvittavat rakenteet tai energiantuotannon tavat muuttavat maisemaa. Myös muuttoliike ja väestönkasvu tai toisaalta joillakin alueilla väestön väheneminen asettavat maankäytölle muutospaineita. Rakentaminen ja sen myötä lisääntyvä valaistus vie tähtitaivaan ja on uhka ekosysteemeille ja ihmisten hyvinvoinnille, vaikka valaistus turvaakin yhteiskunnan toimintaa ja voi myös hyvin toteutettuna tuoda elämyksiä urbaanissa maisemassa liikkujalle (Tainio & Lyytimäki 2022). Muutosvoimia voivat olla myös talous- tai muut kriisit kuten pandemiat ihmisten elintapavalintojen (esim. monipaikkaisuuden) kautta. Kaikissa edellä kuvatuissa muutoksissa ja niihin reagoimisessa korostuu maisemien prosessiluonne, muutosten ristikkäisvaikutukset ja maisemapolitiikan kentällä kohtaavat intressit.

Kestävyystavoitteiden edistäminen voi auttaa maisemien vaalimisessa. Pohjoismaiden ministerineuvoston julkaiseman raportin mukaan kuitenkin esimerkiksi perustettaessa tuulipuistoja, asennettaessa aurinkopaneeleja ja latausasemia sekä rakennettaessa tulvavalleja saatetaan muuttaa perinteisiä kulttuuri- ja luontomaisemia sekä eri aikakausille tyypillisiä rakennettuja ympäristöjä. (Haugen ym. 2022; Kulttuuriperintö uhkaa unohtua… 2022.) Myös muinaisjäännöksiä voi vaurioitua ja tuhoutua muutostöissä. Kun vihreässä siirtymässä tuetaan talouden rakennemuutosta ja hiilineutraalin hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista, tulisi huomioida maisemalliset arvot osana ratkaisujen harkintaa.

Kaikkea tätä muutosta voidaan tarkastella eri aikajänteiden kautta. Luonnon prosessien tarvitsema aika voi olla mitä tahansa useista miljardeista vuosista sekunnin osaan. Luonnon ajalla voidaan ajatella vaikkapa uusiutuvien luonnonvarojen tarvitsemaa aikaa tai ilmastonmuutosta. Samoin yhteiskuntien kehittymisen tai muutosten tarvitsema aika voi vaihdella vuosisadoista silmänräpäykseen. Yhteiskunnan aikajänteitä voivat lisäksi olla vaikkapa poliittisen toimikauden pituus tai ihmisen elinaika. Kestävään kehitykseen liittyy ajatus pitkästä aikavälistä ja tulevista sukupolvista. (ks. Euroopan neuvosto 2018a.)

Maisemiin kohdistuu siis hoito-, suojelu- ja suunnittelutarpeita, joilla on erilaisia aikajänteitä. Nämä tarpeet vaihtelevat eri alueilla. Maisemiin vaikuttavilla poliittisilla päätöksillä on niiden maantieteellisen ulottuvuuden lisäksi ajallinen ulottuvuus, sillä päätösten vaikutukset kurottavat tulevaisuuteen (Setälä 2018). Keskeinen kysymys maisemapolitiikan valmistelulle on: minkälaisia tarpeita ja päämääriä maisemanmuutosten kontrolloimisella ja toisaalta maiseman aktiivisella suunnittelulla voi olla eri aikaväleillä? Minkä ajankohdan maisemaa halutaan vaalia ja toisaalta millaista maisemaa tavoitellaan vaikkapa vuosikymmenien päästä? Maisemaa koskevien strategisten linjausten yhtenä tehtävänä tuleekin olla sen vuorovaikutteinen määrittely, millaista muutosta, kehityskulkua tai maisemien tilaa tavoitellaan erilaisissa ympäristöissä tulevaisuudessa.

2.2.4 Yhteiskunta ja kulttuurit

Kolmannessa lähestymistavassa maisema liittyy sellaisiin kulttuurisiin ominaisuuksiin, jotka tulevat esiin yhteiskunnan muutoksissa. Yhteiskunnan muutos on samanaikaista muutosta kulttuurisissa ajattelutavoissa (tieto, arvot, asenteet), toimintamalleissa (prosessit, rakenteet) ja yksilötason käyttäytymiseen vaikuttavissa asioissa (uskomukset, toiveet). Yhteiskunnan muutokseen liittyy ajatus joustavuudesta (resilienssi) ja muutoskyvykkyydestä, jolla voidaan tarkoittaa päätöksenteko-, toimeenpano-, sopeutumis-, oppimis-, yhteistyö- ja tiedon soveltamiskykyä. Se voi olla ylhäältä alas tai alhaalta ylös lähtevää, ja muutokseen voi joko sisältyä yhteinen tavoite tai sitten ei. (Wennberg ym. 2021.) Yhteiskunnallisesta

kulmasta katsottuna maisemia havainnoidaan, arvioidaan ja tuotetaan yhteiskunnallisten etujen ja sidonnaisuuksien kautta (Keller & Backhaus 2019).

Työelämän muutokset sekä toisaalta talouden monipaikkaisuus ja paikkariippumattomuus ovat sekä taloudellisten toimintojen että yhteiskunnallisen muutoksen alueita. Esimerkiksi joka seitsemäs työllinen työskenteli Suomessa vuonna 2021 koko ajan etänä. Etätyöstä ja hybridityöstä voi tulla osa pysyvämpääkin työelämän muutosta. (Leskinen 2022.) Kodin ja toimiston rajan hämärtyessä voidaan pohtia, lisääkö se maisemalle vaatimuksia, millaisia vaikutuksia sillä on liikenneratkaisujen ja palvelujen tarpeeseen, ihmisten asumisvalintoihin ja sitä kautta muuttoliikkeeseen – ja kuinka pysyvää muutos on tai mihin suuntaan se kehittyy.

Yhteiskunta on digitalisoitunut nopeasti ja siihen liittyvät kysymykset on syytä huomioida myös maisemapolitiikassa. Digitalisoituminen ja virtuaalinen toimijuus on tullut kasvokkaisen toiminnan rinnalle ja sijaan. Vaikka digitaalisuus on lisännyt mahdollisuuksia tiedonjakamiseen ja -vaihtoon, samalla oleellisen tiedon löytämiseksi on nähtävä hieman vaivaa. On myös huomattava, että kaikki eivät käytä digitaalisia kanavia, jolloin heidän tiedonsaantinsa ja vaikuttamisen mahdollisuutensa maisemasuunnittelussa ja päätöksenteossa tulee järjestyä muulla tavoin (Ahola & Hirvonen 2021). Digitalisaation myötä myös itse maisemia koetaan yhä useammin virtuaalisina.

Yhteiskunta siis muuttuu ja sitä muutetaan. Samalla muuttuvat kulttuuriset käsitykset maisemasta. Suomi on esimerkiksi kaupungistunut nopeasti, joten maaseutu ei ole välttämättä kaikille enää se tutuin maisematyyppi. Väestö ikääntyy ja monimuotoistuu: perhekoon pieneneminen, perhemallien sekä elämäntapojen ja asenteiden moninaisuus ovat väestön monimuotoistumisen suuntia (Dufva 2020). Elämisen tapojen muuttuessa maisemia koskevat käsitykset ja asenteet sekä ympäristölle asetetut toiveet tulevat uudelleen arvioitaviksi. Tässä on yhtymäkohta edellisen kohdan maisemien aikasidonnaisuuteen – arvostukset muuttuvat.

Nopean muutoksen, yhteiskunnallisen polarisaation, ulossulkemisen kokemusten ja erilaisten kyvykkyyksien myötä voi syntyä tilanne, että kaikkien ääni ei tule yhtä helposti kuulluksi maisemaa koskevassa päätöksenteossa ja se on myös yksi tulevaisuudessa ratkaistavista kysymyksistä.

2.2.5 Yksilöt ja yhteisöt

Neljäs lähestymistapa maisemaan sijoittaa yksilöt ja yhteisöt keskiöön. Tähän ulottuvuuteen kuuluu läheisesti maiseman kokemuksellisuus: mm. aisti- ja kehokokemukset, sosiaaliset kohtaamiset, henkilökohtainen maisemasuhde ja maisemahistoria, maisemaan liitetyt tarinat, identiteetit, kuulumisen tunne ja osallisuus. Laajasti käsitettynä kyseessä on ihmisten elämänlaatu ja monitasoinen hyvinvointi heidän itsensä määrittämänä. Yksilöiden ja yhteisöjen ulottuvuuteen kuuluvat myös arjen maisemien ja asuinympäristöjen merkitys sekä se, mitä niissä pidetään tärkeänä.

Kulttuuriperintöbarometrin 2021 tulokset kertovat siitä, mitä ympäristössä arvostetaan: monimuotoista ja puhdasta luontoa sekä rakennettuja ympäristöjä, joiden arvot liittyvät esimerkiksi niiden ikään tai korkeatasoiseen arkkitehtuuriin. Eniten edellisestä, vuoden 2017 barometristä olivat nousseet arviot rakennetun ympäristön tärkeydestä, peräti kymmenen prosenttiyksikköä. Seuraavaksi eniten nousivat ihmisten yhteiset kokemukset ja tarinat. Luontokohteiden ohella kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristöt nähtiin matkailuvalteiksi. Kulttuuriperinnön säilyttäminen on ihmisille tärkeää, yhdeksän kymmenestä vastaajasta oli tätä mieltä. Valtaosa vastaajista arvioi lisäksi, että kulttuuriperintö lisää asuinalueen viihtyisyyttä ja arvoa. (Kulttuuriperintöbarometri 2021.)

Useat tutkimukset ovat osoittaneet myös, että viheralueiden määrällä lähellä kotia on positiivinen yhteys koettuun terveyteen (Grahn & Stigsdotter 2003, 2010; Pasanen ym. 2018; Tyrväinen ym. 2014). Luonnonvarakeskuksen julkaiseman luonnon virkistyskäyttö 2020 -tutkimuksen mukaan lähiluonnolla on huomattava merkitys virkistykselle, sillä lähes kolmasosa lähivirkistyskerroista toteutuu enintään 300 metrin päässä kotoa. Lähivirkistyksen ja luontomatkailun kohteen valinnassa motiivina on usein

Kuva 3. Hämeenlinna, Evo, Tapio Heikkilä 2022

kauniista luonnonmaisemista nauttiminen (Neuvonen ym. 2022). Myös luontosuhdebarometrissa 2022 kodin lähistön viheralueet ja puistot mainittiin tärkeimpänä ja useimmin vierailtuna luontoympäristönä.

Vastaajat katsovat luonnon lisäävän hyvinvointia ja terveyttä ja liki yhdeksän kymmenestä pitää luontoa tärkeänä tai erittäin tärkeänä. Suurimman osan vastaajista näkemyksen mukaan kaupunkeja kehitettäessä luonto tulisi ottaa huomioon nykyistä paremmin. (Luontosuhdebarometri 2022.) Lähivuosien kriisit ovat näkyneet luontomatkailussa ja retkeilyssä. Esimerkiksi kansallispuistojen käyntimäärät olivat nousseet vuonna 2021 huomattavasti vuoteen 2019 nähden (Metsähallitus 2022b). Eri puolilla maailmaa viheralueiden käyttö lisääntyi koronapandemian aikana (Derks ym. 2020; Doughty ym. 2021; Rousseau & Deschacht 2020).

Maisemia koskevien mieltymysten kohdalla voidaan puhua jaetuista kokemuksista ja yksilöspesifistä preferensseistä. Preferenssit ovat kulttuurisia ja osin jaettuja, mutta yksilöllisiäkin eroja on. (esim. Bonsdorff 1998; Jaakkola 2021.) Myös maisema- ja luontosuhteiden monikulttuurisuus olisi hyvä ottaa huomioon maisemapolitiikan määrittelyssä. Samalla on tärkeää tunnistaa, mikä merkitys sosio-demografisilla tekijöillä tai sosiaalisilla ja poliittisilla identiteeteillä on luonto- tai maisemasuhteen muodostumisessa, sillä kokemuksiin ja käyttäytymiseen ne voivat vaikuttaa enemmän kuin esimerkiksi maahanmuuttajatausta (Puhakka ym. 2021, 184). Paikallisten yhteisöjen oikeus omaan maisemaansa ja sen määrittelyyn on maisemapolitiikassa tärkeää.

Kuten tämän osan alun listauksesta kävi ilmi, yksilöitä ja yhteisöjä katsovaan lähestymistapaan sisältyy useita näkökulmia, joista jokainen ansaitsisi oman kappaleensa. Maisemapolitiikan kannalta keskeiseksi kysymykseksi nousee se, millä tavalla yksilöiden ja yhteisöjen arvostukset ja yksilölliset ja yhteiset kokemukset sisällytetään maisemien määrittelyyn sekä maisemia koskeviin laatutavoitteisiin ja toimenpiteisiin maisemapolitiikassa?

2.2.6 Maisemapolitiikalla vaikutetaan tulevaisuuden ympäristöön.

Niin maankäytön suunnittelussa, asumisen järjestämisessä, aluekehittämisessä, elinkeinotoiminnan kuin maisemia koskevan päätöksenteonkin yhteydessä käydään keskustelua siitä, mitä maisemia pitäisi hoitaa, suojella ja suunnitella sekä millä tavalla tätä kaikkea pitäisi tehdä. Ympäristöön liitetyt arvot vaikuttavat viime kädessä siihen, mitä pidetään suojelun arvoisena ja toisaalta siihen, miten maisemaa muutetaan ja suunnitellaan (esim. Soini ym. 2008, 10).

Tutkija Kenneth Olwig (2008) on havainnut mahdollista jännitettä sen välillä, miten keskushallinto on tottunut käyttämään yhtenäistäviä valmiita lakeja ja säädöksiä maisemapolitiikassaan ja miten toisaalta maisemayleissopimuksessa painotetaan maisemien alueellista monimuotoisuutta. Hän kuitenkin toteaa, että maisemayleissopimuksen selventävän asiakirjan mukaan maisemayleissopimuksella ei tavoitella sitä, että kaikkiin maisemiin sovelletaan samoja toimenpiteitä. Yleissopimusten voima piilee siinä, että sopimuksen säännökset tulkitaan maan ”omien käytäntöjen, tapojen ja arvojen mukaisesti”. Eli maat voivat itse miettiä uudestaan, miten haluavat maiseman määritellä ja kuinka se voi parhaalla tavalla olla kehyksenä politiikalle. Yhteistoiminta intressiryhmien, osallisten, asiantuntijoiden ja päättäjien välillä on tässä ensiarvoisen tärkeää. Olwig näkeekin varsinaiset politiikkakäytännöt itse sopimustekstiä tärkeämpinä.

Edellä viitattiin siihen, että yleissopimus ei tarkoita kaikkien maisemien huomioimista maisemapolitiikassa samalla tavalla. Työn aikana saaduissa palautteissa vahvistui näkemys, että strategisissa linjauksissa tulee selvästi tunnistaa erityyppisten alueiden ominaispiirteet ja erilaiset toimintaympäristöt. Kaupungeissa maisemaan vaikuttavat erilaiset tekijät, olosuhteet sekä maankäyttöä ja ympäristöä koskevat tarpeet kuin maaseutualueilla. Esimerkiksi kasvavissa kaupungeissa kaupunkirakenteen tiivistäminen, uudisrakentaminen ja maiseman kerroksellisuus ovat keskeisiä. Väestöpohjaltaan taantuvissa kylissä tai harvaan asutuilla seuduilla toimitaan aivan toisentyyppisessä ympäristössä. Maaseuduilla

Kuva 4. Helsinki, Nina Ahola 2019

maisemiin voi liittyä erilaisia energiantuotannon sijoittamisen tai vaikkapa perinnemaisemien hoidon ja elinkeinojen jatkuvuuden kysymyksiä. Maisemapoliittisessa ohjelmassa ja sen toimenpiteissä tulisi tunnistaa erityyppisten alueiden ominaispiirteet ja toimintaympäristöt.

Kaikki tässä luvussa esitellyt maiseman ulottuvuudet risteävät ja limittyvät, eivätkä siten ole erillisiä toisistaan. Jaottelua on käytetty lähinnä jäsentämään lähestymistapoja maisemaan. Poliittisen maiseman näkökulma liittyy kaikkialla erottamattomasti siihen, kuka alueita saa käyttää ja miten. Maisema politiikan kohteena korostaa siihen kohdistuvia erilaisia tarpeita ja toiveita. Maisemapolitiikkaan kuuluvat jännitteet. Kuten Sitran megatrendeissä on todettu, ”jo se, että on tunnistettavissa jännitteitä, kertoo siitä, että tulevaisuuteen voi vaikuttaa” (Dufva 2020, 10).

3 Kansainväliset sopimukset ja maisemapolitiikka Euroopassa

Tämä luvussa kuvataan lyhyesti keskeisiä Euroopan neuvoston, Euroopan Unionin, Yhdistyneiden kansakuntien sekä Pohjoismaiden ja Itämeren alueen sopimuksia ja ohjelmia (luku 3.1). Lisäksi luvussa on esimerkkejä Euroopan maiden maisemapoliittisista toimista ja katsaus neljän maan maisema-strategioihin (luku 3.2).

3.1 Maisemat kansainvälisissä sopimuksissa ja ohjelmissa

Luonnon ja kulttuuriperinnön suojelua ja hoitoa sekä maankäyttöä koskevia kansainvälisiä sopimuksia ja muita ympäristöön liittyviä ohjaavia asiakirjoja on useita. Myös paikalliseen itsehallintoon ja valtioiden rajat ylittävään yhteistyöhön vaikutetaan sopimuksilla. Moniin sopimuksiin on lisäksi kirjattu kansalaisyhteiskunnan vahvistamista, demokratiaa ja ihmisoikeuksien kunnioittamista painottavia lauselmia. Samalla sopimuksista ilmenee, miten luonto ja kulttuuriarvot kietoutuvat yhteen myös ihmisten hyvinvoinnin ja identiteetin lähteenä. Sopimuksilla asetetaan yhteisiä tavoitteita, joilla voidaan edistää yhteisesti päätettyä toivottua kehitystä. Kansainvälisiä strategisen tason sopimuksilla ja linjauksilla on vaikutusta esimerkiksi valtakunnallisen tason politiikkalinjauksiin eri ministeriöiden hallinnonaloilla (ks. luku 4.4).

3.1.1 Euroopan neuvosto

Euroopan neuvosto on hallitusten välinen ihmisoikeusjärjestö, johon kuuluu 46 valtiota. Näistä 27 on Euroopan yhteisön jäseniä. Euroopan neuvosto korostaa demokratian ja ihmisoikeuksien vahvistamista Euroopassa huomioiden kulttuurin ja ympäristön olennaisen merkityksen näiden tavoitteiden edistämisessä. Euroopan neuvosto edistää ihmisoikeuksia kansainvälisin sopimuksin. Järjestö perustettiin vuonna 1949.

Euroopan neuvostossa on valmisteltu maisemayleissopimuksen lisäksi neljä kulttuuriperintöä ja siten maisemiakin koskevaa yleissopimusta. Suomi on ratifioinut rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskevan yleissopimuksen, yleissopimuksen arkeologisen perinnön suojelusta ja puiteyleissopimuksen kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä. Kulttuuriomaisuuteen kohdistuvia rikoksia koskevaan yleissopimukseen Suomi ei ole vielä liittynyt. Euroopan neuvostolla on myös luontoa ja elinympäristöä sekä hallintoa ja viranomaisten yhteistyötä koskevia sopimuksia.

- **Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus** (Granada 1985, SopS 10/1992) sisältää periaatteet arkkitehtonisen perinnön säilyttämisestä ja suojelusta. Sopimuksella edistetään Euroopan kulttuuriperinnön vahvistamiseen tähtäävää politiikkaa kansainvälisen yhteistyön avulla. Sopimuksessa tunnustetaan, että tuleville sukupolville on tärkeää jättää tietoa kulttuurisesta taustasta, parantaa kaupunki- ja maaseutuympäristöä ja sitä kautta edistää valtioiden ja alueiden talous-, yhteiskunta- ja kulttuurikehitystä. Sopimus edellyttää kulttuurimuistomerkkien, rakennuskokonaisuuksien ja ulkoilma-alueiden tunnistamista ja luettelointia. Ulkoilma-alueet ovat osittain rakennettuja kohteita, jotka muodostavat historiallisesti, arkeologisesti, taiteellisesti, yhteiskunnallisesti tai teknisesti huomattavan mielenkiintoisen ja erotettavan kokonaisuuden.
- **Tarkistettu eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta** (Valletta 1992, SopS 26/1995), Vallettan eli Maltan sopimus suojelee arkeologista kulttuuriperintöä yhteisen muistin lähteenä sekä historiallisen ja tieteellisen tutkimuksen välineenä. Arkeologisen perinnön

aineksiksi katsotaan kaikki jäännökset ja esineet sekä muut muinaisilta ajoilta periytyvät ihmisen toiminnan jäljet, joita säilyttämällä ja tutkimalla voidaan selvittää ihmiskunnan historiaa ja sen suhdetta luonnonympäristöön. Arkeologiseen perintöön katsotaan kuuluvaksi rakenteet, rakennelmat, rakennusryhmät, asuinpaikat, irtaimet esineet ja muut muistomerkit sekä niiden ympäristö riippumatta siitä, sijaitsevatko ne maalla vai veden alla.

- **Euroopan neuvoston maisemayleissopimus** (Firenze 2000, SopS 14/2006) eli Firenzen sopimus tunnustaa maiseman olennaiseksi osaksi kulttuuri- ja luonnonperintöä sekä ihmisten hyvinvointia ja identiteettiä. Maisemasopimus kattaa kaikenlaiset maisemat. Sopimuksen tavoitteena on maisemansuojelun, -hoidon ja -suunnittelun sekä siihen liittyvän kansainvälisen yhteistyön edistäminen. Maisemayleissopimus on ainoa kansainvälinen sopimus, joka kohdentuu vain maisemiin.
- **Puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä** (Faro 2005, SopS 50/2018) eli Faron sopimus korostaa, että kulttuuriperinnön säilyttämisen ja sen kestävän käytön päämäärinä ovat inhimillinen kehitys ja elämän laatu. Yleissopimus nostaa keskiöön yksilöt ja yhteisöt. Sopimus liittyy kiinteästi myös maisemiin, sillä sopimuksessa on esimerkiksi sovittu, että osapuolet hyödyntävät kulttuuriympäristöön sisältyvää kulttuuriperintöä rikastuttaakseen taloudellista, poliittista, sosiaalista ja kulttuurista kehitystä ja maankäytön suunnittelua; edistääkseen integroitua lähestymistapaa kulttuurista, biologista, geologista ja maankäytön monimuotoisuutta koskeviin periaatteisiin; vahvistaakseen sosiaalista yhteenkuuluvuutta lisäämällä yhteisen vastuun tunnetta ihmisten asuinpaikkoja kohtaan; ja edistääkseen ympäristöön tehtyjen nykyaikaisten muutosten laadun tavoitetta vaarantamatta ympäristön kulttuurisia arvoja.
- **Kulttuuriomaisuuteen kohdistuvia rikoksia koskeva yleissopimus** (2017) sopimusta sovelletaan irtainta ja kiinteää kulttuuriomaisuutta koskevan rikollisuuden ehkäisemiseen sekä näiden rikosten tutkimiseen ja syytteeseenpanoon. Suomi ei ole toistaiseksi liittynyt sopimukseen.
- **Yleissopimus Euroopan luonnonvaraisen kasviston ja eläimistön sekä niiden elinympäristön suojelusta** (Bern 1979, SopS 29/1986) eli Bernin sopimus suojelee luonnonvaraista eläimistöä, kasvistoa ja niiden luonnollisia elinympäristöjä. Sopimuksella suojellaan erityisesti sellaisia lajeja ja luontotyyppejä, joiden suojelu edellyttää useiden valtioiden välistä yhteistyötä. Sopimuksessa painotetaan uhanalaisia ja vaarantuneita lajeja, mukaan lukien vaeltavat lajit.
- **Eurooppalainen puiteyleissopimus paikallisten ja alueellisten viranomaisten yhteistyöstä yli valtakunnan rajojen** (Madrid 1980, SopS 76/1990) sekä sen lisäpöytäkirjat. Sopimuksessa katsotaan, että Euroopan neuvoston päämääränä on luoda läheisempi yhteys jäsenvaltioidensa välille ja edistää niiden välistä yhteistyötä. Sopimuksessa otetaan huomioon, että paikallisten ja alueellisten viranomaisten rajat ylittävällä yhteistyöllä voi olla merkitystä tavoitteeseen pääsemiselle, mm. alueellisen kehityksen, kaupunkien ja maaseudun kehittämisen sekä ympäristönsuojelun aloilla.
- **Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirja** (Strasbourg 1985, SopS 66/1991) edellyttää, että paikallisen itsehallinnon periaate tunnustetaan kansallisessa lainsäädännössä ja mahdollisuuksien mukaan perustuslaissa. Peruskirjan tarkoituksena on luoda paikallisviranomaisten oikeuksien määrittämiselle ja turvaamiselle yhteiset standardit sekä antaa kansalaisille mahdollisuus osallistua vaikuttavasti omaan ympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

3.1.2 Euroopan Unioni

Euroopan unionilla on useita jatkuvasti päivittyviä politiikkaohjelmia, strategioita, päätelmiä ja aloitteita, jotka koskevat esimerkiksi ympäristöä, liikennettä, maataloutta, elinympäristöjä, kulttuuria, kaupunkisuunnittelua tai aluekehitystä. Niistä useat koskevat myös maisemia, ja niillä on vaikutusta alueelliseen kehitykseen ja suunnittelun tapoihin jäsenmaissa. EU myös rahoittaa omista rahoitusinstrumenteistaan ja -ohjelmistaan maisemiin liittyviä toimia. EU:n aloitteita ja ohjelmia ovat esimerkiksi:

- **Alueellinen agenda 2030** on Euroopan, sen alueiden ja yhteisöjen aluesuunnittelua koskeva poliittinen asiakirja. Sen tavoitteena on edistää osallistavaa ja kestävää tulevaisuutta kaikilla hallinnon tasoilla ja auttaa kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa Euroopassa.
- **Euroopan Unionin kaupunkiagenda** käynnistettiin toukokuussa 2016 Amsterdamin sopimuksella. Kaupunkiagendalla edistetään yhteistyötä jäsenvaltioiden, kaupunkien, Euroopan komission ja muiden sidosryhmien välillä kasvun, asumisen ja innovoinnin edistämiseksi eurooppalaisilla kaupungeissa. Kaupunkiagenda perustuu kumppanuuksiin ja sillä tavoitellaan ihmisten elämänlaadun parantamista kaupunkialueilla.
- **Kulttuuriperintöä koskevat eurooppalaiset toimintalinjaukset** kokoavat kulttuuriperintöön liittyviä toimia pääasiassa EU-politiikassa ja ohjelmissa.
- **Euroopan vihreän kehityksen ohjelma** on laaja toimenpidepaketti, joka tähtää Euroopan hiilineutraaliuteen vuoteen 2050 mennessä. Strategia pohjautuu EU:n ilmasto- ja ympäristöpolitiikkaan. Esimerkiksi eurooppalainen ilmastosopimus on osa ohjelmaa.
- **Uusi eurooppalainen Bauhaus** tuo Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan kulttuurisen ja luovan ulottuvuuden tavoitteena edistää kestävää teknologiaa, taloutta ja innovaatioita eri sektoreilla.
- **Euroopan Unionin biodiversiteettistrategia** sisältää tavoitteita luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseksi ja tukee kansainvälisiä toimia monimuotoisuuden vähenemisen pysäyttämiseksi. Strategia on osa Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa ja siinä määritetään EU:n luonnon monimuotoisuustavoitteet vuoteen 2030 asti. Osana strategiaa komissio on ehdottanut sitovia luonnon ennallistamistavoitteita, jotka koskevat laajasti maisemaa ja myös kaupunkien ekosysteemejä (**EU:n luonnontilan ennallistamista koskeva asetus**).
- **Euroopan Unionin uusi metsästrategia vuodelle 2030** on yksi Euroopan vihreän kehityksen ohjelman hankkeista, ja se perustuu EU:n vuoden 2030 biologista monimuotoisuutta koskevaan strategiaan. Strategia asettaa toimenpiteitä EU:n metsien määrän ja laadun parantamiseksi sekä niiden suojelun, ennallistamisen ja kestävyyden vahvistamiseksi.
- **Ympäristöalan toimintaohjelmalla vuoteen 2030** pyritään nopeuttamaan siirtymistä ilmastoneutraaliin, resurssitehokkaaseen ja uusintavaan talouteen. Ehdotuksella tuetaan Euroopan vihreän kehityksen ohjelmassa asetettuja ympäristö- ja ilmastotavoitteita.

3.1.3 Pohjoismaat ja Itämeren alue

Pohjoismaiden ministerineuvoston[6] (NMR) luonnon monimuotoisuuden työryhmän[7] (NBM) yleistavoitteena on pysäyttää luonnon monimuotoisuuden väheneminen Pohjoismaissa, ja sen toimiala kattaa myös kulttuuriympäristöt. Ministerineuvoston arktisella yhteistyöohjelmalla 2022–2024 tavoitellaan Pohjolasta maailman kestävintä ja integroituneinta aluetta vuoteen 2030 mennessä edistämällä vihreää, kilpailukykyistä ja sosiaalisesti kestävää Pohjolaa.

6 Pohjoismaiden ministerineuvosto, NMR: norden.org/fi/pohjoismaiden-ministerineuvosto
7 Pohjoismaiden ministerineuvosto, Tietoa pohjoismaisesta luonnon monimuotoisuuden työryhmästä, NBM: norden.org/fi/information/tietoa-pohjoismaisesta-luonnon-monimuotoisuuden-tyoryhmasta-nbm

Norjan, Ruotsin ja Suomen välillä neuvotellun pohjoismaisen saamelaissopimuksen tarkoituksena on vahvistaa saamelaisten oikeudet siten, että saamelaiset voivat säilyttää, harjoittaa ja kehittää kulttuuriaan, kieliään ja yhteiskuntaelämäänsä niin, että valtionrajat häiritsevät tätä mahdollisimman vähän. Sopimuksella turvataan alkuperäiskansa saamelaisten perustuslaillista oikeutta oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Sopimuksen voimaansaattamisen edistäminen Suomessa jatkuu.

Itämeri-strategia on EU:n jäsenvaltioiden ja komission välinen sopimus yhteistyön syventämisestä Itämeren alueella. Itämeri-strategian tavoitteena on meren pelastaminen, hyvinvoinnin lisääminen ja alueen yhdistäminen. Itämeren alueen kulttuuriperintökomitea[8] (Baltic Region Heritage Committee, BRHC) puolestaan edistää alueen maiden yhteistyötä kulttuuriperintöalalla. Komitea toimii Itämeren valtioiden neuvoston[9] (Council of the Baltic Sea States, CBSS) alla.

3.1.4 Yhdistyneet kansakunnat

Yhdistyneet kansakunnat (YK) on valtioiden välinen järjestö. Jäsenmaita on nykyisin 193. YK:lla on myös tarkkailijajäseniä. Järjestöllä on useita eri aihealueisiin keskittyneitä ala- ja erityisjärjestöjä sekä ohjelmia ja rahastoja eri puolilla maailmaa. YK:n kasvatus- tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO on maisemanäkökulmasta merkittävin YK:n alainen erityisjärjestö. YK:lla on useita kulttuuri- ja luonnonperintöä sekä tiedon saantia ja osallistumisoikeutta koskevia sopimuksia, joita Suomi toimeenpanee aktiivisesti.

- **Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta** (Pariisi 1972, UNESCO, SopS 19/1987) määrittää maailman luonnon- ja kulttuuriperinnön suojelun perusteet ja periaatteet. Sopimuksessa kulttuuri- ja luonnonperintö nähdään kokonaisuutena. Kulttuurimaisemat sisällytettiin maailmanperintöluetteloon vuonna 1992, jolloin kriteereitä tarkistettiin.
- **Yleissopimus vedenalaisen kulttuuriperinnön suojelemiseksi** (2001, UNESCO) korostaa vedenalaisen kulttuuriperinnön merkitystä ja vahvistaa sen suojelua sekä jäsenmaiden yhteistyötä. Suomi ei ole toistaiseksi ratifioinut sopimusta.
- **Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta** (2003, UNESCO, SopS 47/2013) suojelee aineetonta kulttuuriperintöä, parantaa tietoisuutta sen merkityksestä, lisää sen arvostusta sekä tarjoaa kansainvälistä yhteistyötä ja apua. Sopimuksessa aineettomalla kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan esimerkiksi käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa ja taitoja, jotka ihmiset tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään. Yhteisöt luovat jatkuvasti uudelleen sukupolvelta toiselle siirtyvää perintöä suhteessa ympäristöönsä, vuorovaikutuksessa luonnon ja oman historiansa kanssa.
- **Vesilintujen elinympäristönä kansainvälisesti merkittäviä vesiperäisiä maita koskeva yleissopimus** eli Ramsarin sopimus (Ramsar 1971, UNESCO, SopS 3-4/1976) on hallitustenvälinen sopimus, joka tarjoaa puitteet kosteikkojen ja niiden luonnonvarojen säilyttämiselle ja viisaalle käytölle.
- **Biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus** (Rio 1992, SopS 78/1994) eli biodiversiteettisopimus on keskeisin luonnon monimuotoisuutta vaaliva sopimus. Sopimuksen tavoitteena on ”biologisen monimuotoisuuden suojelu, sen osien kestävä käyttö sekä perintöaineksen käytöstä saadun hyödyn oikeudenmukainen ja tasapuolinen jako”. Sopimuksessa tunnustetaan kestävän kehityksen ja biologisen monimuotoisuuden merkitys ihmisten hyvinvoinnille ja elämänlaadulle.
- **Yleissopimus tiedon saannista, kansalaisten osallistumisoikeudesta sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa** (Århus 1998, UNECE, SopS 122/2004) tukee Euroopan neuvoston maisemayleissopimuksen tavoitetta lisätä maisematietoisuutta ja

8 Baltic Region Heritage Committee, BRHC: baltic-heritage.eu
9 Council of the Baltic Sea States, CBSS: cbss.org

osallistumista vahvistamalla yleisön oikeutta tietoon esimerkiksi ympäristön tilasta ja ympäristöön kohdistuvista toimenpiteistä sekä edistämällä osallistumista päätöksentekoon sellaisissa hankkeissa, ohjelmissa ja suunnitelmissa, jotka vaikuttavat ympäristöön sekä ihmisten terveyteen ja turvallisuuteen.

- **Haagin yleissopimuksella kulttuuriomaisuuden suojelemisesta aseellisen selkkauksen sattuessa** (Haag 1954, SopS 93/1994) pyritään siihen, että aseellisen konfliktin aikana osapuolet pidättäytyvät hyökkäyksistä ja sotilaallisesta toiminnasta kulttuuriomaisuutta vaurioittavasti.

Kestävän kehityksen maailmanlaajuinen toimintaohjelma Agenda2030 sisältää 17 tavoitetta, jotka maiden tulisi saavuttaa vuoteen 2030 mennessä. Agenda2030 tavoitteena on äärimmäisen köyhyyden poistaminen maailmasta ja hyvinvoinnin varmistaminen ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Suomessa toimeenpanoa ohjaa kansallinen toimeenpanosuunnitelma, Valtioneuvoston Agenda2030-selonteko.

YK:n kaupunkikehitysohjelma (New Urban Agenda, NUA) edustaa yhteistä näkemystä paremmasta ja kestävämmästä tulevaisuudesta. Ohjelma perustuu näkemykselle siitä, että hyvin suunniteltuna ja hallinnoituna kaupungistuminen voi olla tehokas väline kestävän kehityksen edistämiseksi sekä kehitysmaissa että kehittyneissä maissa. Ohjelman tavoitteissa on mm. houkuttelevien ja elävien kaupunkien, asutusalueiden ja kaupunkimaisemien edistäminen. Siinä myös kiinnitetään runsaasti huomiota kaupunkiympäristön laatuun ja tunnistetaan kaupunkien ekologinen perusta ja sosiaalinen tehtävä. Suomessa esimerkiksi Kestävä kaupunki -ohjelma[10] toteuttaa niin YK:n kaupunkikehitysohjelmaa, kestävän kehityksen tavoitteita kuin EU:n kaupunkiagendaakin.

UNESCOn yleiskonferenssi hyväksyi vuonna 2011 historiallista kaupunkimaisemaa koskevan suosituksen (Recommendation on the Historic Urban Landscape, HUL). Suositus kannustaa jäsenvaltioita integroimaan kulttuuriperinnöstä huolehtimisen kaupunkipolitiikkaan ja kaupunkikehityksen käytäntöihin. Suositus koskee kaikkia historiallisia kaupunkeja ja se tukee maisemallista lähestymistapaa historiallisten alueiden tunnistamiseen, suojeluun ja hoitoon.

Yhdistyneiden kansakuntien julistus alkuperäiskansojen oikeuksista (2007, YK:n yleiskokous) korostaa alkuperäiskansojen oikeutta omaan kulttuurinsa. Ohjaamalla itseensä sekä maihinsa, alueisiinsa ja luonnonvaroihinsa vaikuttavaa kehitystä alkuperäiskansat voivat ylläpitää ja vahvistaa instituutioitaan, kulttuurejaan ja perinteitään sekä edistää kehittymistään omien pyrkimystensä ja tarpeidensa mukaisesti. Julistuksessa myös tunnustetaan, että alkuperäiskansojen tiedon, kulttuurien ja perinteisten käytäntöjen kunnioittaminen edistää osaltaan ympäristön kestävää ja tasapuolista kehitystä ja asianmukaista hoitoa.

UNESCO on korostanut yhdessä muiden järjestöjen kanssa vuonna 2007, että valosaasteeton tähtitaivas on kaikkien perusoikeus (Starlight Declaration, La palma). Käytännössä näkyvä tähtitaivas on kuitenkin enää harvojen erityisoikeus, jota hyödynnetään mm. astroturismissa, jossa matkailijoita houkutellaan harvoille pimeinä säilyneille alueille (Tainio & Lyytimäki 2022). Kansainvälinen pimeän taivaan suojeluohjelma[11] pitää kansainvälistä pimeän taivaan alueiden listaa, jolle päästäkseen alueen on täytettävä tietyt kriteerit taivaan tilasta ja alueen keinovalaistuksesta.

Kun UNESCOn maailmanperintökomitea nimeää uusia kohteita maailmanperintöluetteloon, maailmanlaajuinen asiantuntijajärjestö ICOMOS (International council on monuments and sites) toimii asiantuntijana ja arvioi jo listalla olevien kohteiden suojelua. ICOMOS edistää historiallisten rakennusten ja alueiden, arkeologisten kohteiden ja kulttuurimaisemien tutkimusta ja suojelua. ICOMOSilla on useita julistuksia, jotka koskevat maisemaa. Näistä esimerkkejä ovat Firenzen julistus eli julistus historiallisten puutarhojen suojelusta (Firenze 1981), Washingtonin julistus eli julistus historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta (Washington 1987) ja julistus vedenalaisen kulttuuriperinnön suojelusta (Sofia 1996) sekä ICOMOS-IFLAN suositukset historiallisista julkisista kaupunkipuistoista (New Delhi 2017) ja periaatteet maaseutumaisemasta kulttuuriperintönä (New Delhi 2017).

10 Kestävä kaupunki -ohjelma: kestavakaupunki.fi/etusivu

11 International Dark-Sky Association, IDA: darksky.org, darksky.org/our-work/conservation/idsp

Kuva 5. Helsinki, Nina Ahola 2020

3.2 **Katsaus maisemastrategioihin Euroopassa**

Maisemapoliittisista strategioista ja ohjelmista sekä yleisesti maisemayleissopimuksen soveltamisesta on saatavilla esimerkkejä muista Euroopan maista. Ne antavat näkökulmia maisemapolitiikan tavoitteisiin, painotuksiin ja toimeenpanon keinoihin. Myös niissä maissa, joissa ei ole laadittu varsinaista ”politiikkapaperia” maisemapolitiikkaa ja maisemayleissopimusta toimeenpannaan esimerkiksi sektorikohtaisten ohjelmien, kansallisen lainsäädännön, alueellisten kehittämistoimien ja maankäytön suunnitteluinstrumenttien kautta. Se on tilanne Suomessakin tällä hetkellä – toki kulttuuriympäristöstrategia on linjannut maisemaa koskevaa politiikkaa myös strategian päättymisen jälkeen.

Ensinnä tarkastelen neljässä maassa laadittuja maisemastrategioita. Sen jälkeen annan joitakin esimerkkejä maisemayleissopimuksen toimeenpanosta ja keinoista eri maissa. Kolmantena kohtana avaan maisemien määrittämistä ja arviointia hieman laajemmin, sillä maisemayleissopimuksen mukaan maisemien laatutavoitteet ja toimenpiteet tulee asettaa maisemien määrittämisen ja tunnistamisen pohjalta.

Tarkastelemalla kolmea suhteellisen tuoretta valtakunnallista (Irlanti, Sveitsi, Unkari) ja yhtä saarialueen (Mallorca) maisemastrategiaa pyrin vastaamaan esimerkinomaisesti seuraaviin kysymyksiin: millä tavalla maisema käsitetään strategioissa, millä tavalla strategia on laadittu (prosessi), mitä strategialla tavoitellaan (tavoitteiden asettelu) sekä miten strategiaa on kuvattu toimeenpantavaksi kyseisissä asiakirjoissa. Aineistona on käytetty taulukossa 1 mainittuja strategiapapereita, jos tekstissä ei ole mainittu toisin. Maisemapolitiikka muodostuu useista osista, esimerkiksi lainsäädännöstä ja alue- ja maankäytönsuunnittelusta, joten strategiat muodostavat siten yhden osan valtioiden tai alueiden maisemapolitiikkakokonaisuudesta. Samalla on syytä huomioida, että jokaisen maan maantieteellinen, hallinnollinen ja poliittinen konteksti vaikuttaa strategioiden muotoiluun ja toimeenpanoon.

Taulukko 1. Tarkastellut maisemastrategiat

Alue	Strategian nimi	Jukaisu-vuosi	Vastuutaho
Irlanti	National Landscape Strategy for Ireland 2015–2025	2015	Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht
Mallorca (Espanja)	Estrategia de paisaje del Consell de Mallorca The fundaments of a Mallorcan Landscape Strategy. The Development of the European Landscape Convention. Foundation, criteria, objectives and plan of actions.	2019 2009	Consell de Mallorca
Sveitsi	Swiss Landscape Concept, SLC	2020	Federal Office for the Environment FOEN
Unkari	National Landscape Strategy 2017–2026	2017	Ministry of Agriculture, Department of National Parks and Landscape Protection

Tarkasteluun on valittu suhteellisen tuoreet strategiat neljästä maasta eri puolilta Eurooppaa. Näiden lisäksi ainakin Espanjan itsehallintoalueilla Andalucíalla ja Katalonialla on omat maisemastrategiansa, Andorralla *L'Estratègia Nacional Del Paisatge* (2011) ja sen myöhemmät toimenpiteet, Portugalilla *Política Nacional de Arquitetura e Paisagem* (2015) ja Latviassa Landscape Policy Strategy (2013). Skotlannissa (Nature Agency*)* ollaan päivittämässä maisemapolitiikkaa *Landscape Policy framework*, joka seuraa aiempaa *Landscape Position Statement by NatureScot and Historic Environment Scotland*. Norjassa maisemaa koskevia tavoitteita on kulttuuriympäristöpolitiikan alla *New goals for Norway's cultural environment policy: Involvement, sustainability and diversity (2019–2020) -asiakirjassa*. Kulttuuriympäristö sisältää kulttuurimonumentit, -kohteet, -ympäristöt ja maisemat. Kulttuuriympäristön käsitettä käytetään maiseman sijaan viittaamaan alaan kokonaisuutena. Näiden lisäksi useissa maissa on laadittu alueellisia maisemastrategioita.

Maisemayleissopimuksenkin mukaisesti jokainen maa toteuttaa kansallista maisemapolitiikkaa oman sisäisen työnjakonsa, perustuslaillisten periaatteidensa ja hallinnollisten järjestelyjensä mukaisesti. Tässä tarkastellut strategiat on laadittu keskipitkälle ajanjaksolle (~10 vuotta). Sveitsin strategian yleiset tavoitteet on asetettu vuoteen 2040.

Maisema määritellään tarkastelluissa strategioissa pitkälti maisemayleissopimuksen pohjalta. Sveitsin strategiassa maisema on käsitetty maisemayleissopimuksen mukaisesti ja se sisältää maiseman elämisen, työskentelyn, virkistyksen, ulkoilun, kulttuurisen ja taloudellisen toiminnan paikkana sekä luonnon monimuotoisuuden alueellisena perustana. Läpi strategian maisema on käsitetty tästä laajasta näkökulmasta. Biodiversiteetti on huomioitu tärkeänä maiseman laadullisena komponenttina. Myös Unkarissa lähtökohdaksi on otettu maisemayleissopimuksen määritelmä, vaikkakaan Unkarin virallisessa määritelmässä maisemaa ihmisen havainnoimana ei korosteta.12 Unkarin strategian mukaan maisema on nähtävä tärkeänä osana luontoa, ihminen mukaan lukien. Strategiassa katsotaan, että maisemasta on tehtävä sektoripolitiikkojen taustalla oleva lähestymistapa. Myös muita kuin merkittävien maisema-arvojen suojelun perusteella määriteltyjä alueita ja toimintoja tulee vaalia. Mallorcan strategiassa maisemayleissopimus on niin ikään pohjana. Irlannissa maisemayleissopimuksen mukaisesti määritelty maisema on sisällytetty myös suunnittelua ja kehittämistä koskevaan lakiin. Laissa täsmennetään, että kehittämissuunnitelmiin tulee sisältyä maisemaan liittyviä päämääriä, mukaan lukien toimenpiteet ja tavoitteet, jotka liittyvät maisemien tunnistamisen, arvioinnin, suojelun, hoidon ja suunnittelun tapoihin maisemayleissopimus huomioiden.

Strategioiden laatimisessa on tehty yhteistyötä eri ryhmien kanssa. Yhteistyöhön perustuvan maisemapolitiikan lähestymistavan edut huomioidaan, sillä siten strategialle syntyy omistajuutta niiden keskuudessa, jotka toimeenpanevat sitä.

12 Information System of the Council of Europe Landscape Convention, Unkarin maaraportti: elcl6.coe.int/WebForms/Public_List.aspx

Sveitsin strategia päivitettiin vuosina 2018–2020 liittovaltion ympäristöviraston johdolla laajapohjaisessa yhteistyössä. Mukana olivat kaikki liittovaltion virastot, jotka vastaavat maisemaa koskevista toimista sekä kantonien edustajat ja muut osapuolet mm. tutkimus-, teollisuus- ja erityisjärjestöistä. Aluesuunnitteluasetuksen (RPV) mukainen kuuleminen ja julkinen kuuleminen järjestettiin vuonna 2019. Strategiapäivitys otettiin siinä lähes yksimielisen myönteisesti vastaan. Julkista kuulemista koskevassa analyysiraportissa esitetään tiedot saaduista kommenteista ja strategiaan tehdyistä muokkauksista.[13]

Irlannissa strategian laatimisprosessi alkoi kansallisen maisemastrategian ohjausryhmän (NLSSG) ja laajemman neuvoa-antavan paneelin perustamisella. Työskentelyn aluksi tunnistettiin maisemaa koskevat politiikkakysymykset. Prosessissa muodostettiin kolme fokusryhmää, jotka käsittelivät politiikkaa, maiseman luonneanalyysiä ja julkista kuulemista/osallistumista. Ohjausryhmässä oli edustajia ministeriöistä, virastoista ja kansalaisjärjestöistä sekä muita valtion edustajia, joilla katsottiin olevan rooli maiseman suojelussa, hoidossa ja suunnittelussa. Vuonna 2011 julkaistiin *Strategy Issues Paper* julkista kuulemista varten. Yhteisöiltä, yksityishenkilöiltä, yliopistoilta ja muilta vastaavan tason oppilaitoksilta, paikallis- ja alueviranomaisilta, kansalaisjärjestöiltä, ministeriöiltä ja virastoilta saatiin kuulemisessa ehdotuksia. Vuonna 2014 Irlannin maisemastrategia 2014–2024 julkaistiin julkista kuulemista varten strategisen ympäristöarvioinnin prosessien mukaisesti. Julkisessa kuulemisessa saadut ehdotukset julkaistiin Irlannin *Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht*'n verkkosivuilla.

Unkarissa maisemastrategiaa edisti Euroopan neuvoston maisemayleissopimuksen kansallinen koordinaatiotyöryhmä, joka kutsui vuonna 2015 kokoon Unkarin maisemayleissopimuksen täytäntöönpanosta vastaavat ministeriöt ja HEBELCin (Hungarian Expert Board of the European Landscape Convention). Kokouksen osallistujat hahmottelivat Unkarin maisemien vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia ilman täyden yksimielisyyden tavoitetta. Samana vuonna järjestettiin työpaja kansallisen maisemastrategian ehdotuksen työstämiseksi. Työpaja keskittyi kahteen aiheeseen: Unkarin maiseman tilan analyysiin ja arviointiin sekä julkishallinnon rooliin ja vastuuseen maisemien kehittämisessä. Tapahtuma loi tutkimuslaitoksille, yliopistoille ja kansalaisjärjestöille mahdollisuuden laatia ehdotuksia kansalliseksi maisemastrategiaksi yhteisen perinnön turvaamiseksi. Tekninen valmistelutyö perustui ministeriöiden väliseen yhteistyöhön. Mukana olivat seuraavat eri ministeriöiden hallinnonalat: luonnon- ja ympäristön suojelu, maa- ja metsätalous, ylempi koulutus, vesien hallinta, aluesuunnittelu, kulttuuriperintö, energia- ja kaivosteollisuus sekä mineraalit. Strategiassa mainitaan, että maisemastrategiaehdotuksesta tulee järjestää yleisökuuleminen, mutta siitä ei ole tarkempia tietoja kirjattu strategiapaperiin. Unkarin hallitus hyväksyi vuonna 2017 Unkarin ensimmäisen kansallisen maisemastrategian vuosille 2017–2026.[14]

Mallorcan maisemastrategia pohjaa selvitykseen Espanjan valtion ja Baleaarien lainsäädännöstä sekä alue- ja kaupunkisuunnittelun, maaseudun kehittämisen ohjauksesta. Vuonna 2009 laadittu Mallorcan maisemastrategian perusteet -asiakirja toimi pohjana vuonna 2019 laaditulle maisemastrategialle. Strategia linjaa maisemansuojelua, -hoitoa ja -suunnittelua aluekehityspolitiikassa ja aluesuunnittelussa, *Mallorca Spatial Plan PTIM*.

Maisemayleissopimus on strategioiden tavoitteiden asettelun viitekehys – erityisen vahvasti, jos maisemapolitiikka tai strategia tehty ensimmäistä kertaa. Esimerkiksi Irlannissa tavoitteita ja toimenpiteitä on hyvin pitkälti johdettu maisemasopimuksen artikloista, kun taas Sveitsissä tavoitteita on strategiaa päivitettäessä kehitelty eteenpäin. Strategioiden tavoitteet voivat koskea maiseman yleisiä laatutavoitteita, tietyntyyppisiä maisemia tai ne voivat olla sektorikohtaisia tavoitteita. Strategiapaperit voivat sisältää lähinnä strategisemman tason tavoitteita tai ne voivat sisältää runsaasti yksityiskohtaisia toimenpiteitä. Mahdollisissa liitteissä tai aiemmissa aihepiirin asiakirjoissa on voitu syventää käsittelyä. Maiseman laadun määrittämiseksi on strategioissa käytetty esimerkiksi ekologista ja ympäristön tilaa,

13 Federal Office for the Environment: bafu.admin.ch/bafu/en/home/topics/landscape/info-specialists/landschaftskonzept-schweiz-lks.html

14 Information System of the Council of Europe Landscape Convention, Unkarin maaraportti: elcl6.coe.int/WebForms/Public_List.aspx

maankäytön rakennetta sekä kulttuurisia, taloudellisia, sosiaalisia ja visuaalisia tekijöitä. Taulukkoon 2 on koottu strategioiden päätavoitteet.

Irlannissa lähtökohtana on Euroopan maisemayleissopimuksen erityistoimenpiteiden toimeenpano maiseman suojelun, hoidon ja suunnittelun edistämiseksi. Maisemastrategiassa on kuusi ydintavoitetta ja 19 niihin liittyvää maisemayleissopimuksesta johdettua toimenpidettä. Tavoitteena on varmistaa, että maisema integroituu päätöksentekoprosesseihin ja että kaikkien maisemien merkitys tunnustetaan. *Landscape Character Assessment* nähdään strategiassa tärkeänä tarvittavan tiedon saamiseksi maiseman nykytilan arviointiin sekä perustaksi aluesuunnittelulle ja maisemakeskeiselle päätöksenteolle.

Mallorcan strategian kirjauksena on tavoitteiden ja toimintalinjojen asettaminen konkreettiselle, kattavalle, koordinoidulle ja avoimelle maisemapolitiikalle. Maisemayleissopimuksen viitekehyksessä halutaan mm. kehittää koordinoitua strategiaa maisema-arvojen turvaamiseksi, edistää ympäristöllisen, taloudellisen ja sosiokulttuurisen kestävyyden tavoitteita sekä tukea huonontuneiden maisemien parantamista ja maiseman ominaispiirteet huomioivaa muutosta. Strategiassa on kuusi päätavoitetta, 24 strategista toimenpidettä ja 81 suositusta, joiden tarkoituksena on mahdollistaa maisemapolitiikan toimeenpano ja myötävaikuttaa kokonaisvaltaiseen maankäytön suunnitteluun asettamalla maisema keskeiseksi elämänlaatua parantavaksi tekijäksi. Linjauksia ja toimenpiteitä on myös jaettu eri sektoreille, esimerkiksi matkailu-, infrastruktuuri- ja energia-aloille.

Sveitsin strategian visiona on, että Sveitsin maisemien kauneus ja monimuotoisuus aluekohtaisine luonnon- ja kulttuuripiirteineen tarjoavat korkeaa elämän ja alueiden laatua nykyisille ja tuleville sukupolville. Strategian keskiössä on kehikon luominen maisemien yhtenäisyydelle ja laadun kehittämiselle pitkäaikaisesti varmistamalla korkealaatuinen alueiden ja maankäytön suunnittelu. Sveitsin strategiassa todetaan, että lainsäädännöstä nouseva kollektiivinen vastuu edellyttää johdonmukaisuutta, jonka saavuttaminen vaatii monien toimijoiden yhteistyötä. Eri toimijoiden tulee olla selvillä heillä itsellään käytettävissä olevista maisemapolitiikan instrumenteista ja heidän toimintansa vaikutuksista maisemaan. Maisemastrategia nähdään työkaluna yhteisten päämäärien kehittämisessä ja intressien tasapainottamisessa. Tavoitteena on myös yhteistyön, tiedonjaon ja päätöksenteon vahvistaminen eri aluetasoilla sekä maiseman huomioimisen tukeminen sektoripolitiikoissa. Sveitsin strategiassa tavoitteet jakautuvat yleisiin laatutavoitteisiin, tiettyjä maisemia koskeviin laatutavoitteisiin sekä eri sektoreiden tavoitteisiin.

Unkarin strategiaan on kirjattu, että siinä määritellään maiseman suojelun, hoidon ja suunnittelun tavoitteet ja tehtävät maisemayleissopimuksen hengen mukaisesti. Strategian missiona on kokonaisvaltaisen lähestymistavan kehittäminen maankäyttöön ja sen hyväksyttävyyden varmistaminen eri toimijoiden keskuudessa. Strategian yleistavoitteen mukaan vastuullinen maankäyttö perustuu maisemarakenteeseen ja -arvoihin. Asiakirjassa todetaan, että maiseman laatua ja siihen vaikuttavia tekijöitä tulee käsitellä yhteistyössä tuomalla esiin vastuuta maisemien hyödyntämisestä. Edistettävinä perusperiaatteina on luonnonvarojen ja kulttuuriperinnön yleinen suojelu ja alueiden tarkoituksenmukainen käyttö sekä ilmastonmuutoksen vaikutusten lieventäminen ja siihen sopeutuminen. Asiakirja sisältää edellä mainitut horisontaaliset periaatteet (3), strategiset tavoitteet, jotka liittyvät viisaaseen maankäyttöön ja maisemaidentiteetin vahvistamiseen (3), näiden alatavoitteet (12) ja lähes 100 toimenpidettä.

Strategioiden toimeenpanoa on strategia-asiakirjoissa kuvattu yleispiirteisesti. Irlannin strategiaa toimeenpannaan yhdessä sidosryhmien kanssa ja rahoitetaan julkisen budjetin rajoissa. Toimenpiteisiin on kirjattu pääasiallinen vastuutaho. Aluksi erityistoimenpiteitä toteutetaan kansallisella tasolla, esimerkiksi laaditaan maisemien tyypittely, jolla tuetaan muita toimenpiteitä. Osa toimenpiteistä on yksilöity strategiassa, mutta toiset suunnitellaan sidosryhmien ja yleisön kuulemisen ja osallistumisen perusteella. Monet strategian avainkohdat pannaan täytäntöön paikallisella tasolla, mutta varmistetaan, että ohjausta ja menettelytapoja koordinoidaan kansallisella tasolla. Strategiassa katsotaan, että vastuun jakaminen osastojen ja virastojen välillä on tärkeää, jotta strategia voidaan integroida eri politiikan aloilla. Jokainen viranomainen vastaa strategian soveltamisesta omalla toimivalta-alueellaan. The Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht kuitenkin johtaa strategian koordinointia. Ministeriö myös vastaa strategian seurannasta.

Taulukko 2. Strategioiden päätavoitteet

Alue	Päätavoitteet
Irlanti	Maisemien tunnustaminen lainsäädännössä (1 toimenpide) Maisemien määrittäminen ja arviointi, Landscape Character Assessment (4) Maisemapolitiikan kehittäminen, Landscape Policies (2) Tietoisuuden lisääminen (5) Koulutuksen ja tutkimuksen tarpeiden kartoittaminen (4) Yleisön osallistumisen vahvistaminen (3) + 19 toimenpidettä
Mallorca (Espanja)	Tiedon, koulutuksen, tietoisuuden ja yleisön osallistumisen vahvistaminen Maiseman suojelun, hoidon ja suunnittelun toteuttaminen yleisen aluesuunnittelun kautta, PTIM Maisemaulottuvuuden sisällyttäminen eri sektorien politiikkainstrumentteihin Kulttuurimaisemien suojelun, hoidon ja toiminnan edistäminen Maisemien saavutettavuuden edistäminen Kansainvälisen yhteistyön edistäminen valtionhallinnon ja autonomisten alueiden kanssa + 24 tavoitteita tukevaa strategista toimenpidettä ja 81 näihin liittyvää suositusta
Sveitsi	**Yleiset laatutavoitteet** Sveitsin maiseman monimuotoisuuden ja kauneuden vahvistaminen Maiseman vahvistaminen sijaintitekijänä Maankäytön paikkaan sopivuuden varmistaminen Maisemaan vaikuttavien toimenpiteiden toteuttaminen laadukkaasti Maiseman kulttuuri- ja luonnonperinnön tunnistaminen Elinympäristöjen ja ekosysteemien toimivuuden suojelu Luonnon omien prosessien tukeminen **Laatutavoitteet maisemille** Kaupunkimaisemat – asutusalueiden tiivistäminen laadukkaasti viheralueet huomioiden Kaupunkien reuna-alueiden maisemat – kaupunkirakenteen hajautumisen ehkäiseminen, asutuksen reuna-alueiden suunnitteleminen Maaseutumaisemat – paikkaan sopivan maankäytön huomioiminen Alppimaisemat – ominaispiirteiden vaaliminen Maatalousmaisemat – maatalousalueiden kestävyys Matkailumaisemat - maiseman ja rakennetun ympäristön (Baukultur) vaaliminen Huomattavat maisemat - maiseman ominaispiirteiden vaaliminen ja vahvistaminen **Sektorikohtaiset tavoitteet** Liittovaltion rakennukset (5) Energia (6) Terveys, liikunta ja urheilu (3) Maanpuolustus (4) Maisemapolitiikka, luonnon ja kulttuuriperinnön suojelu (7) Maatalous Maankäytön suunnittelu (5) Aluekehitys (3) Matkailu (4) Liikenne (6) Metsät (6) Vesirakentaminen ja suojautuminen luonnonuhilta (6) Siviili-ilmailu (7)

Alue	Päätavoitteet
Unkari	**Maankäyttö pohjautuu maisemarakenteeseen ja -arvoihin** Maankäyttö maisemarakenteeseen ja -arvoihin perustuen; Maankäytön muutosten seuranta Maisemarakenteeseen ja -arvoihin perustuvan maankäytön integrointi päätöksentekoon Maiseman moninaisuuden sisällyttäminen tutkimukseen **Elävä maisema – elinvoimainen yhdyskunta – viisas maankäyttö** Kompaktit, ilmastoystävälliset ja maisema-arvoja vaalivat yhdyskunnat Infrastruktuurin sovittaminen maisemaan Tuotannon sovittaminen maisemarakenteeseen ja -arvoihin Virkistystoimintojen sovittaminen maisemarakenteeseen ja -arvoihin Sääntelyn ja suojelun vahvistaminen **Maiseman identiteetin vahvistaminen** Tietoisuuden lisääminen ja sosiaalisen vastuun lisääminen Osallistumisen vahvistaminen Maisemaan liittyvän koulutuksen kehittäminen + lähes 100 toimenpidettä

Huomautus: strategioiden tavoitteet on käännetty vapaasti (tekijä)

Sveitsin päivitettyä strategiaa toimenpiteineen toteutetaan yhteistyössä eri toimialojen kanssa. Mukaan otetaan tarvittaessa kantonien ja kuntien edustajat sekä tutkimuksen, kansalaisjärjestöjen ja teollisuuden tahot. Strategia sitoo viranomaisia, mutta ei yksityishenkilöitä. Strategia voi kuitenkin antaa suuntaviivoja myös maanomistajille tai muille toimijoille maisemia koskevissa asioissa.[15] Strategiaa toimeenpannaan olemassa olevien organisatoristen rakenteiden ja resurssien puitteissa. Toimeenpanosta raportoidaan neljän vuoden välein liittovaltion neuvostolle (Federal Council) ja maisemanlaadusta raportoidaan osana neuvoston ympäristöraportointia.

Unkarissa ensisijainen vastuu strategian toteuttamisesta on maatalousministeriöllä. Sen johdolla laadittiin kaikkia ministeriöitä koskeva yhteinen työohjelma strategian tavoitteiden saavuttamiseksi ja sen toimeenpanemiseksi. Strategiassa on luettelo seurantaan ja raportointiin soveltuvista indikaattoreista. Strategiaan on kirjattu rahoituksen näkökulmasta, että suurin osa toimenpiteistä voidaan liittää EU-varoista rahoitettaviin toimenpideohjelmiin. Lisäksi strategian katsotaan sisältävän toimia, jotka eivät vaadi lisäbudjettivaroja, mutta jotka voidaan toteuttaa lähestymistapaa muuttamalla muiden tehtävien yhteydessä.

Muita maisemapoliittisia toimia ja maisemayleissopimuksen toimeenpanon keinoja voivat edellä mainittujen strategioiden lisäksi olla esimerkiksi lainsäädäntöön, yhdyskuntasuunnitteluun, valtakunnallisiin suunnitelmiin, maisematietoon ja -tietoisuuteen, vastuunjakoon tai rahoitukseen liittyvät toimet. Ministeriökomitean suosituksessa (Euroopan neuvosto 2008, CM/Rec(2008)3) on vuonna 2008 esitelty kootusti 12 tapaa, joita on käytetty maisemapolitiikan keinoina eri maissa. Näitä ovat: maisemasuunnittelu; maisemien sisällyttäminen sektoripolitiikkoihin ja niiden keinoihin; peruskirjat (charters), sopimukset ja yhteiset strategiset suunnitelmat; vaikutus- ja maisematutkimukset; vaikutusselvitysten piiriin kuulumattomien toimintojen maisemavaikutusten arvioinnit; suojelualueet; maiseman ja kulttuuriseen ja historialliseen perintöön liittyvät säännökset; resurssit ja rahoitus; Euroopan neuvoston maisemapalkinto, maisemaobservatoriot, -keskukset ja -instituutit; maiseman tilasta ja maisemapolitiikasta raportointi; sekä ylirajainen maisemayhteistyö.

Maisemasopimuksessa on kirjaus myös maisemien huomioimisesta kansallisessa lainsäädännössä. Lainsäädäntö muodostaakin pohjan maisemapoliittisille toimille. Esimerkiksi Sveitsissä tärkein maisemapolitiikan väline on lainsäädäntö. Se toimii pohjana kaikelle muulle toiminnalle myös strategiaan

15 Federal Office for the Environment: bafu.admin.ch/bafu/en/home/topics/landscape/info-specialists/landschaftskonzept-schweiz-lks.html

kirjatusti. Espanjassa on eri laeissa luonnonsuojelun alla tavoitteita, joilla pyritään suojelemaan tärkeitä luonnonmaisemia. Maisemansuojelu on implisiittisesti tai eksplisiittisesti esiintynyt myös kulttuuriperintöä koskevassa lainsäädännössä. Kaupunkisuunnittelulainsäädännön suunnitteluvälineiden tarkoituksena on suojella tiettyjä maisemia. Alun perin Espanjan maisemapolitiikassa keskityttiin vain huomattaviin ja maisemallisia kauneusarvoja käsittäviin maisemiin – sittemmin mukaan on otettu myös mm. arkimaisemat ja nähty myös niiden suojelun ja hoidon tarve.[16] Esimerkiksi Kataloniassa maisemat on huomioitu erillisillä säädöksillä (Landscape Act, 2005 ja Decree for de development of the Landscape Act, 2006) ja Italiassa on erityinen maisemalaki (Code of Cultural Heritage and Landscape), jolla vaalitaan maisemaa osana kulttuuriperintöä.[17] Kulttuuriperintö koostuu siinä kulttuuri- ja maisemaomaisuudesta.

Vastuuta maisemapolitiikan toimeenpanosta on voitu keskittää enemmän yhdelle toimijalle tai vaihtoehtoisesti jakaa vastuuta. Alankomaissa maisemapolitiikka on hajautettu ja se on siten provinssien ja kuntien vastuulla. Maisematoimia tukevat hallituksen neuvonantaja- ja laaturyhmät, jotka neuvovat suunnitteluun liittyvissä kysymyksissä. Vastuuta on jaettu myös esimerkiksi Ruotsissa: maisemayleissopimuksen toimeenpanoa hoitavat kaikki hallituksen alaiset valtion virastot, ei vain yksi virasto.[18] Norjassa paikallisilla ja alueellisilla viranomaisilla on kokonaisvastuu maankäyttö- ja maisema-asioista niillä 83 prosentilla maan pinta-alasta, joka ei ole kansallispuisto tai muu suojelualue. Kunnilla ja alueilla on oikeus kehittää omia käytäntöjään ja strategioitaan kaupunkien ja maaseudun kehittämistä varten, myös valtakunnallisen politiikan soveltamisessa.[19] Espanjassa maisemapolitiikkaa on edistetty erityisesti itsehallintoalueilla, saarialueilla ja kunnissa.[20]

Maisemapolitiikan toimeenpanon resursointia on huomioitu maissa eri tavoin. Esimerkiksi Kataloniassa, Sveitsissä ja Alankomaissa osoitetaan maisemanhoidolle rahoitusinstrumentteja, ja joissakin maissa sivutaan rahoituspohjaa toimenpiteille tuomalla esille EU-rahoituksen mahdollisuutta. Ruotsissa maisemien tasapainoisen tilan huomioimisen taustalla on pitkää perinnettä. Kulttuuriympäristön ja maisemanhoitoon osoitetaan rahoitusta niin valtion rahoituksena Ruotsin kansallisen museoviranomaisen (Riksantikvarieämbetet) kautta erilaisilla teemoilla ja ympäristökorvauksia maatalousalueille samaan tapaan kuin Suomessa. Rahoitusta on suoraan myös lääninhallitusten kautta erilaisina kulttuuriympäristöä koskevina projektirahoituksina ja EU-tukien kautta. (Lahdenvesi-Korhonen 2022b.)

Maisemayleissopimuksessa korostettujen maisematiedon, maisematietoisuuden ja koulutuksen tarvetta on huomioitu tarkastelluissa maissa jollakin tavalla. Kaikissa on myös tehty maisematietoisuuden lisäämiseksi erilaisia toimia. Kiinnostavina esimerkkinä voidaan mainita yleisön osallistuminen ”maisema-aarteiden” identifiointiin Latviassa, Norjassa nimetyt maisemareitit (Nasjonale turistveger) ja puistot (Norske Parker) sekä Skotlannissa kansalliset maisema-alueet (National Scenic Areas). Myös maisemayleissopimuksen mukaisia maisemapalkintoja jaetaan useissa maissa.

Maisemaobservatoriot, -keskukset ja -instituutit ovat yksi maisemayleissopimuksen täytäntöönpanon välineistä sopimukseen liittyvissä suosituksissa. Niiden tehtävänä on tutkia ja seurata maisemien dynamiikkaa sekä fasilitoida tiedon keräämistä, tuottamista ja vaihtoa alueellisesti ja paikallisyhteisöjen välillä (CM/Rec (2008)3). Useissa maissa on perustettu maisemaobservatorioita, ja erityisesti Espanjassa tehdään töitä verkoston laajentamiseksi. Yksi esimerkki laajasti toimivasta maisemaobservatori-

16 The Fundaments of a Mallorcan Landscape strategy -julkaisu: web.conselldemallorca.cat/documents/774813/882858/20210930-BASESpaisatgeENG_Web_RECEP_reduit.pdf/9180b85f-0a77-2992-2bf5-1d9a956317e1?t=1633004672288

17 Italy: New Code of Cultural Heritage and Landscape -verkkoartikkeli: loc.gov/item/global-legal-monitor/2016-05-20/italy-new-code-of-cultural-heritage-and-landscape

18 Information System of the Council of Europe Landscape Convention, Ruotsin maaraportti: elcl6.coe.int/WebForms/Public_List.aspx

19 Information System of the Council of Europe Landscape Convention, Norjan maaraportti: elcl6.coe.int/WebForms/Public_List.aspx

20 The Fundaments of a Mallorcan Landscape strategy -julkaisu: web.conselldemallorca.cat/documents/774813/882858/20210930-BASESpaisatgeENG_Web_RECEP_reduit.pdf/9180b85f-0a77-2992-2bf5-1d9a956317e1?t=1633004672288

osta on vuonna 2005 perustettu *Observatori del Paisatge*[21], Katalonian hallituksen neuvoa-antava elin maisema-asioissa. Maisemaobservatorion organisaatio muodostuu sen hallituksesta, työvaliokunnasta ja neuvoa antavasta toimikunnasta. Maisemaobservatorion hallituksessa on laaja edustus Katalonian hallituksesta, yliopistoista, maakunnista, kunnallisjärjestöstä, Olotin pormestari, ammattijärjestöistä ja Catalunya - La Pedrera -säätiöstä. Neuvoa antavassa toimikunnassa on jäseniä tiede- ja tutkimusyhdistyksistä, talous- ja elinkeinojärjestöistä, julkiselta sektorilta, julkisista ja yksityisistä konsortioista, ammattiliitoista, ulkoiluorganisaatioista, koulutus- ja kulttuuriorganisaatioista. Observatorio vastaa tarpeeseen lisätä maisematutkimusta, valmistella aloitteita ja edistää Katalonian maisemien suojelua, hoitoa ja suunnittelua kestävän kehityksen viitekehyksessä. Maisemaobservatorio toimii yhdistävänä Katalonian hallituksen, paikallisviranomaisten, yliopistojen, ammattiryhmien ja katalonialaisen yhteiskunnan välillä. Observatoriolla on myös tapahtumia, tiedontuotantoa ja julkaisutoimintaa. Kataloniassa on tuotettu lisäksi maisemaan liittyviä tv-ohjelmia ja matkailu- ja vapaa-ajan aikakausilehdessä juttusarjaa 135:stä maisemakatalogeissa luetteloiduista maisemista (Sala 2016). Maisemaobservatorioita on lisäksi mm. Alankomaissa[22] ja alueellisia esimerkiksi Ranskassa ja Italiassa[23]. Osassa toiminta voi olla aktiivisempaa ja osassa nykytilanne ei ole tiedossa. Skotlannissa on maisemainstituutti (Landscape institute Scotland[24]).

Tämän luvun viimeisenä käsiteltävänä kohtana on **maisemien määrittäminen ja arviointi**, sillä maisemayleissopimuksessa on asetettu maiden vastuulle tunnistaa omat maisemansa ja niiden ominaispiirteet. Maisemien määrittelyn ja arvioinnin tarkoituksena on toteuttaa maisemanhoito-, suunnittelu- ja suojelutoimia sekä mahdollistaa maiseman muutoksen systemaattisempaa seurantaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Maisemien määrittely ja arviointi on sopimuksen toimenpiteissä myös maisemille asetettavien laatutavoitteiden pohjana.

Vaikka sopimuksen kokonaisvaltainen maisemakäsitys (ks. luku 2.1) on askel eteenpäin aiemmasta usein kansallisissa laeissa ja hallinnonaloilla esiintyvästä maiseman lohkomisesta eri osiin, maisemayleissopimuksen laajasta maisemakäsitteestä on myös aiheutunut vaikeuksia käytäntöön soveltamisessa. Esimerkiksi maisemien tunnistamisen ja tyypittelyjen operationalisoinnin kannalta haastavaksi on osoittautunut erityisesti kohta, jossa viitataan ihmisten käsityksiin maisemasta (Simensen ym. 2018, 558). Ihmisten taustat, asenteet ja kiinnostuksen kohteet vaihtelevat, joten ihmiset myös havainnoivat ympäristöään eri tavoin (Kaltenborn & Bjerke 2002; Simensen ym 2018, 558). Lisäksi ihmisten mielikuvat ja havainnot voivat vaihdella maisematyypistä toiseen (Tveit et al., 2007).

Euroopassa ja muualla maailmassa on tehty useita maisematyypittelyjä viimeiset reilu pari vuosikymmentä (Konkoly-Gyuró & Csőszi 2022, 19; Simensen ym. 2018, 560). Maisemaa voidaan tarkastella luonnontieteellisenä kohteena, sosiaalisena konstruktiona tai esteettisenä objektina (Simensen ym. 2018, 558; Cosgrove 2008). Näiden lähestymistapojen yhdistäminen maisemien luokittelemiseksi ei ole helppo tehtävä. Maisematutkimuksen monitieteisyydestä johtuen maiseman tunnistamiseen ja luokitteluun onkin vuosien varrella käytetty monia erilaisia menetelmiä.

Simensen, Halvorsen ja Erikstad (2018) ovat analysoineet 54 maisematyypittelyä. Suurin osa heidän tarkastelemistaan tyypittelyistä sijoittuu Eurooppaan, mutta mukana on joitakin myös muualta maailmasta sekä globaalin että Euroopan tason tyypittelyjä. Tutkijat tunnistivat kolme olennaisesti erilaista metodologista lähestymistapaa tai strategiaa: 1) "kokonaisvaltaiset" menetelmät, joilla korostetaan maiseman visuaalista havaintoa ja sosiokulttuurisia näkökohtia; 2) menetelmät, jotka perustuvat maiseman geoekologisiin ja maankäyttöön liittyviin ominaisuuksiin; ja 3) biofysikaaliset menetelmät, jotka perustuvat vahvasti tilastollisiin analyyseihin maiseman elementtien ja ominaisuuksien esiintymisen ja/tai runsauden vaihtelujen tunnistamiseksi. Maiseman muotojen sekä luonnon- ja ihmismaiseman elementtien rakenteellinen arviointi oli keskeinen osa kaikkia tarkasteltuja menetelmiä. Varhaisemmat ja

21 Observatori del Paisatge: catpaisatge.net/eng/observatori.php
22 Landshapsobservatorium: landschapsobservatorium.nl
23 Landscape Observatory Documentation, LOD: areeweb.polito.it/LOD/who.htm
24 Scotland landscape institute: landscapeinstitute.org/scotland/ ja
scotland.landscapeinstitute.org/wp-content/uploads/2017/12/Landscape-for-Scotland-2017.pdf

viimeaikaiset lähestymistavat ovat kehittyneet eri tutkimusperinteiden sisällä. Siksi ne eroavat käytetyn maisemakäsitteiden, resoluution, monimutkaisuuden, tarkkailijan riippumattomuuden asteen ja maiseman eri elementtien huomioimisen suhteen. (Simensen ym. 2018, 557.)

Euroopan tasoisia maisemaluokitteluja on tehty 1990-luvulta asti (esim. Meeus 1995). Paikkatietoihin perustuvaa luokittelua (European Landscape Classification LANMAP) kehittivät 2000-luvun alusta Mücher ym. (2003, 2010). Iso-Britanniassa maisemien tyypittely- ja arviointimenetelmien kehitys lähti maaseudun kehittämisestä ja luonnonsuojelusta myös jo 1990-luvun alussa (Konkoly-Gyuró & Csőszi 2022, 19; Simensen ym. 2018). Iso-Britanniassa kehitetyistä LCA-menetelmistä (landscape character assessment, ks. Swanwick, 2002) on tullut suosittuja muuallakin. LCA-menetelmillä pyritään yhdistämään maisemien luonnon- ja kulttuurinäkökulmat ja ihmisten käsitykset. Samalla tavoitellaan spatiaalisen kehyksen muodostamista suunnittelulle ja kehittämiselle. Englantilaisten ja skotlantilaisten maisematyypittelyjen sekä ranskalaisten maisemakartastojen kehitys vaikutti osaltaan eurooppalaisen maisemayleissopimuksen laatimiseen. (Konkoly-Gyuró & Csőszi 2022, 19.)

Yksi ensimmäisistä maisemien tyypittelyistä maisemayleissopimukseen perustuen tehtiin Espanjassa. Vuonna 2004 julkaistu *Atlas de los paisajes de España* sisältää kaikkien Espanjan maisemien kartografisen analyysin ja arvioinnin.[25] Katalonian maisemaobservatorio laati Katalonian itsehallintoalueelle omat maisemaluettelot (*Catálogos de Paisaje*)[26], jotka perustuvat erilaisten arvojen tai arvotyyppien (ekologiset, historialliset, kulttuuriset, esteettiset, symboliset), joita maisemaan vaikuttavat tahot ja siitä nauttivat ihmiset ovat niille antaneet, esiintymiseen maisemassa. Maisemalla tunnistettiin olevan myös ”olemassaolon arvo” ilman ajatusta siitä, että maisemaa hyödynnetään jotenkin, jolloin maisemaan voi olla myös ”eettinen suhde”. Ratkaistavaksi maisemien määrittämisessä ja arvioinnissa osoittautui mittakaava- ja tarkkuustasojen valinta, joilla tietoja kerätään. Lisäksi tulee tehdä metodologisia valintoja: kuinka tunnistetaan ne arvot, jotka ovat seurausta ihmisten emotionaalisista yhteyksistä maisemaan tai kuinka voidaan ylipäätään kartoittaa maiseman dynamiikkaa ja aineettomia arvoja. Katalonian maisemakatalogin kuvauksessa tunnustetaankin, että on hyväksyttävä, että maisemien tyypittelyyn liittyy metodologisia vaikeuksia ja havaintoihin perustuvia arvostuseroja, jotka vaikeuttavat esimerkiksi sellaista maiseman kvantitatiivista laadun arviointia, joka olisi kaikissa tilanteissa pätevä ja kaikkien hyväksymä. Kaikkien osallisten kontribuution merkitys perustuu siihen, että osallistavien prosessien kautta voidaan havaita myös maiseman identiteettipohjaisemmat ja ne aineettomat tekijät, joita on vaikea tunnistaa ainoastaan asiantuntijatyönä.[27]

Maisemaluettelot on nähty tehokkaana pedagogisena työkaluna, joka lisää Katalonian yhteiskunnassa tietoisuutta heitä ympäröivistä maisemista niiden hoidon, suojelun ja suunnittelun lisäksi. Kataloniassa maisemaluetteloilla onkin vahva asema: kun ne on hyväksytty ministeritasolla, hallitus käyttää niistä johdettuja maisemien laatutavoitteita hyväksyäkseen maisemadirektiivit, joista tulee velvoittavia maankäytön suunnittelussa eri aluetasoilla. Ne huomioidaan myös sektoripolitiikoissa. (Sala 2016.) Maisemaluetteloihin liittyvät läheisesti ”maisemaperuskirjat” (engl. landscape charters), joissa tulee ottaa huomioon maisemaluetteloiden sisältö. Maisemaperuskirjat ovat vapaaehtoisia välineitä eri toimijoiden (esimerkiksi hallinnolliset, sosiaaliset ja taloudelliset sidosryhmät) välillä sellaisissa toimissa, jotka liittyvät maisemaan. Maisemaperuskirja ei ole vain periaatteiden julistus, vaan julkinen maiseman puolesta tehty asiakirja, jossa allekirjoittajaosapuolet sitoutuvat yhteiseen hankkeeseen.[28]

Unkarissa on todettu, että mittakaava on ratkaiseva tyypittelymenetelmän valinnassa. Valtakunnalliset arvioinnit perustuvat paikkatietojärjestelmien tietoihin; alueellinen ja paikallinen kuvaus sisältää havaintotietoa. Havaintotietoa kerättiin ensin neljältä alueelta ja siinä menetelminä käytettiin mm. asiantuntijakenttätyötä, paikallisten kuulemista työpajoissa ja sidosryhmähaastatteluja sekä verkkokyselyä.

25 Atlas de los Paisajes de España: miteco.gob.es/es/biodiversidad/servicios/banco-datos-naturaleza/informacion-disponible/Paisajes.aspx
26 Observatori del Paisatge, Landscape Catalogues: catpaisatge.net/eng/catalegs.php
27 Observatori del Paisatge, Landscape Catalogues: catpaisatge.net/eng/catalegs.php
28 Observatori del Paisatge, Landscape Charters: catpaisatge.net/monlocal/eng/cartes.php

Määrällisten ja laadullisten menetelmien yhdistämisellä on pyritty paikkaamaan aukkoa luonnon ja kulttuurimaantieteen välillä. Koko valtakunnan tasolla työtä tehdään edelleen. Tältä pohjalta maisemaseurannan järjestäminen on tehtävänä tulevaisuudessa. (Konkoly-Gyuró & Csőszi 2022, 19–20.)

Osassa tarkastelluista maista maisemien määrittely ja tunnistaminen on tehty, osassa ei. Esimerkiksi Irlannissa maisemien tyypittelyä ei ole tehty, mutta maisemien tunnistaminen on osa Irlannin maisemastrategiaan kirjattuja toimenpiteitä ja toimeenpanoa. Myöskään Suomessa kaikkia alueita ei ole tyypitelty kovin tarkalla aluetasolla, joten Irlannin esimerkin mukaisesti niiden määrittäminen ja arviointi voisi olla yksi maisemapoliittisen ohjelman toimenpiteistä. Monet erilaiset lähestymistavat osoittavat, että ei ole olemassa vain yhtä kaikkiin tilanteisiin sopivaa maisemaluokittelun tapaa, vaan sopivan menetelmän ja mittakaavan valinta riippuu tarkoituksesta sekä saatavilla olevasta informaatiosta koko alueella (Simensen ym. 2018).

4 Maisemat Suomessa

Tässä luvussa avataan ensin maisematoimijoiden moninaista kenttää, johon kuuluvat niin hallinnon, elinkeinojen kuin kansalaisyhteiskunnankin toimijat eri aluetasoilla (luku 4.1). Lukuun 4.2 on nostettu esimerkkejä maisemanhoidon avustuksista, korvauksista ja muista tukimuodoista sekä tunnistetaan tarvetta myös maisemasuunnittelun riittävään resursointiin. Sen jälkeen käydään tiiviisti läpi nykyistä säädösperustaa luvussa 4.3 ja maisemia sivuavia valtakunnallisia strategioita luvussa 4.4. Vakiintuneita, institutionaalisia ja tunnistettuja maisemakohteita ja -alueita käydään läpi luvussa 4.5. Vedenalainen ja -rajainen maisema tuodaan esille esimerkkinä uusista näkökulmista maisemaan. Luvussa 4.6 tarkastellaan erilaisia tapoja toteuttaa maiseman muutoksen seurantaa. Maisematietoisuuden lisäämistä ja osallistumisen mahdollisuuksia on hallinnossa toteutettu useilla toimenpiteillä. Näitä avataan luvussa 4.7. Koulutuksen, laaja-alaisen osaamisen (mm. suunnittelun), maisematiedon ja tutkimuksen tärkeys nostetaan esille luvussa 4.8. Keskeiset havainnot sekä yhteenvetoa palautteista ja keskusteluista on tiivistetty koko luvun loppuun.

4.1 **Maisematoimijat ja maisema-asioiden hoito**

Maisematoimijoita ovat kaikki, jotka tuottavat, hoitavat, suojelevat, hyödyntävät ja kokevat maisemaa jollakin tavalla. Maiseman tuottamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä toimia, joilla muutetaan, suunnitellaan ja luodaan uutta maisemaa. Tähän liittyy keskeisesti maisemasuunnittelu. Maisemien hoidolla ja suojelulla puolestaan vaalitaan maiseman kulttuuri- ja luontoarvoja. Maisemien hyödyntämisellä tarkoitetaan maisemista saatavia hyötyjä esimerkiksi talouden tai ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin viitekehyksessä ilman, että maisemiin kohdistuu itsetarkoituksellisesti sen muuttamista tai esimerkiksi luonnonvarojen kuluttamista jollakin tavalla. Maiseman kokijat elävät ja toimivat maisemassa sekä havainnoivat sitä.

Maisematoimijat voidaan karkeasti jakaa julkisen sektorin, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoihin, joista jälkimmäisiä ovat mm. kolmannen sektorin yhdistystoimijat sekä kevyemmän järjestäytymisen asteen neljännen sektorin toimijat. Todellisuudessa näiden sektorien välillä tapahtuu toimijoiden välistä liikehdintää, ja esimerkiksi monet kolmannen sektorin toimijat ovat omaksuneet muiden sektorien piirteitä toimintaansa (Ruuskanen ym. 2020, 21). Maisema-alan asiantuntijoita, suunnittelijoita, tutkijoita ja muita ammattilaisia toimii niin julkishallinnon kuin yksityisen sektorinkin palveluksessa. Maisema-arkkitehdit sekä maisema- ja yhdyskuntasuunnittelijat ovat myös keskeisiä päätöksentekijöitä maisemia koskevissa asioissa. Maisematoimijat voidaan lisäksi ryhmitellä kansainväliseen, valtakunnalliseen ja alueelliseen tasoon sekä kunta- ja kansalaistasoon sen mukaan, millä aluetasolla pääasiassa toimitaan.

Tässä alaluvussa maisematoimijoita kuvataan ensin edellä mainitun jaottelun mukaan: valtionhallinto, viranomaistoimijat, museot ja julkiset tiedelaitokset sekä yksityisen sektorin toimijat ja kansalaisyhteiskunnan toimijat. Lopuksi luodaan silmäys toimijoihin aluetasoittain. Linkit organisaatioiden, järjestöjen ja verkostojen sivuille löytyvät liitteestä 5.

4.1.1 Valtionhallinto, viranomaistoimijat, museot ja julkiset tiedelaitokset

Maisemiin kohdistuvien toimien näkökulmasta julkishallinto eli valtio sekä alueelliset ja paikalliset viranomaiset toteuttavat maisemapolitiikkaa erityisesti lainsäädännön, päätöksenteon, informaatio-ohjauksen, resurssiohjauksen, maapolitiikan sekä alue- ja maisemasuunnittelun keinoin.

Hallinnollisesti maisemansuojelun ja hoidon edistäminen on ympäristöministeriön ja sen alaisen ympäristöhallinnon vastuulla. Ympäristöministeriön tehtäviin kuuluu muun ohella myös alueiden käytön suunnittelun ja maakunnan suunnittelun ohjaus sekä maapolitiikka, alue- ja yhdyskuntarakenteen ja elinympäristöjen laadun kehittäminen sekä kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön hoito ja rakennussuojelu. (Valtioneuvoston asetus ympäristöministeriöstä 1286/2015.) Ympäristöministeriö huolehtii myös maisemayleissopimuksen toimeenpanosta. Muut ministeriöt vastaavat maisemien huomioonottamisesta omilla hallinnon aloillaan. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa kulttuuriperinnöstä ja opetustoimesta, maa- ja metsätalousministeriö vastaa maatalouteen, muuhun elinkeinotoimintaan, asumiseen ja rakennettuun ympäristöön liittyvästä kehittämisestä maaseudulla, ja työ- ja elinkeinoministeriö vastaa elinkeinopolitiikasta, jonka osana kehitetään myös matkailua. Valtiovarainministeriö kehittää julkista hallintoa ja valmistelee hallituksen talouspolitiikkaa. Yleistä hallintovaltaa käyttävä valtioneuvosto vastaa maisema-asioista päätäntävallallaan.

Valtion kiinteistöomaisuudesta vastaa pääasiassa kolme tahoa. Metsähallitus hallinnoi valtion maa- ja vesiomaisuutta ja sillä on lakisääteinen velvollisuus vaalia hallussaan olevaa kulttuuriomaisuutta sekä turvata saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytykset saamelaisten kotiseutualueella. Tehtävänä on myös ottaa huomioon biologinen monimuotoisuus ja sen lisääminen, luonnon virkistyskäyttö sekä työllisyyden edistäminen. Senaatti-kiinteistöt hallinnoi valtion rakennettua kiinteistövarallisuutta. Metsähallituksen ja Senaatti-kiinteistöjen lisäksi valtion kiinteistönhaltijaorganisaatio on Väylävirasto. Väylävirasto vastaa valtion tieverkon, rautateiden ja vesiväylien kehittämisestä sekä kunnossapidosta ja maakäytön ja liikenteen yhteensovittamisesta. Sen ”tavoitteena on sovittaa yhteen maiseman ja kulttuuriympäristön arvot väylänpidon kanssa tavalla, jolla voidaan ehkäistä ja lieventää liikenteen ja väylänpidon haitallisia vaikutuksia maisemaan ja kulttuuriympäristöihin. Väylävirasto vaalii ja hoitaa hallussaan olevia kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kiinteistökohteita, kulttuuriympäristöjä ja kulttuuriomaisuutta.” (Väylävirasto 2022.) Museovirastolla on Senaatti-kiinteistöjen, Metsähallituksen ja Väyläviraston sekä Suomenlinnan hoitokunnan kanssa yhteistyösopimukset koskien suojeltavaa valtion kiinteistöomaisuutta.

Korkeakoulut, muut julkiset tutkimusorganisaatiot ja tiedelaitokset tuottavat maisematietoa ja toteuttavat maisemiin ja kulttuuriympäristöihin vaikuttavia hankkeita. Korkeakouluissa ja muissa oppilaitoksissa myös koulutetaan tulevaisuuden maisemaosaajia (ks. luku 4.7). Valtion tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatioita on useita. Suomen ympäristökeskus SYKE on osa valtion ympäristöhallintoa. SYKE on tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatio, joka tuottaa ja jakaa tietoa ympäristö- ja maisema-asioista. Luonnonvarakeskus Luke on maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalle kuuluva tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatio, joka tuottaa luonnonvaroihin ja luonnonvaratalouteen liittyviä ratkaisumalleja ja palveluja. Muita valtion tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatioita omilla erikoisaloillaan ovat Tilastokeskus, Geologian tutkimuskeskus GTK ja Maanmittauslaitos. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) toimeenpanee valtion asuntopolitiikkaa.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset) muun muassa edistävät alueellisesti maisemansuojelua ja -hoitoa, vastaavat alueidenkäytöstä ja rakentamisen ohjauksesta sekä edistävät matkailua osana elinkeinopolitiikkaa. ELY-keskukset tekevät luonnonsuojelulain mukaisia maisemanhoitoalueita koskevia selvityksiä ja toteuttavat erilaisia valtakunnallisia ja maakunnallisia inventointeja. Inventointien yhteydessä tuotetaan samalla seurantatietoa maisemista. Kaiken tyyppiset maisemat nivoutuvat ELY-keskusten alueellisiin kehittämistehtäviin, mutta niiden valvontatehtävään lähinnä maiseman valtakunnallisten ja maakunnallisten merkitysten ollessa kyseessä. ELY-keskukset ovat maakuntakaavojen - ja muiden kaavojen, joiden vaikutukset ovat valtakunnallisia - valmisteluissa tärkeässä roolissa.

Maakuntien liitot laativat maakunnallisia suunnitelmia maisemansuojelulle, -hoidolle ja -suunnittelulle ja vastaavat maakuntakaavoituksesta. Kunnat puolestaan huomioivat maisemat kaavoituksen ja rakentamisen viranomaisina. Kunnissa maisemien parissa toimivat kaavoittajat, rakennustarkastajat, tekniset johtajat, puistotoimen, kulttuuritoimen ja ympäristötoimen asiantuntijat ja viranomaiset. Lisäksi kunnat vastaavat kulttuuri- ja opetustoimesta ja omistavat historiallisia kohteita.

Museovirasto on kulttuuriympäristön asiantuntijaviranomainen valtionhallinnossa. Viraston tehtäväalaan kuuluvat arkeologinen kulttuuriperintö, rakennettu kulttuuriympäristö ja restaurointi, kulttuurimaisema ja vedenalainen arkeologia. Alueelliset vastuumuseot hoitavat museolakiin kirjattuja alueellisia taidemuseo-, museotoiminnan edistämis- ja kulttuuriympäristötehtäviä omalla toimialueellaan. Alueellisia vastuumuseoita on yhteensä 32. Näistä 22:lla on kulttuuriympäristötehtäviä. Suurin osa maankäytönsuunnittelun kulttuuriympäristöasioista hoidetaan alueellisissa vastuumuseoissa. Saamelaisalueen maisemiin ja kulttuuriperintöön liittyvistä tehtävistä vastaa Saamelaismuseo Siida sekä saamelaiskäräjät ja kolttien kyläkokous. Valtakunnalliset vastuumuseot (17 kpl) ovat valtakunnallisia asiantuntijoita kukin omalla erikoisalallaan, joista osalla on kytkös kulttuuriympäristöön ja -maisemaan. Paikallismuseoilla on tärkeä rooli muun muassa paikallisen kulttuuriympäristön säilyttämisen eteen tehtävässä työssä asukkaiden ja muiden alueilla toimivien ihmisten oman aktiivisuuden kautta. Suomessa on noin 1 000 yhdistysten, säätiöiden, kuntien, yritysten ja yksityishenkilöiden ylläpitämää paikallismuseokohdetta ja kokoelmaa.[29] Useat museot ohjaavat korjausrakentamista ja restaurointia. Toimintaan kuuluu myös sivistystehtäviä.

4.1.2 Yksityisen sektorin toimijat

Yksityiseen sektoriin kuuluvat yhtiöt, myös valtioenemmistöiset tai kunnan omistamat yhtiöt (esim. Senaatti-kiinteistöt), yritykset, säätiöt, osuuskunnat tai yhdistykset, itsenäiset yrittäjät ja ammatinharjoittajat. Yksityisen sektorin toimijoita ovat myös voittoa tavoittelemattomat yhteisöt, kuten kirkko ja seurakunnat.[30]

Alalla toimii esimerkiksi korjaussuunnitteluun, kestävään kehitykseen, rakennusalaan, maankäyttö- ja maisemasuunnitteluun, arkkitehtuuriin ja maisema-arkkitehtuurin erikoistuneita suunnittelutoimistoja. Rakennuskannan säilyttämistä tukevien korjausrakennuskeskusten toiminta voi olla kaupallista tai aatteellista. Maisemaan vaikuttavia elinkeinotoimijoita ovat rakentamiseen, korjaamiseen ja maanmuokkaamiseen ja kiinteistökehitykseen erikoistuneet yritykset, esimerkiksi rakennuttajat ja rakennusalan yritykset, viherrakentamisen yritykset, kiinteistösijoitusyhtiöt, kiinteistöjen käyttötarkoitusten muutoksiin erikoistuneet yhtiöt sekä muut kehitysyhtiöt. Myös teollisuus- ja energiayhtiöt, kauppakeskustoimijat ja muut kaupan suuryksiköt sekä matkailualan yritykset vaikuttavat maisemiin.

Suuri osa Suomen maa-alasta ja rakennuksista on yksityisten tahojen omistamia. Maan ja rakennusten omistajat ovatkin suuri toimijaryhmä. Esimerkiksi maa- ja metsätalous vaikuttaa maisemiin ja ylläpitää maaseudun kulttuurimaisemia. Maaseudun maanomistajat tekevät ratkaisuja esimerkiksi alueiden metsityksestä tai viljelyn jatkamisesta. Maiseman merkitystä elinkeinona on myös aiheellista korostaa. Oppaassa arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun todetaan, että ”maaseudun maisemien vaalimista ja elinkeinotoiminnan muutoksia ei pidä nähdä toisilleen ristiriitaisina tekijöinä vaan toisiaan sopivasti täydentävinä ja kehittävinä toimenpiteinä” (Hirvonen ym. 2016, 3). Maaomaisuuteen voi kohdistua myös rasitteita; rakennusrasitteiden lisäksi on kiinteistörasitteita, jotka kohdistuvat maa-alueisiin. Näitä voivat olla rakennuksesta, rakennelmasta tai esimerkiksi johtojen sijoittamisesta johtuvat rasitteet. Valtio ja kunnat ovat myös maanomistajia huomattavalla kiinteistövarallisuudellaan. Lisäksi kansainvälisillä kiinteistösijoitusyhtiöillä on Suomessa merkittävää kiinteistövarallisuutta keskeisillä sijainneilla. Maisemaan vaikuttavissa toimissa, niin suojelussa kuin suunnittelussakin, maanomistus on keskeisiä huomioon otettavia seikkoja.

Kulttuuriympäristöstrategian arvioinnissa on todettu, että ”toimenpiteitä elinkeinoelämän ja julkisen sektorin välisen yhteistyön vahvistamiseksi kulttuuriympäristöasioissa ei ole raportoitu” ja havaittiin, että elinkeinoelämän osalta strategian toimeenpano jäi etäiseksi. Samalla arvioinnissa todetaan, että ”elinkeinoelämän poissaolo voi heijastua vaikeutena laajentaa kulttuuriympäristön rahoituspohjaa” ja että ”elinkeinoelämä tulisi saada aiempaa enemmän mukaan kulttuuriympäristön verkostoihin. On tarvetta sille, että esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön

29 Museovirasto, Paikallismuseot: museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista/paikallismuseot
30 Tilastokeskus, käsitteet: stat.fi/meta/kas/index.html

hallinnonaloilla matkailu- ja maaseutusektorit osallistettaisiin verkostoihin nykyistä tiiviimmin" (Toivanen ym. 2021, 18 ja 43). Elinkeinoelämän ja hallinnon yhteistyötä voisikin olla mahdollista ja tarpeellista vahvistaa maisemapoliittisen ohjelman yhteydessä.

4.1.3 Kansalaisyhteiskunta ja järjestökenttä

Yhdistykset ja paikallisyhteisöt toteuttavat mm. maisemanhoitotoimia ja vaikuttavat päätöksentekoon. Maisematyön parissa toimii useita yhdistyksiä ja järjestöjä. Usein puhutaan yleisesti järjestöistä ja hallinnollisena terminä yhdistyksistä. Käytettiinpä kumpaa termiä tahansa, niitä ohjaa yhdistyslaki (26.5.1989/503). Rekisteröityjen yhdistysten lisäksi Suomessa toimii runsaasti rekisteröimättömiä ryhmiä, kerhoja ja muita ihmisten yhteenliittymiä. Nämä ovat ihmisten omaehtoisia yhteenliittymiä. Toiminta on omaehtoista ja keskeistä on se, että se ei suuntaudu itseen vaan yleiseen hyvään. (Harju 2020.)

Kotiseutuliitto laati selvityksen kansalaistoiminnan kattavuudesta ja laadusta kulttuuriympäristöalalla vuonna 2017 (Hirvonen & Lohtander 2017). Selvitys on kansalaisjärjestöjen vastaus kulttuuriympäristöstrategian (Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020) laatimisen yhteydessä tulleeseen tietotarpeeseen alan yhdistysten toiminnan laajuudesta. Koska kulttuuriympäristö on maisemaa sen laajassa merkityksessä, tuloksista voidaan saada näkemyksiä maisematoiminnan järjestökenttään. Selvityksessä arvioidaan, että kulttuuriympäristöihin liittyvää toimintaa on sadoilla yhdistyksillä ja siihen osallistuu kymmeniä tuhansia aktiivisia kansalaisia. Uusia yhteistyömuotoja alan yhdistysten sekä hallinnon kanssa tarvitaan. (Hirvonen & Lohtander 2017.) Tähän alalukuun on koottu yhdistysten verkkosivuilta tiivistys muutamista keskeisistä järjestötoimijoista.

Valtakunnallisia yhdistystoimijoita ovat esimerkiksi Suomen Kotiseutuliitto ry, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry sekä Viherympäristöliitto ry. Suomen suurin kulttuurialan kansalaisjärjestö Suomen Kotiseutuliitto toimii kotiseutuyhdistysten kattojärjestönä. Sen jäseninä on noin 870 jäsenyhteisöä. Näistä noin 400 on kotiseutu-, kylä- ja kaupunginosayhdistyksiä. Jäseniä ovat myös kunnat ja maakuntien liitot ja muut toimijat. Maa- ja kotitalousnaiset ja Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry muodostavat yhdessä yhdeksän alueellisen maa- ja kotitalousnaisten piirikeskuksen MKN maisemapalveluiden kanssa maaseudun asiantuntijaorganisaation ja kymmenine tuhansine jäsenineen yhden Suomen suurimmista naisjärjestöistä. Alueelliset piirikeskukset toimivat maakunnissa yhteistyössä ProAgria Keskusten kanssa. Maa- ja kotitalousnaiset toteuttavat monenlaisia maisemahankkeita ja tarjoavat maisemiin liittyvää tietoa ja palveluja sekä tarjoavat asiantuntijapalveluja ja osaamista muun muassa kulttuuriympäristön ja vesienhoitoon, luonnon monimuotoisuuden edistämiseen ja maaseudun yritystoiminnan kilpailukyvyn kehittämiseen.

Viherympäristöliitto on viheralan valtakunnallinen keskusjärjestö. Liiton tärkeimpiä tehtäviä ovat viheralan ammatillinen kehittäminen ja ammattialan tunnetuksi tekeminen. Viherympäristöliiton jäseninä on kymmenen jäsenyhdistystä, joissa on yhteensä yli 1500 henkilö- ja yritysjäsentä. Lisäksi liitolla on kannattajajäseninä ja yhteisöjäseninä viheralan eri yrityksiä, oppilaitoksia ja muita yhteisöjä.

Suomen Kylät ry on kylä- ja Leader-toimintaa sekä paikallista kehittämistä edistävien verkostojen yhteistyöjärjestö. Suomen kylät edustaa Suomen noin 4 000 kyläyhdistystä ja -toimikuntaa, 19 maakunnallista kyläyhdistystä, 54 seudullista Leader-ryhmää sekä kasvavaa joukkoa kuntatason kylien yhteenliittymiä ja kaupunginosayhdistyksiä. Kyläyhdistykset voivat hoitaa myös kylänsä perinnemaisemia ja kunnostaa talkoovoimin niittyjä ja laitumia. Kaupungeissa kotiseututoimintaa edustavat kaupunginosayhdistykset ja asukasyhdistykset. Esimerkiksi lukuisten Helsingissä toimivien kaupunginosayhdistysten kattojärjestönä toimii Helka, Helsingin kaupunginosayhdistykset ry.

Muita maisemiin ja kulttuuriperintöön vaikuttavia järjestöjä ovat esimerkiksi Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura ry ja ICOMOSin Suomen osasto ry. ICOMOS on maailmanlaajuinen asiantuntijoista koostuva järjestö, joka edistää historiallisten rakennusten ja alueiden, arkeologisten kohteiden ja kulttuurimaisemien tutkimusta ja suojelua. Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura vahvistaa lasten ja nuorten kulttuurista osaamista ja osallisuutta kulttuuriperintöön sekä tukee kasvatus-, opetus- ja

nuorisoalan ammattilaisten ja organisaatioiden työtä kulttuuriperintökasvattajina. Suomen luonnonsuojeluliitto ry toimii luonnonsuojelunäkökulmasta maisemakentällä.

Suomessa toimii myös yksi virkistysaluesäätiö ja kahdeksan maakunnallista virkistysaluetoimintaan keskittyvää yhdistystä, joiden tarkoituksena on ”turvata ja kehittää toimialueensa jokamiesoikeudellista virkistys- ja retkeilymahdollisuuksia sekä vaalia maakunnan luonnon ja maiseman omaleimaisuutta” (Suomen virkistysalueyhdistykset). Virkistysalueyhdistykset ylläpitävät satoja luontokohteita saaristossa, sisävesillä ja mantereen metsissä.

Tieteelliset seurat ovat tieteellisen julkaisemisen ja esimerkiksi konferenssi- ja seminaaritoiminnan järjestäjiä Suomessa. Tieteellisten seurojen rooli tieteen edistäjinä onkin huomattava. Pelkästään Tieteellisten seurain valtuuskuntaan (TSV) kuuluu lähes 300 jäsentä. TSV:n yhteydessä toimivat Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja Julkaisufoorumi. TSV ja Tampereen yliopisto toteuttivat vuosina 2018–2019 tutkimuksen, jonka tavoitteena oli kerätä tietoa Suomessa toimivista tieteellisistä seuroista sekä niiden organisoitumisesta ja toiminnasta (Korkeamäki ym. 2019). Tutkimuksen mukaan miltei kaikilla kyselyyn vastanneista seuroista on yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyvää toimintaa. Lähes puolet vastaajista kertoi, että seuran yhteiskunnallinen vaikuttaminen on lisääntynyt merkittävästi viimeisen viiden vuoden aikana. Useilla tieteellisillä seuroilla toimintaa kohdistuu kulttuuriympäristöihin ja/tai maisemiin liittyvän tiedon edistämisen ja jakamiseen. Näistä esimerkkejä ovat Kulttuuriympäristötutkimuksen seura, Suomen kaupunkitutkimuksen seura, Rakennustaiteen seura, Yhdyskuntasuunnittelun seura sekä Alue- ja Ympäristötutkimuksen Seura AYS ry. TSV:n kuuluu myös joitakin maisemia suoraan koskevien ammattialojen järjestöjä, esimerkiksi Suomen arkkitehtiliitto SAFA, Suomen Maisema-arkkitehtiliitto MARK ja Maisemasuunnittelijat ry.

Kansalaisyhteiskunnasta puhuttaessa sen yhdistyksiksi järjestäytyneen osan lisäksi on korostettu neljättä sektoria, joka muodostuu järjestöjen ulkopuolella itseorganisoituvista ja toimivista yhteisöistä (Mäenpää & Faehnle 2021). Toimintaa syntyy tyypillisesti nopeasti esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, ja se poikkeaa perinteisestä yhdistystoiminnasta. Neljättä sektoria kuvaa verkostomaisuus, vapaamuotoisuus, virallisen organisaation puuttuminen, pyrkimys avoimuuteen ja usein suora toiminta (Ruuskanen 2020, 10).

Maisematoimijoita ovat siis kaikki, jotka ympäristössä liikkuvat, oleskelevat ja hoitavat arkisia askareitaan, ovat läpikulkumatkalla tai viettävät vapaa-aikaa. Jokamiehenoikeudet mahdollistavat luonnosta, kulttuuriympäristöistä ja maisemista nauttimisen kaikille, myös toisen omistamilla mailla ja teillä, pois lukien piha-alueet. Kaupungeissa julkinen kaupunkitila mahdollistaa kaikille yhteisiä tiloja viettää aikaa, liikkua ja kokea kaupunkimaisemaa. Maisemassa liikkuvat ovat osa maisemaa ja osaltaan luovat ja muuttavat maisemaa toiminnallaan, antamalla sille merkityksiä sekä havainnoimalla ja tulkitsemalla ympäristöä. Tämän kokemuksellisen tiedon saaminen mukaan päätöksentekoon on oleellisia kysymyksiä myös maisemapolitiikassa.

4.1.4 Toimijat eri aluetasoilla

Tässä alaluvussa edellä kuvattujen kansalais- ja kuntatason sekä alueellisen ja kansallisen tason toimijoiden lisäksi on kansainvälisiä toimijoita, joiden kanssa Suomi ja Suomessa toimivat tahot tekevät yhteistyötä ja joiden linjaukset vaikuttavat Suomen politiikkaan. Näitä toimijoita ovat esimerkiksi kansainväliset järjestöt ja yhteisöt, jotka laativat useita maita koskevia kestävän kehityksen tavoitteita, neuvottelevat yleissopimuksia, laativat politiikkasuosituksia sekä luonto- ja kulttuuriympäristöä koskevia kansainvälisen tason strategioita ja/tai tarjoavat rahoitusinstrumentteja. Esimerkkejä näistä tahoista suurimpina ovat Yhdistyneet kansakunnat, Euroopan unioni ja Euroopan neuvosto (ks. luku 3.1). Euroopan unionilla on myös velvoittavia asetuksia, direktiivejä ja päätöksiä. Kansainvälisesti toimivat tiede- ja kulttuurilaitokset sekä järjestöt toimivat tietojen vaihdon kanavina ja yhteiskehittelyn areenoina maisema-alalla. Kansainvälisiä yhteistyötahoja voivat olla myös eurooppalaiset maisemaobservatoriot sekä maisemayleissopimusta toteuttava yliopistoverkosto UNISCAPE. Kuvioon 1 on tiivistetty toimijoita kansainvälisellä, valtakunnallisella ja alueellisella tasolla sekä paikallistasolla.

Kuvio 1. Maisematoimijat (Antikainen ym. 2018; Hirvonen & Lohtander 2017, muokattu)

Maisemiin vaikuttavat välillisesti kaikki, jotka vaikuttavat ihmisten asenteisiin, välittävät tietoa ja ovat vuorovaikutuksessa eri tahojen kanssa maisemia koskevissa asioissa. Maisemien hoitoa, suojelua ja suunnittelua varten tarvitaan tietoa maisemista ja niiden kehittymisestä sekä toivotuista muutossuunnista. Maisematietoa tuottavat kaikki tässä luvussa mainitut toimijat mahdollisten muiden tehtävien lisäksi. Kun tietoa on paljon, tietoa ja tietopalveluja tuottavat tahot osallistuvat vaikuttamiseen myös valitsemalla ja tiivistämällä jaettavan tiedon sisältöjä. Näistä näkökulmista on syytä tunnistaa toimijoiksi myös esimerkiksi ajatushautomot, median, viestinnän ja tiedeviestinnän ammattilaiset, kustantajat ja sosiaalisen median vaikuttajat. Perinteisen toimijuuden rinnalle on tullut virtuaalinen toimijuus. Lisäksi esimerkiksi tutkimuksen rahoittajilla on roolinsa maisemia koskevien keskustelujen tukemisessa sen kautta mitä ja minkälaisia hankkeita ne valitsevat rahoitettavaksi. Rahoituksella myös ohjataan muiden toimien suuntautumista ja siten tuotetaan maisemaa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että palautteissa ja keskusteluissa ilmeni tarvetta maisematoimijoiden roolien kirkastamiseen, vastuiden selkeyttämiseen sekä yhteistyön ja osaamisen vahvistamiseen sekä toimijoiden välillä että organisaatioiden sisällä. Moniaalle jakautunutta vastuuta ilmentää se, että esimerkiksi maanomistajat asioivat usean viranomaistahon kanssa oman maansa käyttöä ja suunnittelua koskevissa asioissa. Koordinaatio ja tiedonkulku olisi erittäin tärkeää varmistaa. Selkeitä linjauksia ja selkänojaa kaivataan myös viranomais- ja suunnittelutyöhön. Jotta maisemaa voidaan käsitellä laaja-alaisesti ja osallistavasti kaikilla alue- ja suunnittelutasoilla, on varmistettava riittävä resursointi. Seu raavassa alaluvussa luodaan silmäys maisemanhoidon ja -suunnittelun resursointiin.

Kuva 6. Karjaa, Tapio Heikkilä 2021

4.2 Maisemanhoidon ja -suunnittelun resursointi

Maiseman ja ympäristön hoitoon tarvitaan resursseja – osaamisen ja tiedon lisäksi taloudelliset avustukset mahdollistavat hoito- ja kunnostushankkeita eri puolilla maata. Tähän alalukuun on nostettu joitakin esimerkkejä nykyisistä avustuksista, korvauksista ja muista rahoituksista pääasiassa kulttuuriympäristön ja -maiseman hoitoon. Alaviitteissä on linkkejä sivuille, joilta löytyy ajantasaisia lisätietoja mainituista tukimuodoista. Luvun lopussa todetaan tarve myös maisemasuunnittelun riittävään resursointiin ja suunnittelua koskevien resurssitarpeiden selvitystarpeeseen.

Museovirasto ja ELY-keskukset myöntävät vuosittain avustuksia, joilla säilytetään arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä osana kansallista kulttuuriperintöä ja tuetaan perinteisten korjausrakentamisen työtapojen säilymistä (Auri ym. 2019). ELY-keskukset myöntävät avustuksia rakennusperinnön hoitoon kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten omistajille, kunnille, kuntayhtymille ja rakennus-perinnön hoitoa edistäville yhteisöille.[31] Museovirasto myöntää kulttuuriympäristökohteiden entistämisavustuksia rakennusperinnön suojelemisesta annetulla lailla (498/2010) suojeltuihin tai muuten merkittäviin kohteisiin, joiden kunnostus edellyttää erityistä kulttuuri- tai rakennushistoriallista asiantuntemusta ja osaamista.[32] Museovirastolta voi hakea myös maailmanperintökohteiden hoitoavustusta ja muinaisjäännösalueiden hoitoavustusta. Muinaisjäännösten hoitoavustuksilla edistetään

31 Elinkeino, liikenne ja ympäristökeskus, Avustukset rakennusperinnön hoitoon: ely-keskus.fi/avustukset-rakennusperinnon-hoitoon

32 Museovirasto, Rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämisavustukset: museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset

kiinteiden muinaisjäännösten säilymistä ja tunnistamista tukemalla alueiden maisemanhoitoa ja kohteiden merkitsemistä.[33]

Maaseudun kehittämistä rahoitetaan Euroopan maaseuturahastosta ELY-keskusten ja Leader-ryhmien kautta. Maaseuturahastosta on vuosittain rahoitettu useita kulttuurimaiseman ja luonnonhoidon alueellisia ja myös alueiden välisiä hankkeita eri puolilla Suomea. Hankkeilla on laadittu ja toteutettu maisemanhoitosuunnitelmia, viestitty maisemanhoidon merkityksestä ja mahdollisuuksista, rakennettu maisemanhoidon verkostoja sekä toimintamalleja ja ohjattu etenkin matkailutoimijoita kestävään kulttuurimaiseman ja kulttuuriympäristön tuotteistamiseen yritystoiminnassa. (Lahdenvesi-Korhonen 2022a.)

Vaikka maisemanhoito ei ole maaseudun tukijärjestelmän päätarkoitus, maatalouden tukimuodoilla on suuri vaikutus maaseudun maisemaan. Maatalouden ympäristösopimukset ovat yksi keskeisimmistä maisemanhoidon rahoitusmuodoista. Ympäristösopimukset laaditaan maatalousluonnon ja maiseman hoitoon maanomistajan ja ELY-keskuksen välillä. Ajantasainen tieto ympäristösopimuksista löytyy ELY-keskusten sivuilta[34]. Ympäristösopimuksilla hoidetaan perinnebiotooppeja ja muita maiseman ja luonnonmonimuotoisuuden kannalta arvokkaita kohteita maatalousympäristöissä. Hoidettavia kohteita voi olla keskellä metsää, mutta niitä on usein myös kylämaisemissa (esim. maisemallisesti tärkeitä reunavyöhykkeitä, metsäsaarekkeita ja muita maisemakohteita). Uusi ohjelmakausi on alkamassa ja uusien sääntöjen mukaan sopimuksen hoidon tulee sisältää laidunnusta ja/tai vähintään niittoa. Aiemmat pelkästään raivaten hoidettavat kohteet loppuvat. Usein puustoisia reunavyöhykkeitä ja maisemakohteita on hoidettu raivaten, joten maisemavaikutuksia muutoksella voidaan katsoa olevan. Ruokaviraston Neuvo-tuella[35] on merkitystä maisemanhoidossa, koska sen turvin voidaan tehdä tilaneuvontaa ja alkavalla kaudella myös kohteiden suunnittelua. Usein Neuvo-tuella tehdään maastokäynti ja neuvonta (Lahdenvesi-Korhonen 2022b).

ELY-keskukset myöntävät myös ympäristökasvatukseen ja -valistukseen hankeavustusta, jota saa käyttää kestävää kehitystä, kulttuuriympäristön vaalimista sekä muuta ympäristökasvatusta ja -valistusta edistävien, valtakunnallisesti tai alueellisesti merkittävien projektiluonteisten hankkeiden tukemiseen.[36]

Suomen Kotiseutuliitto myöntää seurantalojen korjausavustuksia kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennusperinnön säilyttämiseen. Tarkoituksena on mahdollistaa niiden erityispiirteet säilyttävä korjaaminen ja käytettävyyttä parantavat välttämättömät muutostyöt.[37]

Fingrid rahoittaa perinnemaisemien hoitoa voimajohtoalueilla.[38] Maanomistaja tai maanvuokraaja voi tehdä Fingridin kanssa perinneympäristöjen hoidon sopimuksen, silloin kun voimajohtoaluetta hoidetaan maiseman ja luonnon monimuotoisuuden edelleen kehittämiseksi ja toimenpiteet sisältävät raivauksen lisäksi myös laidunnusta ja/tai niittoa. (Lahdenvesi-Korhonen 2022a.)

Tukimuotoja on käytössä myös metsähankkeissa. Metsänomistaja voi suojella metsänsä luontokohteita vapaaehtoisella sopimuksella Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma METSO:n avulla (2014–2025).[39] Metsäluonnon hoitohankkeisiin tarkoitettua kestävän metsätalouden määräaikaisen rahoituslain (kemera) 21 §:n tukea voidaan myöntää monimuotoisuuden kannalta tärkeiden elinympäristöjen hoito-, kunnostus-, ennallistamis- ja suojelutöihin.[40]

33 Museovirasto, Rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämisavustukset: museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset

34 Elinkeino, liikenne ja ympäristökeskus, Ympäristösopimus; Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoito: ely-keskus.fi/ptv/-/fsc/view/service/d9a453df-56ba-44ae-bfbe-f2a11dbc398f/ymparistosopimus-maatalousluonnon-monimuotoisuuden-ja-maiseman-hoito?redirect=%2Frahoitukset-avustukset-ja-korvaukset

35 Ruokavirasto, Maatilojen neuvonta (Neuvo2020): ruokavirasto.fi/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/maatilojen-neuvonta

36 Elinkeino, liikenne ja ympäristökeskus, Ympäristökasvatuksen ja -valistuksen hankeavustukset: ely-keskus.fi/avustukset-ymparistokasvatus

37 Suomen kotiseutuliitto, Seurantalojen korjausavustus: ely-keskus.fi/avustukset-ymparistokasvatus

38 Fingrid, Perinneympäristöjen hoidon tuki: fingrid.fi/kantaverkko/maankaytto-ja-ymparisto/voimajohtoalueiden-hyodyntaminen/perinneymparistojen-hoidon-tuki

39 Metsänhoitoyhdistykset, Vapaaehtoinen suojelu METSO-ohjelmalla: mhy.fi/metsatietoa/metsien-suojelu

40 Metsäkeskus, Tuki luonnonhoitohankkeisiin: metsakeskus.fi/fi/metsatalouden-tuet/kemera-tuet/luonnonhoitohankkeet

Säätiöt ja rahastot jakavat rahoitusta maisemia koskeville tutkimus- ja muulle toiminnalle. Säätiöt luokitellaan tavallisesti apurahoja jakaviin ja toiminnallisiin säätiöihin.[41] Myös valtionhallinto rahoittaa hankkeita, esimerkiksi ympäristöministeriö rahoittaa niin kulttuuriympäristön kuin maisemanhoitoon ja -seurantaankin liittyviä hankkeita.

Osana kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanoa tehtiin selvitys Museoviraston ja ELY-keskusten rakennusperinnön hoitoon tarkoitettujen avustusten kohdentumisesta, käytöstä ja vaikutuksista (Auri ym. 2019). Selvityksen mukaan avustuksilla on paljon myönteisiä vaikutuksia. Selkein lisäarvo syntyy siitä, että kohteita kunnostetaan laadukkaammin ja oikea-aikaisesti. Avustukset myös edistävät laajempien taloudellisten ja muiden vaikutusten saavuttamista.

Kulttuuriympäristöstrategian arvioinnissa (Toivanen ym. 2021, 49) tunnistettiin taloudellisten kannustimien tarve. Arvioinnissa todetaan, että kulttuuriympäristön hoitoa on heikentänyt se, ettei strategian toimenpiteitä resursoitu. Tästä voidaan päätellä, että jatkossa olisi tarpeen selvittää ylipäätään maisemanhoitoon osoitettujen avustus- ja muiden tukimuotojen vaikutuksia ja riittävyyttä sekä kiinnittää erityistä huomiota toimenpiteiden resursointiin. Myös käsillä olevassa selvityksessä tuli esille resurssien tarve niin hoidossa kuin suunnittelussakin. Hämeen ELY-keskuksesta saatujen näkemysten mukaan mahdollisuudet maisemanhoidon ja -suojelun edistämiseen laaja-alaisesti olisivat ELY-keskuksissa hyvät riittävällä resursoinnilla ja yhteistyön kehittämisellä, koska ne ovat viranomaistoimija, jonka tehtäväkenttä ulottuu maakuntatasolta kuntatasolle. Tällä hetkellä resursseja on kuitenkin liian vähän. Esimerkkinä tästä on, että maisemanmuutosta ei voida seurata tavoitteiden mukaisesti.

Kulttuuriympäristön ja maiseman hoidon lisäksi tarvitaan resursseja maisemasuunnitteluun ja siihen tarvittavien toimenpiteiden tekemiseen. Maisema-arkkitehtiliitto totesi palautteessaan, että maisemanäkökulman integroiminen aluehallinto- ja sektoripolitiikkaan edellyttää vahvaa maisemasuunnittelun asiantuntemusta. Laajemmin maisemanhoitoon ja erityisesti suunnitteluun liittyviä resurssitarpeita tulisi selvittää kaikilla suunnittelun tasoilla. Olisi tärkeää käynnistää maisemasuunnittelun resurssien riittävyyttä ja tarvetta kartoittava selvitys eri toimijoiden keskuudessa niin ministeriöissä, ELY-keskuksissa, maakuntien liitoissa kuin kunnissakin. Maisemapoliittisen ohjelman ohjelmatyön aikana tulisi myös selvittää mitä resurssitarpeita liittyy kaavoitukseen, maisemasuunnitteluun ja rakennusvalvontaan.

4.3 Säädösperusta ja ohjaus

4.3.1 Maisemia koskeva lainsäädäntö

Maisemapolitiikan näkökulmasta kaiken toiminnan taustalla vaikuttavat lait ja hallinnon ohjauskeinot. Maisemayleissopimuksen tarkoittamia toimia ja maisemia koskevia säännöksiä sisältyy sekä Suomen perustuslakiin että eri hallinnonalojen lakeihin (ks. linkit liite 2). Laeilla ja asetuksilla säännellään niitä toimia, joilla on tai voi olla maisemaan kohdistuvia välittömiä tai välillisiä vaikutuksia. Samalle alueelle tai maisemakohteeseen voi kohdistua eri lakeja ja säännöksiä. Kaikkien mahdollisuudet osallistua elinympäristöä koskevaan päätöksentekoon on turvattu perustuslaissa ja useissa ympäristöä koskevissa laeissa.

Suomen perustuslain (731/1999) mukaan vastuu ympäristöstä ja siten maisemista kuuluu kaikille. Julkisen vallan on myös pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön.

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) mukaan maakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat esimerkiksi rakennus- ja kaavoitustointa, asuntotuotantoa, luonnon- ja ympäristönsuojelua, luonnon virkistyskäyttöä, vesioikeutta, muinaismuistoja sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ja esineiden suojelua.

Saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin

41 Säätiöt ja rahastot, Tietoa säätiöistä, saatiotrahastot.fi/tietoa-saatiosta

Kuva 7. Helsinki, Tapio Heikkilä 2022

saamelaiskäräjistä annetussa laissa ja muualla laissa säädetään. Itsehallintoon kuuluvia tehtäviä varten saamelaiset valitsevat vaaleilla keskuudestaan saamelaiskäräjät. Kotiseutualueella tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntia sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaa Lapin paliskunnan aluetta.

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) edellyttää rakennetun ympäristön ja maiseman huomioon ottamisen alueiden suunnittelussa siten, että myötävaikutetaan kulttuuriympäristön elinvoimaisuuteen. Laki ohjaa mm. kaavoitusta ja rakentamista. Maakuntakaavan, yleiskaavan ja asemakaavan yhtenä sisältövaatimuksena on maiseman vaaliminen siten, ettei siitä aiheudu kohtuutonta haittaa maanomistajalle. Kaavoituksen yhteydessä arvioidaan kaavan vaikutukset niin kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön kuin rakennettuun ympäristöönkin. Maankäyttö- ja rakennuslakia uudistetaan parhaillaan.[42]

Maankäyttö- ja rakennuslain valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) mukaiset viranomaisten laatimat inventoinnit muodostavat tiedollisen perustan arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön säilymiselle valtakunnallisesti. Alueidenkäyttötavoitteiden mukaisia inventointeja ovat valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA, 2021) ja valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY, 2010). Valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden inventointityö (VARK) on parhaillaan käynnissä Museoviraston johdolla. Maankäyttö- ja rakennuslaissa säädetään myös kansallisista kaupunkipuistoista, joiden tavoitteena on säilyttää kaupungin luonto- ja kulttuuriympäristöä sekä virkistysalueita laajoina, eheinä kokonaisuuksina. Luvussa 4.4 käydään tarkemmin läpi edellä mainitut maisema-alueet ja inventoinnit.

Laki rakennusperinnön suojelemisesta, kirkkolaki ja laki ortodoksisesta kirkosta ovat muita rakentamiseen ja rakennussuojeluun liittyviä lakeja. **Lailla rakennusperinnön suojelemisesta** (4.6.2010/498, rakennusperintölaki) suojellaan sellaisia rakennuksia ja rakennelmia, joilla on merkitystä rakennus-

42 Lisätietoja uudistuksesta ks. Maankäyttö ja rakennuslaki uudistuu -verkkosivusto: mrluudistus.fi/

historian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta. Rakennusperintölakia käytetään suojelun keinona pääasiassa asemakaavoitetun tai asemakaavoitettavaksi tarkoitetun alueen ulkopuolella. Rakennuksia voidaan suojella niiden harvinaisuuden, historiallisen tyypillisyyden, aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavan edustavuuden, alkuperäisyyden, rakennuksiin liittyvien tapahtumien perusteella tai historiallisen kerroksisuuden perusteella. **Kirkkolailla** (1054/1993) ja **lailla ortodoksisesta kirkosta** (985/2006) on suojeltu kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkolliset rakennukset ulko- ja sisätiloineen. Myös muita myöhemmin valmistuneita kirkollisia rakennuksia on mahdollista suojella erillisellä päätöksellä.

Muinaismuistolailla (295/1963) suojellaan arkeologista kulttuuriperintöä. Muinaisjäännöksiä suojellaan muistoina Suomen asutuksesta ja historiasta. Muinaismuistoalueilla, jotka koostuvat muinaisjäännöksistä, voi olla myös maisemallista merkitystä. Kulttuurimaisemassa muinaisjäännökset ovat vanhimpia ajoitettavissa olevia elementtejä. Muinaismuistot voivat sijaita maalla, veden alla tai -rajassa, ja ne voivat olla sekä esihistoriallisia että historiallisia. Työryhmä muinaismuistolain uudistamiseksi aloitti työskentelynsä vuonna 2020.[43]

Luonnonsuojelulaissa (1096/1996) on säännöksiä, joiden tavoitteena on luonnon- ja kulttuurimaisemien ennallistaminen, kunnostus ja hoito. Luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan perustaa maisema-alue eli ns. maisemanhoitoalue. Maisemanhoitoalueiden perustamisessa tärkeässä roolissa ovat paikalliset aloitteet ja vuorovaikutus mm. kyläyhdistysten ja kuntien kanssa. Ympäristöministeriö päättää valtakunnallisesti merkittävien maisemanhoitoalueiden perustamisesta. Maakunnallisesti ja paikallisesti merkittävien maisema-alueiden perustamisesta päättävät puolestaan Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset. Luonnonsuojelulain nojalla perustetuissa kansallis- ja luonnonpuistoissa sekä muilla luonnonsuojelualueilla voidaan toteuttaa maisemia suojelevia toimenpiteitä. Myös luonnonsuojelulainsäädäntöä ollaan uudistamassa. Uudistuksen tavoitteena on, että Suomen luontoa ja monimuotoisuutta voidaan suojella aiempaa paremmin.[44]

Ympäristönsuojelulain (2014/527) tarkoituksena on mm. turvata terveellinen ja viihtyisä sekä luonnontaloudellisesti kestävä ja monimuotoinen ympäristö, tukea kestävää kehitystä sekä torjua ilmastonmuutosta. Lain tarkoituksena on myös ehkäistä ja rajoittaa ympäristön pilaantumista.

Maa- ja metsätaloutta, maa-aineisten ottoa ja kaivoshankkeita koskevia lakeja ovat metsälaki, maa-aineslaki sekä kaivoslaki. **Metsälain** (1093/1996) mukaan hakkuu voidaan tehdä kohteen erityisluonteen edellyttämällä tavalla, jos hakkuun kohteella on esimerkiksi maiseman kannalta erityistä merkitystä. Metsälailla on myös suojeltu erityisen tärkeitä elinympäristöjä, jotka ovat tärkeitä monimuotoisuuden kannalta. Metsänomistaja voi myös saada ympäristötukea laissa mainittujen elinympäristöjen ominaispiirteiden säilyttämiseen. **Maa-aineslaissa** (555/1981) on todettu, että aineksia ei mm. saa ottaa niin, että siitä aiheutuu ”kauniin maisemakuvan turmeltumista” tai ”luonnon merkittävien kauneusarvojen tai erikoisten luonnonesiintymien tuhoutumista”. Asemakaavan tai oikeusvaikutteisen yleiskaavan alueella ainesten ottaminen ei saa turmella kaupunki- tai maisemakuvaa. **Kaivoslain** (621/2011) mukaan malminetsintään tarvitaan lupa, jos siitä voi aiheutua ”haittaa muulle elinkeinotoiminnalle taikka maisemallisten tai luonnonsuojeluarvojen heikentymistä”. Siitä ei myöskään saa aiheutua merkittävää maisemallista haittaa. Kaivoslaissa ympäristövaikutuksilla tarkoitetaan vaikutuksia myös rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön. Kaivoslakia uudistetaan hallitusohjelmaan perustuen.[45]

43 Lisätietoja uudistuksesta ks. opetus- ja kulttuuriministeriön Muinaismuistolain uudistaminen -verkkosivusto: okm.fi/muinaismuistolain-uudistus

44 Lisätietoja uudistuksesta ks. ympäristöministeriön Luonnonsuojelulainsäädännön uudistus -verkkosivusto: ym.fi/lsuudistus

45 Lisätietoja uudistuksesta ks. työ- ja elinkeinoministeriön Kaivoslain uudistaminen 2020–2022 -verkkosivusto: tem.fi/kaivoslakiuudistus

Maaseutuelinkeinoihin sekä kestävään metsätalouteen on myös säädetty rahoituslakeja ja asetuksia, joilla voidaan tukea esimerkiksi maisema-, kulttuuri- ja virkistysarvoja korostavia alueellisesti merkittäviä metsäluonnon hoitohankkeita tai maaseudun kulttuuriperinnön säilyttämistä.

Saariston maisemakuvaa ja saariston luontoa pyritään suojelemaan ympäristöhaitoilta **saaristolailla** (26.6.1981/494, laki saariston kehityksen edistämisestä). Valtion tulo- ja menoarvion rajoissa voidaan myöntää avustusta toimenpiteisiin, jotka koskevat saaristoluonnon suojelemista, saariston maisemakuvan säilyttämistä tai parantamista.

Erämaalailla (17.1.1991/62) pyritään erämaa-alueiden erämaaluonteen säilyttämiseen, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseen. Lailla on perustettu 12 erämaa-aluetta ja ne kaikki sijoittuvat pohjoiseen Suomeen.

Uudistetun **museolain** (314/2019) tavoitteena on mm. edistää kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymistä tuleville sukupolville. Lakiin on kirjattu alueellisten vastuumuseoiden kulttuuriympäristötehtävät. Alueelliset vastuumuseot vastaavat kuntien ja maakuntien liittojen ohella maankäytön suunnitteluun liittyvistä kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävistä.

Lakia ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (252/2017) sovelletaan monen hankkeen ympäristövaikutusten arviointiin. Arviointi pitää tehdä, jos kansainväliset sopimukset sitä edellyttävät tai jos hankkeesta saattaa aiheutua merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön.

4.3.2 Maisemat kaavoituksessa

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) ohjaa kaavoitusta ja rakentamista. Maakuntakaavan ja yleiskaavan sisältövaatimuksiin kuuluu maiseman vaaliminen. Lain mukaisesti näistä kaavoista ei saa kuitenkaan aiheutua maanomistajalle tai muulle oikeuden haltijalle kohtuutonta haittaa (MRL 28 ja 39 §). Myös asemakaavoituksen yhteydessä rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä tulee vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää. Asemakaavalla ei saa aiheuttaa maanomistajalle tai muulle oikeuden haltijalle sellaista kohtuutonta haittaa, joka kaavalle asetettavia tavoitteita tai vaatimuksia syrjäyttämättä voidaan välttää (MRL 54 §).

Ranta-alueiden loma-asutusta koskevien yleis- ja asemakaavojen erityisvaatimuksissa säädetään, että tulee huolehtia, että suunniteltu rakentaminen ja muu maankäyttö sopeutuu rantamaisemaan ja muuhun ympäristöön ja maisema-arvot otetaan muutoinkin huomioon (MRL 73 §). Tuulivoimarakentamista koskevan yleiskaavan erityisten sisältövaatimusten mukaan on huolehdittava, että suunniteltu tuulivoimarakentaminen ja muu maankäyttö sopeutuu maisemaan ja ympäristöön (MRL 77 b §). Kaavoitukseen liittyviä erityiskysymyksiä ovat myös kansalliset kaupunkipuistot (MRL 68 §). Kansalliseen kaupunkipuistoon voidaan osoittaa alueita, jotka MRL:n mukaisessa kaavassa on osoitettu puistoksi, virkistys- tai suojelualueeksi, arvokkaaksi maisema-alueeksi tai muuhun kansallisen kaupunkipuiston tarkoituksen kannalta sopivaan käyttöön.

Kaavaa laadittaessa tulee riittävän aikaisessa vaiheessa laatia kaavan tarkoitukseen ja merkitykseen nähden tarpeellinen suunnitelma osallistumis- ja vuorovaikutusmenettelyistä sekä kaavan vaikutusten arvioinnista (MRL 63 §). Kaavoitusviranomaiset harkitsevat, millainen alueidenkäyttö soveltuu maisemaan ja täyttää lain vaatimukset. Kuntien ja maakuntien liittojen tulee arvioida myös laadittavien kaavojen ympäristövaikutukset (MRL 9 §). Jos kaava laaditaan hankkeelle, jota koskee ympäristövaikutusten arvioinnista annetun lain (252/2017, YVA-laki) mukainen ympäristövaikutusten arviointimenettely, YVA-lakia on noudatettava myös maisemavaikutusten osalta. ELY-keskuksen tehtäviin kuuluu valvoa, että alueiden käytössä otetaan huomioon vaikutuksiltaan valtakunnalliset asiat.

Maakuntakaavaa valmisteltaessa on oltava yhteydessä ELY-keskukseen ja niihin ministeriöihin, joiden toimialaan kuuluvia valtakunnallisesti merkittäviä asioita kaavassa käsitellään. Valmisteltaessa muuta kaavaa, joka koskee vaikutuksiltaan valtakunnallisia asioita, kunnan on oltava yhteydessä ELY-keskukseen. ELY-keskusten tehtävänä on edistää kuntien alueiden käytön suunnittelun ja

Kuva 8. Helsinki, Nina Ahola 2014

rakennustoimen järjestämistä sekä valvottava, että kaavoituksessa, rakentamisessa ja muussa alueiden käytössä otetaan huomioon vaikutuksiltaan valtakunnalliset ja merkittävät maakunnalliset asiat (MRL 18 §).

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaiset inventoinnit (ks. luku 4.5.2) osoittavat alueille sellaisia tunnistettuja arvoja, jotka otetaan huomioon alueiden käytössä ja kaavoituksessa. Jos alueella on lisäksi kaavalla tai erityislain nojalla suojeltu alue tai kohde, noudatetaan näitä suojelumääräyksiä. Alueisiin voi kohdistua samanaikaisesti valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita tai maakunnallisia ja paikallisia tavoitteita. Kaavoituksessa pyritään sovittamaan yhteen eri tavoitteet siten, että valittu vaihtoehto edistää mahdollisimman hyvin valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteutumista (Ehdotus valtioneuvoston päätökseksi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden… 2021).

4.4 Valtakunnallisia strategioita ja ohjelmia

Suomella on monia valtakunnallisia strategioita ja politiikkaohjelmia, joissa sivutaan maisemia. Maisema sen kokonaisvaltaisimmassa merkityksessä kattaa lähes koko elämänkirjon ja politiikkatoimien kentän. Tähän yhteenvetoon on koottu valikoiden maisemiin vaikuttavia valtakunnallisia strategioita ja ohjelmia (ks. linkit liitteessä 3). Maisemapolitiikan kannalta erityisen keskeisiä strategioita ovat Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma Apoli 2022–2035, Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030, ehdotusvaiheessa oleva Kulttuuriperintöstrategia 2022–2030 sekä päättynyt Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020 ja sen toimeenpanosuunnitelma. Lisäksi esimerkiksi matkailua koskevat strategiat ovat oleellisia maisemien näkökulmasta. Monet muut maisemiin liittyvät politiikkaohjelmat ja strategiat sivuavat niin elinympäristöjä, maankäyttöä, kulttuuria kuin ilmastoa ja luonnon monimuotoisuuttakin.

- **Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020** päättyi vuonna 2020. Strategian pääteesejä olivat: kulttuuriympäristö on voimavara, kulttuuriympäristön hoito edistää kestävää kehitystä, ja hallinto tukee kulttuuriympäristötyötä. Strategian arvioinnin mukaan sen toimeenpano onnistui hyvin (Toivanen ym. 2021). Kulttuuriympäristön arvostus ja tunnettuus kasvoivat. Strategia onnistui mm. siinä, että monet kunnat ja maakuntien liitot laativat kulttuuriympäristöstrategioita alueelliselle ja paikalliselle tasolle. Strategian päättymisen jälkeen tavoitteiden mukaista työskentelyä on jatkettu ympäristöhallinnossa, ja se linjaa edelleen toimia ja on relevantti asiakirja myös maisema-asioiden hoidon näkökulmasta. Strategia ja siitä saadut opit antavat pohjaa myös kokonaisvaltaisen maisemapoliittisen ohjelman valmistelulle.
- **Kulttuuriperintöstrategiaehdotus 2022–2030** valmistui toukokuussa 2022. Strategian lähtökohtana on monimuotoisen aineellisen, aineettoman ja digitaalisen kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristöjen vaaliminen, kehittäminen ja hyödyntäminen tulevaisuuden kestävän yhteiskunnan voimavarana. Strategiassa määritellään, että kaikissa ihmisen ympäristöissä muodostuu kulttuuriperintöä.
- **Kansallisen maailmanperintöstrategian 2015–2025** mukaisesti kehitetään maailmanperintökohteita vuorovaikutuksessa alueellisten toimijoiden ja paikallisyhteisöjen, yhdistysten ja kansalaisten kanssa. Kulttuuriympäristöstrategia toimi viitekehyksenä myös maailmanperintöstrategialle.
- **Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035** tarjoaa kokonaisvaltaisen näkökulman rakennetun ympäristön kehittämiseen ja siinä huomioidaan rakennetun ympäristön ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen kestävyys. Arkkitehtuuri liittyy kiinteästi maisemaan ja kulttuuriympäristöihin. Näistä käsitteistä jälkimmäinen on otettu ohjelmassa arkkitehtuurin pariksi. Maisema-arkkitehtien roolia korostetaan ilmasto- ja biodiversiteettikysymysten yhteydessä. Maisema-arkkitehtuurilla ja kulttuuriympäristön hoitamisella vahvistetaan myös paikallista ja kaupunginosatason kehitystä. Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma julkaistiin tammikuussa 2022. Muita rakennetun ympäristön ohjelmia ovat Asuntopoliittinen kehittämisohjelma 2021–2028, Puurakentamisen ohjelma 2016–2023 ja Terveet tilat 2028 -ohjelma.
- **Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030** sisältää viisi tavoitetta, jotka ovat: lähiluonnon saavutettavuus, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, luonnon kestävyyden vaaliminen virkistyskäytössä, voimavarojen tunnistaminen ja yhteistyö sekä luonnon virkistyskäytön monimuotoisuus. Strategialla tavoitellaan sitä, että lähiluonto nousee arvoon päätöksenteossa ja että väestön terveys ja hyvinvointi paranee. Valtion maiden käyttötarkoitusten painopisteissä maisemat ovat yhtenä kulmana. Strategia vahvistettiin toukokuussa 2022 valtioneuvoston periaatepäätöksellä.
- **Suomen matkailustrategiassa 2019–2028** ja sen toimenpiteissä 2019–2023 matkailua kehitetään vastuullisena ja kasvavana palveluliiketoiminnan alana, joka luo hyvinvointia ja työllisyyttä ympärivuotisesti koko Suomeen. Luontomatkailussa huomioidaan luonnon kestävyys ja kulttuurimatkailussa arkkitehtuuri, kulttuuriympäristöt sekä kulttuuriperintökohteet. Toimialan kasvu perustuu Suomen luonnon erityispiirteisiin ja siihen, että Suomen nähdään erottautuvan kulttuuriympäristöillään perinteisistä kulttuurimaista.
- **Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen tiekartta** määrittelee tulevien vuosien kulttuurimatkailun kansalliset kehittämistoimet ja toimii kansallisena ohjaavana asiakirjana Euroopan neuvoston kulttuurireittitoiminnassa. Tiekartan läpi kulkee vahvasti kulttuuriperinnön, kulttuuriympäristöjen ja maisemien merkitys kulttuurimatkailussa. Kulttuuriympäristöt ja maisemat on käsitetty jokseenkin erillisinä käsitteinä kulttuuriympäristöstrategian viitoittamalla tavalla, joskaan annetut määritelmät eivät niitä selkeästi erota toisistaan.
- **Kansallinen kaupunkistrategia 2020–2030** on yleisen tason strategia, jonka ovat allekirjoittaneet kaupungit ja valtio. Siinä jaettujen näkemysten keskiössä ovat kaupunkien

elinvoimaisuus, sosiaalinen kestävyys ja ilmastoviisaus. Kaupunkipolitiikan kokonaisuuteen kuuluvat **Kaupunkiohjelma 2018–2022, Seutukaupunkiohjelma** ja **Kestävä kaupunki -ohjelma 2019–2023**. Kaupunkiohjelma käsittää suuret kaupungit ja maakuntakeskukset. Ohjelman teemoja ovat kaupunkien strateginen rooli, kestävä kasvu, kansainvälistyminen, kaupunkien monimuotoisuus, digitaalisuus, toimivat ja vetovoimaiset kaupunkiseudut sekä sosiaalinen kestävyys ja osallisuus. Seutukaupunkiohjelmalla ja sen toimeenpano-ohjelmalla pyritään vaikuttamaan seutukaupunkien toimintaedellytyksiin. Seutukaupungit ovat maakunnan sisällä olevien toiminnallisten alueiden keskuksia, joita ovat esimerkiksi palveluiden ja teollisuuden keskittymät. Ohjelma ja toimeenpano-ohjelma muodostavat ”työkalupakin”, joka perustuu seutukaupunkien, seutujen, maakuntien ja valtion väliseen yhteistyöhön. Keskeistä on omaehtoinen kehittäminen, sopimuksellinen kumppanuus ja verkostokehittäminen. Kestävä kaupunki -ohjelma puolestaan kattaa kaikenkokoiset kaupungit. Se on kumppanuuslähtöinen kaupunkien omaehtoiseen kehittämiseen tähtäävä, kokeiluhankkeita sisältävä ohjelma. Ohjelmia yhdistäviä teemoja ovat kestävä kehitys ja kestävä kaupungistuminen, kansallisen kilpailukyvyn ja kasvun sekä osaamisen ja kumppanuuksien vahvistaminen.

- **Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027** on kansallisen maaseutupolitiikan toimintaohjelma ja siinä tunnistetaan toiminnan vaikutuksia maisemaan sekä toisaalta nostetaan esille kulttuurimaiseman potentiaali maaseudun vetovoiman luomisessa ja yritystoiminnassa.
- **Kansallisessa metsästrategiassa 2025** huomioidaan luontomatkailun merkitys, tunnistetaan metsien hyödyntämisen mahdollisuudet ja arvot myös muussa kuin puuntuotannossa sekä metsäsuhteen rakentumisen ja ylläpidon tärkeys edellytyksenä metsien monipuoliselle käytölle tulevaisuudessa. Kansallista metsästrategiaa uudistetaan parhaillaan.
- **Saaristo- ja vesistöalueiden kehittämisohjelma 2020–2023** tukee muun muassa vesiensuojelua sekä rakennusperinnön ja kulttuurimaiseman kunnostusta ja hoitoa.
- **Suomen rannikkostrategian** avulla tavoitellaan rannikon elinvoimaisuuden lisäämistä ja ympäristön laadun parantamista sekä varaudutaan pahimpiin uhkiin ja onnettomuuksiin. Vuoden 2006 rannikkostrategiaa ollaan parhaillaan uudistamassa.
- **Kulttuuripolitiikan strategian 2025** mukaan ”kulttuuripolitiikka koostuu toimista, jotka liittyvät yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen tuottamiin kulttuuri-ilmaisuihin, -toimintoihin, -hyödykkeisiin, ja -palveluihin, niiden levitykseen, jakeluun ja hyödyntämiseen sekä säilyttämiseen ja välittämiseen kulttuuriperintönä ja kulttuuriympäristöissä.” Strategiassa nähdään, että kulttuuriympäristöjen hoitaminen on tärkeää kulttuurisesti ja sivistyksellisesti.
- **Ilmasto- ja energiastrategiaa** valmistellaan valtioneuvostossa työ- ja elinkeinoministeriön johdolla. Päähuomio kiinnitetään EU:n vuodelle 2030 asettamien ilmasto- ja energiatavoitteiden täyttämiseen ja hallitusohjelman hiilineutraalius 2035 -tavoitteeseen.
- **Kansallista biodiversiteettistrategiaa** ja toimintaohjelmaa vuoteen 2030 päivitetään huomioiden YK:n luonnon monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen tavoitteet vuoteen 2030, EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteet sekä kansallisesti päätettävät tavoitteet. Strategialla tavoitellaan luonnon monimuotoisuuden vähenemisen pysäyttämistä ja sen kääntämistä elpymisuralle.
- **Kansallisen pölyttäjästrategian ja toimenpidesuunnitelman** tavoitteena on, että vuoteen 2030 mennessä pölyttäjien määrän ja monimuotoisuuden väheneminen on pysäytetty, pölyttäjäkannat vahvistuvat ja luonnon- ja viljelykasvien pölytys on turvattu.
- **Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen 2030 toimeenpanosuunnitelman periaatepäätös** linjaa niitä toimia, joilla suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuus saadaan vähenemään vuoteen 2030 mennessä. Toimeenpanosuunnitelmassa huomioidaan hyvän arkiympäristön merkitys. Hyvä arkiympäristö on periaatepäätöksen mukaan terveellinen, turvallinen, esteetön ja esteettinen. Suunnitelma myös painottaa osallistumista.

Hallitusohjelmassa on linjattu poikkihallinnollisen demokratiaohjelman valmistelun käynnistämisestä.

- **Kansallinen demokratiaohjelma 2025** kattaa pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman lukuisat kansalaisyhteiskuntaa ja osallisuutta edistävät toimet.

Maisemat on huomioitu vaihtelevasti edellä tarkastelluissa valtakunnallisissa strategioissa ja ohjelmissa. Useissa strategioissa on elementtejä, joilla on vaikutusta maisemiin. Maisema- tai kulttuuriympäristönäkökulma on kuitenkin saattanut jäädä maininnan tasolle – strategioihin tai toimenpideohjelmiin on kirjattu, että maisema/kulttuuriympäristö tulee suunnitelmissa ja toimissa ottaa huomioon. Maisema on voitu huomioida myös eräänlaisena sisäänrakennettuna taustaoletuksena, elinympäristönä, tai on todettu maisemiksi laskettavia kohteita, mutta maisemaa ei ole välttämättä ilmaistu aivan suoraan toiminnan ympäristönä tai toiminnan kohteena. Maisemia tai niiden hoitoa, suojelua ja suunnittelua ei ole strategioissa aina siten itsenäisenä osana huomioitu tai vaihtoehtoisesti ei ole asetettu selkeitä tavoitteita tai toimenpiteitä.

Kulttuuriympäristökäsite on otettu useissa strategioissa esille, mutta maisemaa välttämättä ei. Havainto voi kertoa kulttuuriympäristöstrategian onnistumisesta siinä, että kulttuuriympäristö on otettu hallinnossa hyvin vastaan ja sitä kautta se on otettu mukaan strategioiden tavoitteiden asetteluissa. Samalla voi olla niin, että eri ministeriöissä ja hallinnonaloilla käytetään eri käsitteitä, mutta käytännössä viitataan samaan asiaan. Toisaalta kulttuurimaisemaa ja kulttuuriympäristöä voidaan kenties käyttää ja ymmärtää synonyymin tapaan. Strategioissa toistuu jaottelu luonto- ja kulttuurimaisemaan. Perinteinen jako selittynee kyseisten strategioiden kohteilla.

Maisema tulee esille strategioissa erityisesti luontosuhteen kautta, virkistäytymisen paikkana ja viihtyisän asuin- ja elinympäristön tavoitteissa. Maisemasta on strategioissa haettu myös uusia elinkeinomahdollisuuksia sekä tukea yritystoiminnalle. Maisemien jalkautuminen yrityksiin ja tuotteistetuiksi palveluiksi ei kuitenkaan välttämättä ole ollut vielä valtavirtaa (ks. myös esim. Lahdenvesi-Korhonen 2020).

Valtakunnallisten strategioiden lisäksi kaupungeilla ja kunnilla on omia kulttuuriympäristö-, maankäyttö-, viheralue- ja muita strategioita, joihin tässä yhteydessä ei ollut mahdollista syventyä. Maisemapoliittisen ohjelmatyön aikana voi olla jatkossa hyödyksi luoda silmäys kuntien omiin kehittämissuunnitelmiin, strategioihin ja toimenpideohjelmiin, sillä maisemapolitiikka konkretisoituu paikallisesti.

Eri hallinnonalojen strategioiden ja ohjelmien valossa näyttää siltä, että maisemalähtöisyys ei ole niin vahvassa asemassa valtakunnallisessa päätöksenteossa kuin voisi olla. Voidaan kuitenkin ajatella, että maisemia koskevat toimet ovat strategioihin sisään rakennettuna, sillä (yksinkertaistaen) kaikki toiminta tapahtuu jossakin maisemassa. Maisemapoliittisella ohjelmalla onkin mahdollista luoda strategioiden kokonaisuuteen yhtenäisyyttä maisemanäkökulmasta ja yhteisiä käytäntöjä maisemien huomioimiselle. Muihin strategioihin ja kehittämisohjelmiin liittyviä tavoitteita huomioimalla voidaan tunnistaa maankäyttöön liittyviä ja maisemia koskevia paineita eri hallinnonaloilla. Maisemapolitiikalla voidaan myös tavoitella sitä, että maisemalähtöinen ajattelu läpäisee aiempaa paremmin ja konkreettisemmin muiden sektorien toimintaa noudatellen maisemayleissopimuksen tavoitteita. Samalla on huomattava, että maisemapolitiikka ei pelkästään täydennä muiden hallinnonalojen politiikkoja, vaan on jo osa niitä. Siksi uusien yhteistyömuotojen etsiminen ja kokemusten vaihto eri hallinnonalojen ja -tasojen välillä on tärkeää.

4.5 Tunnistetut maisemakohteet

Maisemayleissopimus edellyttää sopimuksen osapuolilta, että ne tunnistavat omat maisemansa ja niiden erityispiirteet. Suomessa tätä on toteutettu jo ennen sopimuksen voimaantuloakin erityisesti ns. arvomaisemien ja luonnonsuojelukohteiden muodossa. Esimerkkeinä näistä ovat suojelu- ja hoitotavoitteiden mukaiset kohteet sekä symboliarvon saaneet kansallismaisemat. Alaluvuissa 4.5.2, 4.5.3 ja 4.5.4 mainitut kohteet perustuvat pääsääntöisesti Suomen lainsäädäntöön sekä kansainvälisiin sopimuksiin ja

Kuva 9. Tampere, Tapio Heikkilä 2022

ohjelmiin. Institutionaalisella maisemansuojelulla tarkoitetaan kansallisen tason hallinnollisia, lainsäädäntöön ja asiantuntijoiden selvityksiin perustuvia suojelupäätöksiä tai toiminnan vakiintumista paikallisella tasolla. Institutionaalinen suojelu toteuttaa maiseman valittujen ominaisuuksien ja niiden säilyttämisen legitimointia. (Riihimäki 2020.) Tämä alaluku tuo esille näin ollen erityisesti institutionaalisen suojelun kenttää Suomessa sekä sitä, että maankäytön ja maiseman suunnittelussa on yhteensovitettavia tekijöitä.

Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana ymmärrys maisemasta on siirtynyt kapeasta, joskin suhteellisen helposti ymmärrettävästä, luonnon kauneuteen ja näkymiin keskittyvästä arvioinnista paljon laajempaan maisemakäsitykseen (Fairclough ym. 2018). Tämän alaluvun pituus pintaraapaisunakin osoittaa niitä moninaisia tapoja, joilla maisemaa voidaan tarkastella ja kuinka monia toisiinsa limittyviä puolia maisemaan liittyy. Maisemainventointien moninaiset kriteeristöt ja toteutustavat osoittavat sen, että maisema on monien ilmiöiden kohtaamispaikka. Koko maan pinta-alaa ei ole kovinkaan tarkalla tasolla tyypitelty tai luokiteltu maisemanäkökulmasta. Ainoa valtionhallinnossa laadittu koko maan pinta-alan kattava jaottelu on 1990-luvulla tehty maisemamaakunta- ja maisemaseutujako.

Maisemien arvoja on usein määritelty kriteerein, joita ovat esimerkiksi historialliset arvot, kulttuuriperintö, luontokohteet ja esteettisyys. Suurelta osin se on ollut hallinnon taholta tullutta arviointia, joka pohjaa lainsäädäntöön. Maisemien määrittelyyn ja inventointiin on usein liittynyt arviointia jonkin säilyttämisen arvosta. Ohjelmatyössä olisi syytä pohtia, miten maiseman arvoja ja maisemien arvostusta voitaisiin ymmärtää uusilla tavoilla ja erilaisin painotuksin. Maisemista puhuttaessa tunnettu esimerkki ovat kansallismaisemat, joihin liittyy hyvin vakiintunut kuvastonsa ja symboliarvonsa. Maisemapoliittisen ohjelman valmistelussa voidaan hyvin kysyä, millainen on suomalainen kansallismaisema vuonna 2030. Voiko se olla jotakin muuta kuin mitä sillä juuri nyt käsitetään? Maisemaa voidaan tulkita myös esimerkiksi ympäriltä kuuluvien äänten kautta ja ottaa muun kuin näköaistin tuottama maisema osaksi maisemapolitiikkaa. Esimerkiksi meluntorjunnan ja maisemanhoidon yhdistäminen voisi tarjota

kansainvälisestikin kiinnostavan toimintamallin. Useissa kaupungeissa ja maakunnissa on tehty kartoituksia hiljaisista alueista. Nämä voisivat jatkossa olla arvokas lisä maisematyöhön.

Tämän luvun tiedot on koottu pääosin ympäristöministeriön verkkosivuilta ja ympäristöhallinnon ymparisto.fi -verkkopalvelusta. Muutamista kohteista tiedot ovat Museoviraston ja Metsähallituksen sivuilta. Alalukujen 4.5.2, 4.5.3 ja 4.5.4 kohteiden kuvailevat tekstit on suurelta osin lainattu kyseisistä lähteistä suoraa lainausta erikseen merkitsemättä. Alaviitteistä löytyvät linkit kyseisiä kohteita esitteleville ympäristöministeriön tai muun mainitun tahon sivulle. Vaikka on mahdollista, että linkit vanhentuvat, ne ovat kuitenkin käytännöllisistä syistä mukana, koska kyseisiltä sivuilta löytyy lisätietoa ja linkkejä myös muille verkkosivuille ja muihin lähteisiin. Vesialueiden maisemat ovat omana kohtanaan, koska ne ovat laaja kokonaisuus ja niillä on liityntöjä muihin tunnistettuihin ja inventoituihin maisemiin ja kohteisiin. Esimerkiksi valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla on vesialueita, rannikkoseutuja ja vedenalaista kulttuuriperintöä.

4.5.1 Maisemamaakunnat ja maisemaseudut

Suomi on jaettu kymmeneen eri maisemamaakuntaan, joista osa jakautuu edelleen seutuihin. Jako perustuu alueellisiin ominaispiirteisiin ja maisemien vaihtelevuuteen. Vierekkäisten seutujen väliset erot eivät ole jyrkkiä, sillä maisemien piirteet vaihtuvat vähittäin. Koska Suomessa ei myöskään ole selkeitä luonnon- tai kulttuuripiirteisiin perustuvia rajoja (esimerkiksi vuorijonoja) tai muulla tavoin jyrkästi toisistaan erottuvia alueita, maisemamaakuntajako perustuu monien tekijöiden yhtäaikaiseen tarkasteluun. Toisistaan kaukaisemmat seudut ovat kuitenkin maisemiltaan huomattavan erilaisia. Maisemamaakuntajaon laati ympäristöministeriön maisema-aluetyöryhmä 1990-luvun alussa. (Ympäristöministeriö 1993.)

4.5.2 Valtakunnalliset inventoinnit

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999, MRL) valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT) edellyttävät, että valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvojen turvaamisesta huolehditaan. Tämä on otettava huomioon valtion viranomaisten toiminnassa, maakunnan suunnittelussa ja muussa alueidenkäytön suunnittelussa. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit, jotka koskevat valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita (VAMA) ja valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY) ovat valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisia inventointeja ja muodostavat tietopohjan tavoitteiden mukaisten kulttuuriympäristön arvojen huomioimiselle (ks. kartta 1). Valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden (VARK) inventoinnit ovat viimeistelyvaiheessa. Perinnebiotooppien valtakunnallinen inventointitarve pohjautuu niiden lajien uhanalaisuuteen sekä hoidon ja suojelun järjestämisen tietotarpeisiin.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisten inventointien etuna on se, että ne mahdollistavat sekä maisemien kehittymisen seurantaa että samalla sen tarkastelua, miten niiden asema on vaikuttanut laajemmin maankäyttöön tai haettuihin ja saatuihin maisemanhoitoavustuksiin, alueelliseen identiteettiin tai vaikkapa suojelutavoitteiden toteutumiseen. Aiheesta olisi tarpeen käynnistää systemaattisempaa seurantaa.

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA)[46] ovat maaseudun edustavimpia kulttuurimaisemia, joiden arvo perustuu monimuotoiseen kulttuurivaikutteiseen luontoon, hoidettuun viljelymaisemaan ja perinteiseen rakennuskantaan. Ylä-Lapin kohteet ovat pääpiirteiltään saamelaisia kulttuurimaisemia, jotka edustavat poronhoitoon ja muihin luontaiselinkeinoihin perustuvia maisematyyppejä. Merialueiden kohteisiin sisältyy saaristoalueiden elinkeinojen maisematyyppejä. Mukana on myös metsätalouden maisematyyppejä sekä historiallisesti ja maisemallisesti huomattavia maisemanähtävyyksiä. VAMA-alueita on yhteensä 186.

46 Ymparisto.fi, Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/arvokkaat_maisemaalueet

Maisemien arviointi perustuu alueiden ominais- ja erityispiirteiden tarkastelun ohella maisemamaakuntajakoon. Maisema-alueita valittaessa on huolehdittu siitä, että jokaisen maisemamaakunnan tärkeimmät piirteet tulevat edustetuiksi. Samalla on varmistettu alueiden tasainen jakautuminen kautta maan. Maisema-alueet inventoitiin vuosina 2010–2015. Ympäristöministeriö täydensi inventointia julkisissa kuulemisissa ja lausuntokierrosten yhteydessä saatujen palautteiden pohjalta vuosina 2016–2021.

VAMA on ympäristöministeriön laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi 18.11.2021 alkaen. Tarkistettu inventointi (VAMA 2021) korvasi valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden vuoden 1995 inventoinnin.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY)[47] kuvaavat monipuolisesti rakentamisen kehitystä eri aikakausina. Valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä on yli 1200 eri puolilla maata. Museovirasto valmisteli inventoinnin kuullen kuntia, alueellisia ympäristökeskuksia, maakuntamuseoita ja maakuntien liittoja. Inventointi on julkaistu verkko-osoitteessa rky.fi. Aineistot löytyvät myös Kulttuuriympäristön palveluikkunasta (kyppi.fi). Se on Museoviraston ylläpitämä palvelu, joka sisältää tietoa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä ja rakennetuista kulttuuriympäristöistä.

RKY on Museoviraston laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi 1.1.2010 alkaen. Tarkistettu inventointi (RKY 2009) korvasi valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen vuoden 1993 inventoinnin (RKY 1993).

Museoviraston käynnissä olevassa hankkeessa määritellään manner-Suomen merkittävimmät arkeologiset kohteet. Tavoitteena on luettelo, jonka valtioneuvosto voi hyväksyä maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi VAMAn ja RKYn tapaan. Kun **valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet** (VARK)[48] on inventoitu, ne tulevat muodostamaan ajallisesti, alueellisesti ja muinaisjäännöstyypeittäin kattavan kuvan arkeologisesta kulttuuriperinnöstä. VARK-kohteiden arvioinnissa arvioidaan, mikä on kohteen arkeologinen tai kulttuurihistoriallinen merkitys, miten hyvin kohde on säilynyt, mikä on sen tutkimuksellinen arvo ja onko kohde alueellisesti tai valtakunnallisesti erityisen tyypillinen tai harvinainen. Lisäksi arvioidaan kohteen arkeologista monimuotoisuutta sekä sitä minkälainen on sen ympäristö ja maisema. VARK-aineistot lisätään myös kyppi.fi-palveluun niiden valmistuttua.

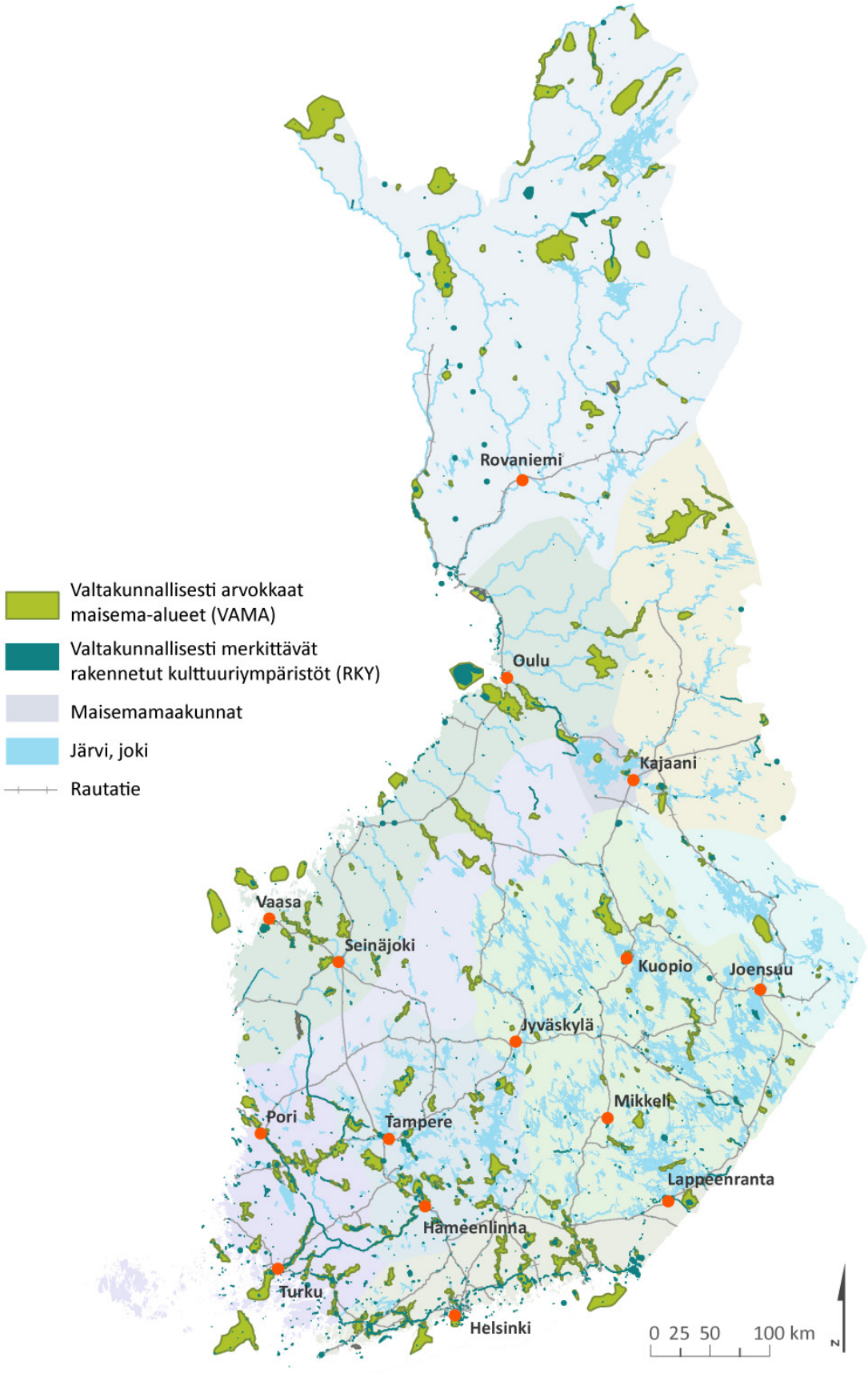
Valtakunnallinen perinnebiotooppien inventointi[49] kartoittaa ajantasaista tietoa perinnebiotooppien tilasta Suomessa. Perinnebiotoopit, eli kedot, niityt, hakamaat ja metsälaitumet, ovat perinteisen karjatalouden muovaamia arvokkaita elinympäristöjä. Perinnebiotooppien säilyminen edellyttää oikeanlaista hoitoa laiduntamalla ja niittämällä. Suomen perinnebiotooppien pinta-ala on vähentynyt yli 90 prosenttia viimeisen 50 vuoden aikana, joten on tärkeää varmistaa jäljellä olevien kohteiden säilyminen sekä kunnostaa jo umpeenkasvaneita ja lajistoltaan köyhtyneitä alueita. Suomen kaikista uhanalaisista eliölajeista lähes neljännes elää ensisijaisesti perinnebiotoopeilla. Valtakunnallista perinnebiotooppien inventointia tehdään parhaillaan koko Manner-Suomen alueella.

Ympäristöministeriö päätti uudesta inventoinnista, koska ajantasaisen tiedon puute ja olemassa olevan tiedon hajanaisuus ovat vaikeuttaneet kohteiden säilyttämisen tukitoimien suunnittelua ja ohjaamista. ELY-keskukset ja Metsähallitus toteuttavat päivitysinventoinnin. Ympäristöministeriö ohjaa ja Suomen ympäristökeskus koordinoi inventointia.

47 Museovirasto, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt: museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto/valtakunnallisesti-merkittavat-rakennetut-kulttuuriymparistot

48 Museovirasto, Valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet VARK: museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/valtakunnallisesti-merkittavat-arkeologiset-kohteet-vark

49 Ymparisto.fi, Valtakunnallinen perinnebiotooppien inventointi 2019–2022: ymparisto.fi/perinnebiotooppieninventointi

Kartta 1. Maisemamaakunnat, VAMA- ja RKY-alueet. Lähteet: Suomen ympäristökeskus SYKE (VAMA 2021, maisemakunnat 1993), Museovirasto (RKY 2009), Maanmittauslaitos (taustakartta)

4.5.3 Luonnonsuojelu

Kansallis- ja luonnonpuistot[50] muodostavat Suomen luonnonsuojelualueiden verkoston rungon. Kansallispuistoverkosto on alueellisesti erittäin kattava. Kansallispuistoissa pyritään säilyttämään Suomen luonnon arvokkaimmat kohteet, niiden eliölajisto ja erilaiset elinympäristöt sekä maisemalliset erityispiirteet. Kansallispuistot säilytetään mahdollisimman luonnontilaisina. Ne ovat yleisölle avoimia luonnonsuojelualueita. Useimmissa kansallispuistoissa on hyvät opastus- ja retkeilypalvelut, joissakin luontokeskus.

Kukin kansallispuisto perustetaan erityislailla. Puisto voidaan perustaa vain valtion omistamille maille ja vesille. Sen pinta-alan on oltava perustamisvaiheessa vähintään 1 000 hehtaaria. Alueella on oltava merkitystä yleisenä luonnonnähtävyytenä tai muutoin luonnontuntemuksen lisäämisen tai yleisen luonnonharrastuksen kannalta. Eteläisessä Suomessa on lukumääräisesti eniten kansallispuistoja, mutta ne ovat kooltaan pieniä. Pohjois-Suomessa ja Lapissa kansallispuistoja on harvassa, mutta ne ovat pinta-alaltaan laajoja, erämaisia alueita. Suomessa on 41 kansallispuistoa, joiden pinta-ala[51] on 10 144 km².

Luonnonpuistot ovat pääosin yleisöltä suljettuja. Luonnonpuistoissa liikkumiseen tarvitaan kirjallinen lupa, joka myönnetään vain tieteellisiin tarkoituksiin. Joissakin luonnonpuistoissa on kuitenkin yleisön käyttöön merkittyjä polkuja. Pohjois-Suomen luonnonpuistoissa paikallisilla asukkailla on luontaiselinkeinojen, kuten porotalouden, harjoittamiseen liittyviä nautintaoikeuksia.

Luonnonpuiston perustamisesta ja tarkoituksesta säädetään lailla, jos alue on vähintään 1 000 hehtaarin suuruinen, muussa tapauksessa asetuksella. Luonnonpuisto voidaan perustaa vain valtion omistamalle alueelle. Luonnonpuistolla on oltava merkitystä luonnonmukaisen kehityksen turvaamiselle, tieteelliselle tutkimukselle tai opetukselle. Luonnonpuistoverkostoa ei ole täydennetty lähivuosikymmeninä.

Natura 2000 -verkosto[52] on Euroopan unionin yksi tärkeimmistä keinoista alueensa luonnon monimuotoisuuden kadon pysäyttämiseksi. Verkosto turvaa luontodirektiivissä määriteltyjen luontotyyppien ja lajien elinympäristöjä. Tällaisia luontotyyppejä on Euroopassa noin 200 ja lajeja noin 700. EU:n jäsenmaat ehdottavat alueitaan Natura 2000 -verkostoon. Näitä luontodirektiivin mukaisia alueita kutsutaan SCI-alueiksi. Lopullisen päätöksen verkostosta tekee Euroopan komissio. Päätöksen jälkeen jäsenmaa määrittelee verkostoon otetut alueet erityisten suojelutoimien alueiksi (SAC-alueiksi). Niillä toteutetaan kyseisten luontotyyppien ja lajien kannalta tärkeitä suojelutoimenpiteitä. Lisäksi verkostoon kuuluu lintudirektiivin mukaisia erityisiä suojelualueita (SPA-alueet), jotka jäsenmaat valitsevat itse ja ilmoittavat komissiolle.

Suomessa Natura 2000-verkosto kattaa viisi miljoonaa hehtaaria. Tästä maa-alueita on kolme neljäsosaa ja vesialueita yksi neljäsosa. Kaikkiaan alueita on 1 866, joista 87 Ahvenenmaalla. Pohjoisin Lappi kuuluu alpiiniseen vyöhykkeeseen, muu Suomi boreaaliseen. Luontodirektiivin mukaisia SAC-alueita on Suomessa 1721. Ne kattavat noin 4,8 miljoonaa hehtaaria eli noin 12,4 prosenttia Suomen kokonaispinta-alasta. Lintudirektiivin mukaisia SPA-alueita on 470, ja niiden pinta-ala on 3,19 miljoonaa hehtaaria eli noin 8,2 prosenttia maan kokonaispinta-alasta. SAC- ja SPA-alueet ovat osittain päällekkäisiä.

Erämaa-alueet[53] ovat alueita, joiden tavoitteena on säilyttää niiden erämaaluonne, turvata saamelaiskulttuuri ja luontaiselinkeinot sekä kehittää luonnon monipuolista käyttöä. Pohjois-Suomeen on perustettu 12 erämaa-aluetta. Erämaa-alueilla pysyvien teiden rakentaminen ja kaivostoiminta on sallittu vain valtioneuvoston luvalla. Metsät säilytetään luonnontilassa. Kaikille Suomen erämaa-alueille on hyväksytty hoito- ja käyttösuunnitelmat. Erämaa-alueita hoitaa Metsähallitus.

50 Ympäristöministeriö, Kansallis- ja luonnonpuistot muodostavat luonnonsuojeluverkoston rungon: ym.fi/kansallis-ja-luonnonpuistot

51 Metsähallitus, Metsähallituksen hoitamien suojelu-, retkeily- ja erämaa-alueiden määrä ja pinta-alat: metsa.fi/maat-ja-vedet/suojelualueet/suojelualueiden-pinta-alat

52 Ympäristöministeriö, Natura 2000 -verkosto turvaa monimuotoisuutta: ym.fi/natura-2000-verkosto

53 Ympäristöministeriö, Erämaa-alueet: ym.fi/eramaa-alueet

Ramsar-alueet[54] edustavat mahdollisimman hyvin erilaisia, vesilinnuston kannalta merkittäviä soita, lintujärviä, merenlahtia ja saaristoalueita. Kaikki Ramsar-alueet kuuluvat myös Natura 2000 -verkostoon. Suomessa on 49 Ramsar-aluetta[55]. Ramsar-alueet perustuvat maailmanlaajuisen kosteikkoja suojelevaan Ramsar-sopimukseen. Sopimus velvoittaa perustamaan luonnonsuojelualueita vesiperäisille maille ja edistämään kansainvälisesti merkittävien kosteikkojen ja vesilintujen suojelua. Ramsar-sopimuksen mukaisia kosteikkoluontotyyppejä ovat: Itämeri ja rannikko, sisävedet ja rannat, suot, perinnebiotoopit sekä sisämaan tulvametsät ja rakennetut kosteikot. Kosteikot ovat maailman uhanalaisimpia elinympäristöjä.

Biösfäärialueet[56] ovat kestävän kehityksen mallialueita, joilla yhdistetään elinympäristön monimuotoisuuden suojelu, luonnonvarojen kestävä käyttö ja ympäristötutkimus. Biosfäärialueet kuuluvat YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCOn "Ihminen ja biosfääri" -ohjelmaan[57]. Suomessa on kaksi biosfäärialuetta. Pohjois-Karjalan biosfäärialue[58] perustettiin 1992 ja Saaristomeren biosfäärialue[59] 1994. Päijänteen alueelle on ollut suunnitteilla Suomen kolmas biosfäärialue[60].

Luonnonmuistomerkit[61] ovat suojeltuja luonnonmuodostumia. Puita, puuryhmiä, siirtolohkareita ja muita luonnonmuodostumia voidaan rauhoittaa luonnonmuistomerkkeinä. Luonnonmuodostumia voidaan suojella muun muassa niiden kauneuden, harvinaisuuden, maisemallisen merkityksen tai tieteellisen arvon vuoksi. Rauhoitetun luonnonmuistomerkin vahingoittaminen tai turmelu on kielletty. Luonnonmuistomerkkien rauhoittaminen perustuu luonnonsuojelulakiin. Rauhoittamisesta päättää se viranomainen, jonka alueella luonnonmuistomerkki sijaitsee. Yksityismaalla sijaitsevan luonnonmuistomerkin rauhoittamisesta päättää kunta maanomistajan hakemuksesta tai suostumuksella.

Luonnonsuojelu yksityismailla[62] järjestyy niin, että yksityinen maanomistaja voi myydä kansalliseen luonnonsuojeluohjelmaan tai Natura 2000 -verkostoon sisältyvän alueensa valtiolle käypään hintaan tai rauhoittaa sen yksityisenä luonnonsuojelualueena korvausta vastaan. Mahdollisuudet alueen virkistyskäyttöön säilyvät molemmissa tapauksissa pääsääntöisesti ennallaan. Luonnonsuojelualueen perustamispäätös on pysyvä, ja siitä tehdään merkintä kiinteistörekisteriin. Yksityismailla sijaitsevia luonnonsuojelualueita on lähes 7800.

Alue voidaan rauhoittaa myös määräajaksi. Sopimuksella rauhoitettu alue ei ole luonnonsuojelualue. Suojeluohjelmiin sisältyvien alueiden lisäksi voidaan luonnonsuojelulain nojalla perustaa luonnonsuojelualueeksi myös muu yksityisen omistama alue, esimerkiksi osana metsäluontoon keskittyvää METSO-ohjelmaa.

4.5.4 Muut maisema-alueet ja -kohteet

Kansallismaisemat[63] omaavat vahvaa symboliarvoa ja niillä on yleisesti tunnustettu merkitys kansallisessa kulttuurissa, historiassa ja luontokuvassa. Suomen 27 kansallismaisemaa ilmentävät maan eri osien edustavimpia luonnon- ja kulttuuripiirteitä. Alueiden valinnasta vastasi ympäristöministeriön kansallismaisematyöryhmä. Valinta liittyi Suomen itsenäisyyden 75-vuotisjuhlavuoteen 1992.

Kansallismaisemille ei ole määritelty tarkkoja rajoja, eikä niillä siten ole esimerkiksi lailla määriteltyä roolia kaavoituksessa. Kansallismaisemilla on kuitenkin suuri merkitys esimerkiksi matkailussa. Monet niistä ovat erityisiä nähtävyyksiä, joihin kohdistuvat muutokset pyritään pitämään vähäisinä.

54 Ympäristöministeriö, Ramsar-alueet: ym.fi/ramsar-alueet
55 Ramsar Sites Information Service: rsis.ramsar.org
56 Ympäristöministeriö, Biosfäärialueet ovat kestävän kehityksen mallialueita: ym.fi/biosfaarialueet
57 UNESCO, Man and the Biosphere (MAB): en.unesco.org/mab
58 Pohjois-Karjalan biosfäärialue: kareliabiosphere.fi
59 Saaristomeren biosfäärialue: biosfar.fi
60 Päijänne biosfääriksi -hankkeen verkkosivu: paijannebiosphere.fi
61 Ympäristöministeriö, Luonnonmuistomerkit ovat suojeltuja luonnonmuodostumia: ym.fi/luonnonmuistomerkit
62 Ympäristöministeriö, Luonnonsuojelu yksityismailla: ym.fi/luonnonsuojelu-yksityismailla
63 ymparisto.fi, Kansallismaisemat: ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/kansallismaisemat

Maisemanhoitoalueet[64] vaalivat maaseutumaisemien kulttuuri- ja luontoarvoja sekä alueiden historiallisia ominaispiirteitä. Luonnonsuojelulain nojalla voidaan perustaa erityisiä maisemanhoitoalueita. Maisemanhoitoalueet perustetaan tiiviissä yhteistyössä paikallisten toimijoiden, kuten kyläyhdistysten ja kuntien kanssa. Valtakunnallisesti merkittävien maisemanhoitoalueiden perustamisesta päättää ympäristöministeriö. ELY-keskus päättää maakunnan liiton esityksestä maakunnallisesti ja paikallisesti merkittävien maisemanhoitoalueiden perustamisesta.

Ympäristöministeriön päätöksellä on perustettu seitsemän valtakunnallista maisemanhoitoaluetta: Hyypänjoen, Kairalan-Luiron, Naapurinvaaran, Simon, Skärlandetin, Utsjoen Tenonlaakson ja Yläkemijoen maisemanhoitoalueet. Maakunnallisia maisemanhoitoalueita on kaksi: Saijan sekä Suomussalmen vienalaiskylien maisema-alueet.

Kansalliset kaupunkipuistot[65] turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja. Kansallisten kaupunkipuistojen tavoitteena on säilyttää kaupunkiluontoa ja rakennettua kulttuuriympäristöä laajana, eheänä kokonaisuutena – kaupunkilaisten olohuoneena. Kansallinen kaupunkipuisto on maankäyttö- ja rakennuslaissa määritelty kaupunkiympäristössä sijaitseva arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonmaisemien sekä virkistysalueiden laaja kokonaisuus, jonka säilyttämiseen ja hoitamiseen kaupunki on sitoutunut. Hakemuksen puiston perustamiseksi tekee kaupunki ja perustamisesta päättää ympäristöministeriö. Suomessa on kymmenen kansallista kaupunkipuistoa: Forssa, Hanko, Heinola, Hämeenlinna, Kokkola, Kotka, Kuopio, Pori, Porvoo ja Turku[66]. Moni kaupunki selvittää parhaillaan mahdollisuuksiaan perustaa kansallinen kaupunkipuisto.

Kansallisten kaupunkipuistojen tunnistamisessa ja arvioinnissa käytetään yhtenäisiä kriteereitä. Kaupunkipuiston täytyy sisältää monimuotoisuuden säilyttämisen kannalta tärkeitä luonnonalueita, kansallisen historian tai kaupungin omien kehitysvaiheiden kannalta merkittäviä kulttuuriympäristöjä rakennuksineen, puistoarkkitehtonisesti tai esteettisesti merkittäviä puistoja ja viheralueita. Kansallisen kaupunki puiston täytyy olla osa kaupunkirakennetta ja olla riittävän laaja, yhtenäinen ja häiriötön viher- ja sinirakenteeltaan. Ekologiselta kannalta on tärkeää, että alueelle muodostuu lajiston siirtymisen ja vuorovaikutuksen mahdollistavia ekologisia käytäviä, ja että alue on jatkuva eli liittyy välittömästi ilman selvää rajaa kaupungin ulkopuolisiin luonnonalueisiin tai sitä ympäröivään maaseutuun.

Maailmanperintökohteet ovat yleismaailmallisesti arvokasta kulttuuri- ja luonnonperintöä. Ne perustuvat YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCOn yleissopimukseen kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta. UNESCO ylläpitää ja täydentää vuosittain maailmanperintöluetteloa[67] siihen nimetyistä kohteista. Maailmanperintöluetteloon ehdotettavan kohteen tulee ensin sisältyä kansalliseen aieluetteloon, johon listataan lähitulevaisuudessa maailmanperintöluetteloon esitettävät potentiaaliset kulttuuri-, luonnonperintö- ja sekakohteet[68]. Suomessa on tällä hetkellä kuusi maailmanperintöluetteloon hyväksyttyä kulttuuriperintökohdetta ja yksi luonnonperintökohde.

Geoparkit (UGGp, UNESCO Global Geoparks)[69] ovat maantieteellisiä alueita, joilla on kansainvälisesti merkittäviä geologisia kohteita ja joissa kiinnitetään huomiota niiden suojeluun, kestävään kehitykseen ja kasvatukselliseen arvoon. Euroopan Geopark-verkosto perustettiin vuonna 2000 ja siihen kuuluvat geoparkit kuuluvat myös maailmanlaajuiseen yhteistyöverkostoon. Maailmanlaajuisesti

64 Ympäristöministeriö, Maisemanhoitoalueet vaalivat maaseutumaisemien kulttuuri- ja luontoarvoja: ym.fi/maisemanhoitoalueet

65 Ympäristöministeriö, Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja: ym.fi/kansallisetkaupunkipuistot

66 Kansalliset kaupunkipuistot: kansallisetkaupunkipuistot.fi

67 UNESCO, World Heritage List, whc.unesco.org/en/list

68 Museovirasto, Unescon kansainväliset kulttuuriperintösopimukset: museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia

69 UNESCO, Global Geoparks (UGGp): en.unesco.org/global-geoparks

geoparkeihin kuuluu 177 kohdetta 46 maasta. Suomesta UGGp-statuksen ovat saaneet Saimaa Geopark[70], Rokua Geopark[71], Lauhanvuori-Hämeenkangas Geopark[72] sekä Salpausselkä Geopark[73].

Valtion monikäyttömetsien kulttuuriperintökohteiden inventointi[74] on Metsähallituksen vuosina 2010–2015 toteuttama Kansallisen metsäohjelman 2015 mukainen kulttuuriperintöinventointihanke, jossa talouskäytössä olevia metsiä sekä kitu- ja joutomaita inventoitiin yhteensä lähes neljän miljoonan hehtaarin verran. Hankkeen aikana valtion monikäyttömetsistä dokumentoitiin yli 10 000 kohdetta, jotka sisälsivät yli 100 000 yksittäistä rakennetta. Vanhimmat kohteista olivat lähes 10 000 vuoden takaa ja nuorimmat 1960-luvulta. Kohteista tallennettiin paikkatiedot ja tehtiin kohdekuvaukset (ks. Taivainen 2016). Inventoinneilla edistetään Metsähallituksen metsien kestävää käyttöä ja saatiin uutta tietoa Suomen varhaisimmista asutusvaiheista.

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja muut maakunnalliset inventoinnit kertovat maakuntien erityisistä maisemakohteista. Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet huomioidaan maakuntakaavoituksessa ja niistä vastaavat maakuntien liitot. Valtakunnallisia ja maakunnallisia inventointiraportteja voi selata maaseutumaisemat.fi -verkkosivulla. Maakuntakaavojen yhteydessä tehdään myös selvityksiä maakunnallisesti arvokkaista maisemista ja rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Valtakunnallisten inventointien lisäksi maakunnissa tehdään perinnemaisemien inventointeja. Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa on tehty maakunnan perinnemaisemien päivitysinventointia[75] ja Pohjois-Savossa perinnemaisemien kartoitusta on tehty osana HELMI-ympäristöohjelmaa[76].

Paikallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat melko pieniä kokonaisuuksia, jotka voivat muodostua vain yhdenkin kohteen tai tilan ympäristöstä. Paikallisesti arvokas alue edustaa tyypillistä tai jollakin tavalla poikkeuksellista maisemaa tai maisemapiirrettä. (Hirvonen ym. 2016.) **Maakunta-, yleis- ja asemakaavoissa** voidaan antaa määräyksiä alueen tai kohteen ominaisuuksien tai kulttuurihistoriallisen arvojen suojelemiseksi (MRL 30 §, 41 §, 57 §).[77] Asemakaavalla suojellut kohteet voivat olla sekä laajoja alueita tai maisemia että yksittäisiä rakennuksia, rakenteita, pihapiirejä, puutarhoja ja muinaisjäännöksiä. Suojelumerkinnät ja -määräykset vaikuttavat esimerkiksi rakennusta koskevaan lupaharkintaan, kuten rakennus-, toimenpide- ja purkamislupaan. Myös rakennusperintölain nojalla voidaan suojella rakennusten lisäksi rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita.[78]

Tässä luvussa on kuvattu niitä maisema-alueita ja kohteita, jotka tunnetaan (inventoinnit, luonnonsuojelukohteet ja muut erityiset maisema-alueet ja -kohteet). Näiden tunnistettujen alueiden osalta maisemayleissopimuksen tavoitteita on huomioitu sekä lainsäädännössä että politiikkakäytänteissä. Suojelu- ja suunnitteluinstrumenttien kehittämistarpeita tuli esille ohjeistuksen ja hoitosuunnitelmien osalta.

Luonnonsuojelu- ja erämaalakien perusteella Suomen pinta-alasta on suojeltu kansallis- ja luonnonpuistoina sekä muina luonnonsuojelualueina noin kymmenesosa.[79] VAMA-alueet kattavat hieman alle 5 prosenttia Suomen pinta-alasta. Nämä esimerkkiluvut osoittavat, että suuri osa Suomen pinta-alasta on muita kuin tunnistettuja arvomaisemia ja suojelualueita, esimerkiksi arkimaisemia ja muita alueita, joita

70 Saimaa Geopark: saimaageopark.fi
71 Rokua Geopark: rokuageopark.fi
72 Lauhanvuori-Hämeenkangas Geopark: lhgeopark.fi
73 Salpausselkä Geopark: visitlahti.fi/etusivu/salpausselkageopark
74 Metsähallitus, Kulttuuriperintökohteiden inventointi: metsa.fi/projekti/kulttuuriperintokohteiden-inventointi
75 Elinkeino, liikenne ja ympäristökeskus, Perinnemaisemien kartoitukset jatkuvat Pohjois-Karjalassa: ely-keskus.fi/-/perinnemaisemien-kartoitukset-jatkuvat-pohjois-karjalassa
76 Elinkeino, liikenne ja ympäristökeskus, Pohjois-Savon perinnemaisemien kartoitus jatkuu…: ely-keskus.fi/tiedotteet-2020/-/asset_publisher/iCWWZEbHN7ZK/content/pohjois-savon-perinnemaisemien-kartoitus-jatkuu-osana-helmi-elinymparistoohjelmaa-pohjois-savo
77 Museovirasto, Maankäytön suunnittelu ja kulttuuriympäristöt: museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto/maankayton-suunnittelu-ja-kulttuuriymparistot
78 Museovirasto, Rakennusperintölailla suojelu: museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto/rakennusperintolailla-suojelu
79 Tilastokeskus 2022, Suomi lukuina: tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_alue.html#luonnonsuojelu-eramaa-alueet

ei ole erityisesti tunnistettu ja inventoitu. Niin arvo- ja suojelualueiden kuin muidenkin alueiden pinta-alasta on toisinaan huomattavakin osa vettä. Seuraavassa kappaleessa otetaan esille vesimaisemia koskevia seikkoja esimerkkinä näkökulmasta maisemaan.

4.5.5 Vesimaisemat

Kulttuuriympäristötutkimuksen seuran ja ympäristöministeriön vuonna 2020 toteutetussa Maisema vesirajassa -hankkeessa nostettiin esille vedenalaisen ja -rajaisen kulttuuriympäristön sekä kulttuuriperinnön merkitystä. Hankkeen toimijat perustivat vesimaisemaverkoston vuonna 2021 edistämään uutta tietoa, näkökulmia ja hankkeita vesimaisemiin liittyen. Vesimaisemaverkoston asettaman määritelmän mukaan ”vesimaisemat voivat olla meriin, sisävesiin, virtavesiin, lähteisiin, kosteikkoihin sekä muihin vesiteemoihin liittyviä maisemia, jotka voivat sijaita pinnan päällä, vesirajassa tai veden alla.”[80]

Vesimaisemat ovat toiminnallinen osa myös kaupunkien sinivihreää infrastruktuuria. Esimerkiksi kaupunkikosteikot voivat toimia hulevesien puhdistamisessa ja elinympäristöjen luomisessa eri eliölajeille samalla kun ne voivat olla huomattava maisemallinen elementti kaupunkiympäristössä. Maisemarakenteessa vesielementit ja -alueet ovat osa niin virkistys- kuin liikenneverkostoakin. Vedenalainen kulttuurimaisema puolestaan muodostuu ihmisen toiminnasta syntyneistä veden alla sijaitsevista jäännöksistä ja niiden löytöpaikasta (vedenalainen kulttuuriperintö).[81]

Museovirasto vastaa vedenalaisen kulttuuriperinnön suojelusta lain velvoittamana. Se tekee yhteistyötä muun muassa ympäristöviranomaisten, Merivoimien, Metsähallituksen ja Väyläviraston kanssa.

Myös alueellisilla vastuumuseoilla on kaavoituksessa ja erilaisissa hankkeissa vedenalaisen kulttuuriperinnön huomioimiseen liittyviä tehtäviä. Tehtävät jaetaan vastuumuseoiden ja Museoviraston kesken. Museoviraston työtä ja sen tekemää yhteistyötä muiden alan toimijoiden kanssa ohjaa Vesien kulttuuriperinnön toimintaohjelma 2021–2025[82].

Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä on tiedot yli 2000 vedenalaislöydöstä. Noin 800 niistä on rauhoitettuja.[83] Useisiin tässä luvussa kuvattuihin tunnistettuihin maisemakohteisiin sisältyy myös vedenalaista ja -rajaista maisemaa. Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) joukossa on lukuisia vesialueiden kohteita. Muutamilla valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla (VAMA) on myös vedenalaista kulttuuriperintöä. Niin ikään valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden (VARK) inventoinneissa ovat mukana myös vedenalaisen ja -rajaisen maiseman arkeologiset kohteet. Metsähallituksen hallinnoimilta Itämeren vesiltä tunnetaan useita kymmeniä merenkulun rakenteita ja hylkyjä keskiajalta asti.[84] Sisävesien kulttuuriperintöä ovat esimerkiksi uittorakennelmat ja vedenpinnan nousun myötä veden alle jääneet asuinpaikat. Kansainvälisen Ramsar-kosteikkojen suojelusopimuksen Suomen alueilla on yli 2400 arkeologista kohdetta kivikauden asuinpaikoista 1900-luvun alun niittylatoihin.[85] Kulttuuriperinnön vaaliminen ja vedenalaisen luonnon suojelu tukevat toisiaan vedenalaisen maiseman näkökulmasta.

Suomen merellisen kulttuuriperinnön paikkatietopohjaisessa tilannekuvauksessa (2018) avataan, millaista merellistä ja vedenalaista kulttuuriperintöä Suomessa on, millaisista teemoista ja kohdetyypeistä se koostuu ja millaisia ovat kulttuuriperinnön mahdolliset alueelliset erityis- ja ominaispiirteet

80 Museovirasto, Vesimaisemaverkosto perustettu: museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/vesimaisemaverkosto
81 Museovirasto, Vedenalainen kulttuuriperintö: museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/vedenalainen-kulttuuriperinto
82 Museovirasto, Virtaa veden perinnöstä – Vesien kulttuuriperinnön toimintaohjelma 2021–2025: museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/Vesien_kulttper_tomintaohjelma_0312.pdf
83 Museovirasto, Vedenalainen kulttuuriperintö: museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/vedenalainen-kulttuuriperinto
84 Metsähallitus, Kulttuuriperintö luonnon keskellä: hmetsa.fi/luonto-ja-kulttuuriperinto/kulttuuriperinto
85 emt.

Kuva 10. Salonjoki, Tapio Heikkilä 2022

(Museovirasto 2018). Museoviraston BalticRIM-hanke (2017–2020)[86] nosti vedenalaisen ja merellisen kulttuuriperinnön osaksi Itämeren alueen maiden merialuesuunnittelua. Lisäksi hankkeessa kehitettiin vedenalaisen maiseman konseptia. Merialuesuunnittelulla edistetään merialueiden käytön kestävää kehitystä ja kasvua sekä meriympäristön hyvän tilan saavuttamista.[87] Merialuesuunnittelu perustuu EU:n merialuesuunnitteludirektiiviin (2014/89/EU) ja Suomessa siitä säännellään maankäyttö- ja rakennuslaissa (482/2016). Suomen merialuesuunnitelman laatimisesta ja hyväksymisestä vastaavat rannikon maakuntaliitot. Merialuesuunnitelma 2030[88] hyväksyttiin vuonna 2020. Merialuesuunnittelussa mahdollisesti huomioitava kulttuuriperintö liittyy sekä veden pinnan yläpuoliseen kulttuuriperintöön että vedenalaiseen kulttuuriperintöön. Kulttuuriperintö voi olla luonteeltaan ja lähtökohdiltaan merellistä, mutta se voi olla myös muuta merialueiden kulttuuriperintöä.[89]

Vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelma VELMU kerää tietoa vedenalaisten luontotyyppien, lajien ja niiden muodostamien yhteisöjen esiintymisestä Suomen merialueilla. Ohjelmalla edistetään Itämeren lajien ja merialueiden suojelua sekä tuetaan meren ja sen luonnonvarojen kestävää käyttöä.[90] EMMA on VELMUn alaisuudessa tuotettu tilaustyö, jonka tavoitteena on tiedottaa etenkin merialuesuunnittelijoille sekä alan asiantuntijoille, mutta myös muille Suomen merialueiden arvokohteista. Suomen rannikolta tunnistettiin 87 ekologisesti merkittävää aluetta. (Lappalainen ym. 2020) Myös monissa muissa hankkeissa kartoitetaan ja hoidetaan vesiin liittyvää luontoa.

86 Museovirasto, BalticRIM-hanke toi näkyvyyttä vedenalaiselle kulttuuriperinnölle: museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/balticrim-hanke-toi-nakyvyytta-vedenalaiselle-kulttuuriperinnolle
87 Ympäristöministeriö, Merialuesuunnittelu: ym.fi/merialuesuunnittelu
88 Suomen Merialuesuunnitelma 2030: meriskenaariot.info/merialuesuunnitelma
89 emt.
90 ymparisto.fi, VELMU, vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelma: ymparisto.fi/velmu

Kulttuuriympäristöstrategiassa 2014–2020 ja sen toimeenpanosuunnitelmaan yhtenä kirjattuna tavoitteena oli kulttuuriympäristötiedon riittävä ja laadukas saatavuus. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisten inventointien lisäksi tarpeellisiksi nähtiin vedenalaisten ja vesiin liittyvien kulttuuriperintökohteiden inventoinnit. Maisema vesirajassa -hankkeessa ja vesialueiden kulttuuriympäristön tilannekatsauksessa tarkasteltiin kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanon toteutumista vedenalaisen sekä -rajaisen kulttuuriympäristötiedon osalta (Mustonen 2020). Tilannekatsauksessa katsottiin, miten kulttuuriperintö on huomioitu ja miten kulttuuriperinnön tietovarannot ovat lisääntyneet. Katsauksen mukaan vuosina 2014–2020 on tehty useita vedenalaista ja vesialueiden inventointi- ja arviointitöitä sekä toteutettu useita vesimaisemiin liittyviä tutkimushankkeita. Vesien kulttuuriperinnön toimintaohjelmassa 2021–2025 kuitenkin todetaan, ettei Suomessa ole edelleenkään riittävästi järjestelmällisesti kerättyä tietoa vesien kulttuuriympäristöistä. Vesi- ja ranta-alueiden systemaattisia inventointeja ei ole tehty maantieteellisesti eikä aihepiireittäin kattavasti.

4.6 Maiseman muutoksen seuranta

Maiseman muutosta voidaan seurata monin tavoin; seurantaan on olemassa erilaisia keinoja ja välineitä. Seuranta on perinteisesti perustunut kohteen historiallisiin tietoihin ja tietoihin maiseman käytöstä. Näitä tarkasteluja on voitu täydentää kartta-, kaava- ja kuva-aineistojen vertailuilla (Tuominen ym. 2021). Maan tasalta otettuja yleiskuvia tai tietystä kohteesta otettuja valokuvia, piirroksia ja maisemamaalauksia on käytetty maisemanmuutoksen seurannassa jo vuosikymmeniä (Heikkilä 2007). Visuaalinen maisemaseuranta -hankkeesta ponnistaen on valokuvin dokumentoitu maaseudun kulttuurimaisemien muutosta vuodesta 1996 lähtien (ks. Heikkilä 2007). Vastaavaa uudelleenkuvausmenetelmää on käytetty laajalti myös Norjassa[91] (Norsk institutt for bioøkonomi, NIBIO). Nykyään esimerkiksi droonien kuva-aineistoista voidaan koota yksityiskohtia näyttäviä ilmakuva-aineistoja sekä erityisiä 3D-malliaineistoja. 3D-aineistot ovat mahdollistaneet uudenlaisia visuaalisen seurannan tapoja. (Nevalainen 2018; Tuominen ym. 2021.) Esimerkiksi kaukokartoitusaineistoista voidaan etsiä alueita, joita kannattaa tutkia lähemmin riippuen seurannan ja tiedontyypin tarpeesta.

Maisemien ja kulttuuriympäristön tilaa on seurattu museoissa lähinnä havainnoimalla, lehtileikkeitä keräämällä ja seuraamalla yleistä keskustelua sekä maankäyttöön liittyviä suunnitelmia ja hankkeita. Seurannan indikaattoreina on käytetty tietokannoissa olevia kohteita, suojeltuja kohteita ja purettuja kohteita. Järjestelmällinen seuranta ja seurantamittarit ovat kuitenkin puuttuneet. (Uusi-Seppä 2017, 20.)

Jonkin verran uudempana avauksena on ollut kansalaistietoon perustuvaa maisemaseurantaa ja tutkimusta. Tietoa voidaan kerätä esimerkiksi sosiaalisesta mediasta tai erityisten sovellusten avulla, johon käyttäjät syöttävät omia havaintojaan ympäristöstään (esim. Envirate-sovellus). Sosiaaliseen mediaan ladattujen kuvien avulla voidaan tutkia ihmisten maisemakokemuksia (Wartmann ym. 2019), maisemien moninaisia arvokerroksia (van der Hoeven 2019) tai vaikkapa kulttuurisia ekosysteemipalveluja (Hale ym. 2019). Myös esimerkiksi Wiki Loves Monuments[92] -kilpailun jälleenvalokuvausosio ja eri museoiden järjestämät jälleenvalokuvauskävelyt ovat tapa joukkoistaa seurantaa. Käyttötarkoituksesta riippuen näillä menetelmillä voidaan saada kiinnostavaa ihmisten havaintoihin ja kokemuksiin perustuvaa tietoa. Huomioitavana kysymyksenä on näin kerättyjen tietojen systemaattisuus ja varmennettavuus.

Luvusta 4.5 löytyy esimerkkejä inventoinneista ja muista maisemakohteista, joista saadaan samalla seurantatietoa maisemista. Esimerkiksi valtakunnallinen perinnemaisemien inventointi 1990-luvulla toimi pohjana perinnebiotooppien kartoitukselle ja menetelmiä niiden seurantaan on sittemmin kehitetty edelleen (Raatikainen 2009; Kemppainen 2017). Kaikista kohteista ei ole kuitenkaan vielä riittävästi ja järjestelmällisesti kerättyä tietoa; mm. vesien kulttuuriympäristöistä ja maisemista tietoa on rajallisesti.

91 *Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), Tilbakeblikk - norske landskap i endring:* nibio.no/tema/landskap/tilbakeblikk
92 Wiki Loves Monuments -sivusto: wlm.wikimedia.fi/en/welcome-uusi

Kuva 11. Pihtipudas, Tapio Heikkilä 2017

Vesi- ja ranta-alueiden maisemiin kohdistuvia systemaattisia inventointeja onkin toistaiseksi tehty vähän, ja puutteita on sekä maantieteellisesti että aihepiireittäin. Puutteelliset tiedot vaikeuttavat alueiden ja kohteiden kulttuurihistoriallisen merkittävyyden ja suojelutarpeiden arviointia sekä kohteiden hyödyntämistä voimavarana.[93]

Vaikka maisemien tunnistamisessa ja seurannassa on katvealueita, maisemiin ja erilaisiin ympäristöihin liittyvää tietoa kertyy jatkuvasti lisää. Tietoa tuottavat ja ylläpitävät useat eri tahot. Maisemiin liittyvät tietojärjestelmät ja -palvelut sekä avoimet aineistot tukevat maisematiedon saatavuutta. Kulttuuriympäristöstrategian 2014–2020 arvioinnin mukaan strategian ”toimeenpanoon sisältyneiden aineistojen digitalisoinnin ja inventointien ansiosta on saatavilla yhä laadukkaampaa kulttuuriympäristötietoa. Uusien esimerkiksi paikkatietoon liittyvien teknologioiden ja digitaalisen kulttuurin mahdollisuuksien hyödyntäminen on parantanut kulttuuriympäristötiedon saavutettavuutta ja avointa hallintoa. Tietoa pidetään pääsääntöisesti laadukkaana, kun taas heikkoutena pidetään tiedon hajanaisuutta.” (Toivanen ym. 2021.)

Tietoa on, mutta sitä voi edelleen olla vaikea löytää kootusti ja yhteensopivasti. Tästä syystä esimerkiksi Ryhti-hankkeessa[94] tavoitellaan valtakunnallista rakennettua ympäristöä koskevan tiedon parempaa saatavuutta sekä parempaa hajanaisen ja epäyhtenäisen tiedon käytettävyyttä. Ryhti-hankkeessa toteutetaan rakennetun ympäristön tietojärjestelmä, RYTJ[95]. Uusi tietojärjestelmä täydentää valtion tiedonhallintakokonaisuutta, joka koostuu muun muassa kiinteistö-, väestö- ja yritystietojärjestelmästä. Järjestelmän kehityksestä vastaa Suomen ympäristökeskus SYKE ja sen määrittelytyötä ohjaa

93 Museovirasto, Virtaa veden perinnöstä – Vesien kulttuuriperinnön toimintaohjelma 2021–2025: museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/Vesien_kulttper_tomintaohjelma_0312.pdf
94 Ympäristöministeriö, Ryhti-hanke: ym.fi/ryhti
95 Ympäristöministeriö, Näin uusi tietojärjestelmä rakentuu: ym.fi/ryhti/rytj

ympäristöministeriö yhdessä SYKEn kanssa. Uusi tietojärjestelmä otetaan käyttöön vaiheittain vuosina 2023 ja 2024. Ympäristöhallinnon nykyisessä yhteisessä ULJAS-tietojärjestelmäkokonaisuudessa on osio esimerkiksi perinnemaisematiedon ylläpitoon. Osa maisemia koskevista aineistoista on saatavilla myös avoimina paikkatietoaineistoina (ks. liite 4).

Selvitysluonnokseen saaduissa palautteissa huomioitiin, että maisemaseurannassa tulisi kartoittaa myös maisemasuunnittelun keinojen vaikuttavuutta. Tarvetta olisi selvittää arvomaisemien ja -kohteiden vaalimista: miten kaavoituksella on onnistuttu turvaamaan maisema-arvoja? Entä mitkä ovat kaavoituksessa kohdatut pullonkaulat tai ongelmakohdat? Mitä mahdollisuuksia olisi seurata maisemanmuutosta esimerkiksi kaukokartoituksella? Selvityksen aikana käydyissä keskusteluissa kävi ilmi, että maisemapoliittiselta ohjelmalta toivotaan selkeitä linjauksia maisemia koskevaan päätöksentekoon ja suunnitteluun. Myös arvomaisemien kohdalla tälle olisi selkeää tarvetta. Samalla nähdään tarpeelliseksi irrottautua suojeltavista kohteista ja laajentaa keskustelua aidosti kaikkiin maisemiin.

Maankäyttö- ja rakennuslain sekä lain rakennusperinnön suojelemisesta nojalla maisemanmuutosta tulee seurata ja järjestää seurantajärjestelmien ylläpito, mutta tästä huolimatta maisemien seurantaa ei ole kovinkaan systemaattisesti toteutettu koko Suomen alueella. Tiedon laadun parantumisesta ja tiedonkeruun lisääntymisestä huolimatta maisemaseurannan tilanne on edelleen se, että järjestelmällinen seuranta ja varsinaiset seurantamittarit puuttuvat. Maisemapolitiikan avulla voidaan edelleen kirkastaa niin seurannan tarvetta, seurannan kohdentamista, toteutusta, vastuutahoja kuin resursointiakin.

4.7 **Koulutus, tutkimus ja osaaminen**

Maisematoimijoiden osaaminen on laaja-alaista, sillä monilla aloilla tarvitaan osaamista erilaisiin vaativiin maiseman ja ympäristön suunnittelutehtäviin, päätöksentekoon maankäyttöön liittyvissä asioissa ja

Kuva 12. Helsinki, Tapio Heikkilä 2022

tietopohjan lisäämiseen muun monipuolisen käytännön osaamisen lisäksi.

Useissa oppilaitoksissa annetaan maisemiin liittyvää opetusta eri alojen koulutusohjelmissa ja tehdään aihepiiriin liittyvää tutkimusta. Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa koulutetaan monipuolisesti alan asiantuntijoita, mm. maisema-arkkitehtuurin, maisemasuunnittelun ja maankäytön suunnittelun ammattilaisia, sekä tuotetaan maisemaa koskevaa tietoa. Maisema-arkkitehtejä koulutetaan Aalto-yliopistossa. Turun yliopistossa on maisemantutkimuksen koulutusohjelma ja Jyväskylän yliopistossa kulttuuriympäristöntutkimuksen koulutusohjelma. Lisäksi ainakin Helsingin, Itä-Suomen, Lapin, Oulun ja Tampereen yliopistoissa, Åbo Akademissa ja Lappeenrannan-Lahden teknillisessä yliopistossa (LUT) käsitellään maisemaa ja kulttuuriympäristöä koskevia asioita ainakin maantieteessä, kaupunki-, maaseutu- ja luonnonvaratutkimuksessa, arkkitehtuurissa, historian-, kulttuurin- ja taiteentutkimuksessa, arkeologiassa, estetiikassa, ympäristöpsykologiassa, yhteiskuntatieteissä, ympäristötieteissä sekä terveys- ja sosiaalitieteissä.

Useissa ammattikorkeakouluissa koulutetaan muun muassa rakennusrestauroinnin, metsätalouden, liikenteen, ympäristöalan, kestävän kehityksen ja maisemasuunnittelun osaajia. Ammattikorkeakouluissa tehdään myös tutkimusta. Ammatillisista oppilaitoksista valmistuu esimerkiksi talonrakentajia, viherrakentajia ja puutarha-alan ammattilaisia.

Kulttuuriympäristöasioiden opetus ja ympäristökasvatus on osa peruskoulujen ja lukioiden opetusta.[96] Kulttuuriympäristökasvatusta järjestetään perusopetuksen lisäksi yksityisissä kulttuuriympäristöön keskittyneissä kouluissa. Kulttuuriympäristökasvatusta tarjoavat esimerkiksi Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastu Lapinlahdella sekä Lasten ja nuorten arkkitehtuurikoulu ARKKI Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Euroopan neuvosto on julkaissut Maisemakasvatusta kouluille -opaskirjasen tukemaan maisemakasvatusta. Opaskirjanen[97] on ilmestynyt myös suomeksi. Niin kulttuuriympäristökasvatus kuin kulttuuriperintökasvatuskin tukevat kulttuuristen tietojen ja taitojen muodostumista sekä vahvistavat kulttuurista osaamista ja osallisuutta ja edistävät kulttuuristen oikeuksien toteutumista.[98]

Koulutus-, ammatti- ja tutkimusalojen moninaisuus osaltaan kertoo maiseman ja maisemakäsitteen venyvistä rajoista. Esimerkiksi geologiassa maisemaa voidaan katsoa pinnanmuotojen syntyprosessien, historian tutkimuksessa menneisyyden käyttötarkoitusten, ekologiassa eliölajiston, psykologiassa ihmisten havaintojen ja kokemusten, arkeologiassa maiseman historiallisen kerrostuneisuuden ja sosiologiassa vaikkapa yhteisöjen ajanviettopaikkojen näkökulmista. Maisemasuunnittelulla luodaan tulevaisuuden maisemia ja yhteensovitetaan erilaisia tavoitteita. Asiantuntijapalautteissa painotettiin maisema-arkkitehtien, maankäytön- ja maisemasuunnittelijoiden keskeistä roolia päätöksentekijöinä ja maiseman muutoksen ohjaamisessa sekä aktiivisessa kehittämisessä. Maisema-arkkitehdit tekevät myös soveltavaa tutkimusta.

Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanoon liittyvässä selvityksessä vuodelta 2016 kartoitettiin kulttuuriympäristö- ja maisemantutkimuksen kotimaisia toimijoita ja tutkimusympäristöjä, selvitettiin alojen keskeisiä tutkimusteemoja ja tutkimusyhteistyötä, rahoituslähteitä ja julkaisukanavia sekä alojen kansainvälisiä yhteistyösuuntia (Kouvola 2016). Kartoituksen tuloksissa tutkimusteemoista nousivat esille digitalisaation mahdollistamat sovellukset, kulttuuriympäristön ja maiseman muuttuminen, pohjoisissa tutkimuslaitoksissa saamelaisten kulttuuriin ja kulttuuriympäristöön liittyvä tutkimus, kulttuuriympäristöön liitetyt äänet, tuoksut sekä mielikuvat, kokemukset ja muistot sekä kulttuuriympäristön yhdistäminen matkailuun. Kulttuuriympäristökäsitteen piirissä on tehty paljon myös hallintoa tukevaa tutkimusta, jossa ovat korostuneet esimerkiksi museologian, arkeologian, kansatieteen ja arkkitehtuurin näkökulmat.[99]

Maiseman kaikkien ulottuvuuksien kokonaisvaltainen ja eri aloja yhdistävä tiedontuottaminen ja toisaalta maiseman eri ulottuvuuksia huomioiva suojelu, hoito ja suunnittelu on varsin vaativa tehtävä.

96 Opetushallitus, Mitä on kulttuuriperintö: oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mita-kulttuuriperinto

97 Euroopan neuvosto, Maisemakasvatusta kouluille -opaskirjanen: rm.coe.int/council-of-europe-landscape-convention-educational-booklet-finnish/1680a0b95e

98 Kulttuuriperintökasvatuksen seura: kulttuuriperintokasvatus.fi

99 Kulttuuriymparistomme.fi, Kulttuuriympäristöalan koulutus ja tutkimus: kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ja_tutustu/Koulutus_ja_tutkimus

Tutkimus- ja toimialoittain sektoroitunut tieto on voinut näkyä maiseman jakamisessa eri tavoitteiden mukaan rajatuiksi osa-alueiksi, kuten suojelukohteiksi, joka ei aina vastaa asukkaiden tai maisemassa toimivien arkikokemusta ympäristöstään. Maiseman käsite voi kuitenkin auttaa hahmottelemaan tieteenalarajat ylittävää kokoavaa näkökulmaa (Häyrynen 2016.)

Maisemaa koskevan kokemuksellisen tiedon ja asiantuntijatiedon vuoropuhelun mahdollistaminen on keskeistä tulevaisuutta hahmotettaessa ja maisemia suunniteltaessa. Asiantuntijatiedon lisäksi kansalaistiedon aseman tulisi olla vahvempi päätöksenteossa. Eri maisematoimijoiden tuottama tieto toimii pohjana, kun arvioidaan maisemanmuutosta ja toisaalta maisemien kehittämistä ohjaavien politiikkakeinojen hyväksyttävyyttä ja soveltuvuutta erityyppisiin tilanteisiin ja maisemiin. Ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen sekä monimuotoisen luonnon säilyttäminen ja intressien tasapainottaminen vaativat myös monialaista ammatillista osaamista ja maisemasuunnittelun keinoin aktiivisia toimia. Esimerkiksi tehdyillä maankäytön ratkaisuilla vaikutetaan maisemiin sekä ihmisten ja muiden lajien elinympäristöihin.

Jatkossa on tarpeen kartoittaa laajemmin, millaisia osaamis- ja tietotarpeita liittyy maisemien hoitoon ja tulevaisuuden maisemien suunnitteluun. Organisaatioiden henkilöstön maisemaosaamista nähtiin selvitykseen saaduissa kommenteissa tarpeelliseksi lisätä ja vahvistaa. Lisäksi tulee kartoittaa nykytilannetta ja resurssitarvetta koulutuskentällä. Ovatko opetuksen sisällöt maisema-asioissa tarpeita vastaavia ja riittäviä? Miten hyvin ne tukevat työllistymistä? Koulutetaanko maisema-alalle tarpeeksi osaajia? Maisema-arkkitehtiliitto nosti palautteessaan esille resurssitarpeen selvittämisen maisema-arkkitehtikoulutuksen osalta. Liiton mukaan maisema-arkkitehtejä ei ole riittävästi hallinnon eri sektoreilla. Suomessa on myös vähemmän maisema-arkkitehteja ja koulutuksen aloituspaikkoja kuin muissa Pohjoismaissa. Osaamiseen liittyvää koulutus- ja yhteistyötarvetta tulisi selvittää.

Kuva 13. Helsinki, Tapio Heikkilä 2022

4.8 Maisematietoisuus ja osallisuus

Suomessa on toteutettu maisemayleissopimuksen mukaisesti useita maisematietoisuutta ja osallistumista edistäviä hankkeita, tapahtumia ja toimia. Toimia on laajalla skaalalla; osa niistä on syntynyt esimerkiksi eurooppalaisista lähtökohdista, osa maankäytön suunnittelun käytänteistä ja osa ihmisten omista aloitteista ja aktiivisuudesta.

Hallinnon näkökulmasta maisemayleissopimukseen liittyvän sanaston mukaan yleisöä koskevat kolme maisematietoisuuden lisäämisen ja osallistumisen tapaa. Nämä ovat tietoisuuden lisääminen ylhäältä alaspäin, osallistuminen horisontaalisesti ja keskustelevasti, ja alhaalta ylöspäin lähtevä yleisön mielipiteen ilmaiseminen, konsultoivasti (Euroopan neuvosto 2018b). Huolimatta viimeiseen kohtaan kirjatusta alhaalta ylöspäin -ajatuksesta maisemayleissopimuksessa ja sen selventävässä asiakirjassa ei kuitenkaan tarkoiteta sellaista aidosti radikaalin demokratian vaikuttamisen muotoa, jolla muutettaisiin valtarakenteita (ks. esim. Knudtzon 2018). Voidaankin ajatella, että maisemayleissopimus luo suuntaviivoja, jotka määrittävät osallistumisen perustasoa. Sopimusosapuolet voivat ajatella osallisuutta uusilla tavoilla ja omista käytänteistään käsin; mahdollistaa ja kannustaa osallistumista parhaaksi katsomallaan tavalla.

Suomesta löytyy hyviä kokemuksia maisemia koskevista monitoimijaisista käytänteistä, joista myös muissa maisemasopimuksen allekirjoittajamaissa on otettu mallia. Yksi tällainen esimerkki on maisemapäivän vietto Suomessa ja siihen liittyvät oheistapahtumat. Euroopan neuvoston aloitteesta kansainvälistä maisemapäivää[100] vietetään vuosittain 20.10. Päivää vietetään kaikissa maisemayleissopimukseen kuuluvissa maissa. Maisemapäivällä halutaan lisätä tietoisuutta siitä, että maisemat ovat osa kaikkien kulttuuriperintöä, identiteettiä, hyvinvointia ja elinympäristön monimuotoisuutta. Suomessa järjestetyn maisemapäivän yhteydessä on monenlaista toimintaa: esimerkiksi ympäristöministeriön järjestämä valokuvakilpailu, Instagramissa toteutettu #arkimaisema-kampanja, ohjattuja maisemakävelyjä eri puolilla Suomea ja maisemien havainnointia eri aistein mobiilisovelluksen avulla. Vuodesta 2020 lähtien maisemapäivän ovat järjestäneet ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus yhteistyössä Suomen Kotiseutuliiton, Maa- ja kotitalousnaisten Keskuksen, Museoviraston ja Viherympäristöliiton kanssa. Maisemapäivä on osa Euroopan kulttuuriympäristöpäivien ohjelmaa. Ensimmäistä kertaa maisemapäivää juhlistettiin vuonna 2017.

Ympäristöministeriö etsii Suomen paras maisemahanke-kilpailussa[101] joka toinen vuosi hankkeita, joilla on erityisen hyvin hoidettu, suojeltu tai suunniteltu maisemia. Kilpailun voittaja julkistetaan kilpailuvuosina Maisemasymposiumissa. Maisemasymposium on valtakunnallinen tilaisuus, jossa luodaan näkökulmia Euroopan neuvoston maisemayleissopimuksen toteutumiseen Suomessa. Suomen paras maisemahanke -kilpailu järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 2008. Suomen paras maisemahanke lähetetään Suomen ehdokkaaksi Euroopan neuvoston maisemapalkinnon saajaksi.

Euroopan neuvoston maisemapalkinto[102] on tunnustus esimerkillisistä maiseman hoidon, suojelun ja suunnittelun toimintaperiaatteista tai toimenpiteistä, jotka ovat osoittautuneet pysyvästi tehokkaiksi. Euroopan neuvoston maisemapalkinnon tarkoituksena on lisätä kansalaisyhteiskunnan tietoisuutta maisemien arvosta, roolista ja muutoksista. Suomen hankkeista kunniamaininnan ovat saaneet Kotkan kansallinen kaupunkipuisto vuonna 2019 ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen toteuttama Perämeren rantaniityt -hanke vuonna 2021. Euroopan neuvoston maisemapalkinto myönnetään joka toinen vuosi.

Maisemavalokuvat ovat suosittu sosiaalisen median kuva-aihe. Aihetunnisteilla #arkimaisemat, #maisemapäivä #kyläänmaisemaan #munympäristö ja #kulttuuriympäristömme ihmiset jakavat omia maisemakuviaan Instagramissa. Useissa verkkopalveluissa, kuten kulttuuriymparistomme.fi, maaseutumaisemat.fi ja muuttuvamaalaismaisema.fi, sekä ympäristöhallinnon verkkosivuilla on paljon maisemiin liittyvää tietoa.

100 ymparisto.fi, Kansainvälinen maisemapäivä: ymparisto.fi/maisemapaiva
101 ymparisto.fi, Suomen paras maisemahanke: ymparisto.fi/suomenparasmaisemahanke
102 Euroopan neuvosto, Landscape Award: coe.int/en/web/landscape/landscape-award

Maisemia ja kulttuuriympäristöä käsittelevät julkaisut, tutkimushankkeet ja lehtijuttusarjat lisäävät suuren yleisön tietoisuutta maisemista ja nostavat niiden merkitystä esille. Esimerkiksi Maaseudun tulevaisuus kirjoitti useamman jutun sarjan valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja niiden muutoksista vuonna 2021. Vesimaisemaverkosto ja Suomen maisemaobservatorio työskentelevät myös maisematietoisuuden lisäämiseksi sekä maisemaseurannan parissa.

Yhdistykset suunnittelevat ja järjestävät muun muassa maisematietoisuutta lisääviä hankkeita sekä maisemanhoitohankkeita. Yhdistyksissä on myös paljon osaamista ja tietoa. Kulttuuriympäristöä ja maisemia hoitavia vapaaehtoistoimijoita ja yhdistyksiä on paljon. Kotiseutuliiton kulttuuriympäristöä käsittelevästä raportista käy ilmi, että kansalaiset hoitavat ja hyödyntävät kulttuuriympäristöään ja tekevät käytännön töitä, kuten järvien hoitokalastusta, niittämistä, siivoamista ja pusikon raivaamista. Lisäksi raportin tuloksissa todetaan, että kansalaiset myös luovat kulttuuriympäristöjä, esimerkiksi rakentavat latuverkostoja, patikkareittejä, melontareittejä ja uimarantoja. Talkootunteja kertyy myös kyläjuhlilla ja kaupunginosafestareilla. Suuret vapaaehtoistuntimäärät kertovat sitoutumisesta ja siitä, että omien kulttuuriympäristöjen ja maisemien hoitoa pidetään tärkeänä ja motivoivana. Vapaaehtoistyö vaatii usein laajaa tietopohjaa ja perehtyneisyyttä hallinnon eri tasojen ja toimijoiden vastuualueisiin, ja monet ammattilaiset käyttävät myös vapaa-aikaansa kulttuuriympäristötoimintaan. Raportissa todetaan, että sektorien välisellä yhteistyöllä ja vuoropuhelulla osaaminen saataisiin paremmin mukaan kaavoitus- ja rakentamishankkeisiin. (Hirvonen & Lohtander 2017.)

Hallinnossa vireillä olevista maisemia koskevista asioista tiedotetaan viranomaistiedottein ja järjestetään lakiin perustuvia kuulemisia. Esimerkiksi kaavoituksessa osallisuudesta säädetään lailla. On kuitenkin paljon maisemiin vaikuttavaa suunnittelua ja toimenpiteitä, joita lainsäädännön velvoittamat osallisuuden tavat eivät koske. Lain velvoittama osallisuus ei kaikissa tapauksissa aina myöskään tuo esille kaikkia maisemaan liittyvää kansalaisten osaamista ja kokemustietoa. Se, miten yksilön ja yhteisöjen kokemukset, tieto ja osaaminen maisemasta pystyttäisiin aiempaa paremmin ottamaan mukaan suunnittelu- ja suojeluprosesseihin eri tasoilla valtakunnallisesta paikalliseen vähentäen pullonkauloja, on keskeinen kysymys, johon maisemapoliittinen ohjelma parhaimmillaan voi antaa tienviittoja. Maisemapolitiikan jatkotyössä on tarpeen tarkastella, kuinka hyvin ihmisten vaikutusmahdollisuudet ovat realisoituneet toiminnassa, jolla on maisemiin ja elinympäristöihin vaikutusta. Lisäksi tulisi pohtia, miten kaikkien osapuolten kannalta hyödyllisiä ja tehokkaita osallistumisen ja yhdessä tekemisen prosesseja voitaisiin edelleen edistää ja tukea uusin tavoin.

5 Kohti maisemapoliittista ohjelmaa: yhteenveto keskeisistä havainnoista ja asiantuntijapalautteista

Maisemapolitiikalla edistetään ympäristön, ihmisten sosiaalisten ja kulttuuristen tarpeiden sekä taloudellisen toiminnan väliseen tasapainoon pohjautuvaa kestävää kehitystä. Ohjelmalinjauksilla voidaan tukea alueellisten ja paikallisten maisemia koskevien toimien suunnittelua ja toteutusta sekä pyrkiä huolehtimaan siitä, että maisemalliset näkökohdat huomioidaan aiempaa yhtenäisemmin eri sektoreilla ja suunnittelutasoilla. Maisemapolitiikalla ohjataan maisemiin kohdistuvia ympäristömuutoksia ja luodaan katsetta tulevaisuuden maisemiin. Läpi työn on hahmottunut ajatus maisemista kohtaamispaikkoina, niin ilmiöiden, käsitteiden, käytäntöjen, intressien kuin ihmistenkin. Tähän loppulukuun on koottu raportin keskeisiä havaintoja. Yhteenvetoa keskeisistä huomioista ja asiantuntijapalautteista on koottu luvun lopussa olevaan laatikkoon.

Maisemissa kohtaavat monet ilmiöt. Luontokadon pysäyttämisen, ilmastonmuutokseen sopeutumisen sekä kokonaisvaltaisen kestävyysmurroksen tukeminen eli asumisen, energiantuotannon, liikenteen ja ruokaketjun järjestelmien sovittaminen ympäristöön ja sen kantokyvyn rajoihin (ks. Primmer ym. 2021) ovat keskeistä maisemapolitiikankin tehtäväkenttää. Maisemaan vaikuttavat useat muutosvoimat, joihin reagoiminen osaltaan vaikuttaa maisemaan, kun pyritään turvaamaan niin ihmisten kuin muidenkin lajien hyvinvointia. Esimerkiksi yhteiskunnan hiilineutraaliustavoitteet voivat vaatia toimenpiteitä, joilla on vaikutusta maisemaan. Toimenpiteitä voivat olla luonnonmaisemia muuttavat tuulivoimapuistot ja rakennetussa ympäristössä yhä useammin näkyvät aurinkopaneelit. Näitä voidaan ajatella muutosketjuina, jotka tuovat esille toimintaympäristön liikettä: yksi muutos sysää liikkeelle seuraavan muutostarpeen. Maisema tulisi nähdä kokonaisvaltaisena ja dynaamisena luonnonprosessien ja ihmisen yhteenkuuluvuutena. Elinympäristöihin ja maisemiin vaikuttavilla toimilla on merkitystä myös sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyden sekä oikeudenmukaisuuden kysymyksissä. Maisemapoliittisen ohjelmatyön yhtenä tehtävänä voidaan katsoa olevan sen määrittely, mihin ja miten maisemalähestymistavalla voidaan vaikuttaa sekä tehdä sen pohjalta linjauksia toimenpiteistä, jotka tukevat maisemapolitiikan johdonmukaista toimeenpanoa.

Terminologia ja yhteydet muihin politiikan aloihin tulisi avata (koskien esimerkiksi maaseutupolitiikkaa sekä alue- ja kaupunkisuunnittelupolitiikkaa). Ohjelmatyössä on tärkeää huomioida erilaiset maisemia koskevat käsitteet (mm. kulttuuriympäristö, kulttuuriperintö, kulttuurimaisema, rakennettu kulttuuriympäristö), erilaiset maisemakäsitykset sekä maisemille annetut merkitykset. Maisemapoliittisella ohjelmalla voidaan pyrkiä selkiyttämään eri ministeriöiden ja hallinnonalojen käyttämää termistöä ja sanastoa.

Lainsäädäntö muodostaa maisemapolitiikan tukirangan. Maisemaa koskevat useat lait ja asetukset. Lainsäädännöllä ohjataan usein institutionaalisesti määritettyjä maisemia ja maisema-arvoja. Arvo- ja arvostuskysymyksiin tulee maisematyössä ottaa jollakin tavalla kantaa ja ratkaista, miten maisemien huomiointia tehdään. Tulevaisuudessa tulee arvioida perusteellisemmin, miten kattavasti erilaiset maisemat ovat tulleet lakien puitteissa huomioiduiksi ja miten hyvin lainsäädännön tavoitteet ovat maisemien kohdalla toteutuneet. Keskusteluissa ja palautteissa lainsäädännön aukkopaikkoja tuli jo tämän työn aikana jonkin verran esille. Maisemien osalta säädösten toteutumisen seurantaan ei ole varsinaisia mekanismeja. Erikseen pohdittavia kysymyksiä ovat, miten laajasti lakien toteutumista maisemien osalta ylipäätään seurataan ja tarvitaanko erillisiä seurantamenetelmiä. Palautteissa myös todettiin, että maisemakäsitettä tulisi lainsäädännössä tarkentaa maisemasopimuksen mukaiseksi.

Useissa valtakunnallisissa strategioissa on elementtejä, joilla on vaikutusta maisemaan. Siten maisemapolitiikka ei pelkästään täydennä muita sektoripolitiikkoja, vaan on jo osa niitä, joskaan ei aina aukikirjattuna. Esimerkiksi useissa strategioissa tavoitellaan viihtyisää, kiinnostavaa, monimuotoista, kerroksellista tai erottuvaa ympäristöä. Näissä kuvataan käytännössä samalla maisemaa. Myös uusien

Kuva 14. Helsinki, Nina Ahola 2014

yhteistyömuotojen kehittäminen ja kokemusten vaihto eri hallinnonalojen ja -tasojen välillä sekä yhteistyön vahvistaminen laaja-alaisesti ja monitoimijaisesti on tärkeää, kun tavoitellaan maiseman integroimista vahvemmin aluehallinto- ja sektoripolitiikkaan. Maisema on monialainen käsite, jonka mahdollisuuksia eri strategioiden ja päätösten yhteisvaikutusten hahmottamiseen ja haitallisten sivuvaikutusten ehkäisyyn voitaisiin hyödyntää nykyistä paremmin.

Maisemayleissopimuksen mukaan erityyppisten maisemien tunnistamisen, analysoinnin ja arvioinnin tulisi olla osa laatutavoitteiden asettamista erilaisille maisemille. Suomessa kaikkia maisemia ei ole vielä tyypitelty kovin tarkalla aluetasolla, joten maisemien tunnistaminen ja arviointi voi olla yksi maisemapoliittisen ohjelman toimenpiteistä Irlannin esimerkin mukaisesti. Maisemien tunnistamisessa on tarpeen ratkaista, millä aluetasoilla erityppisiä maisemia tarkastellaan ja minkälainen maisemien tyypittely palvelisi parhaalla mahdollisella tavalla koko maan kattavaa maisemien hoitoa ja suunnittelua.

Oleellista on myös käydä keskustelua siitä, millainen on laadukas maisema ja mitä maiseman laadulla tarkoitetaan. Vaikka tutkimuksessa on löydetty tukea näkemykselle, jonka mukaan maisema-arvot ovat suhteellisen yleismaailmallisia ja ne ovat muuttuneet melko vähän vuosien saatossa, on ryhmien ja etenkin yksilöiden välillä eroja maisema-arvostuksissa. Ekologisesti kestävä ei aina myöskään ole ihmisten mielestä esteettisesti kaunis. (Silvennoinen 2017.) Siten luonnonsuojelun perustelu suoraan maisema-arvoilla ei aina vastaa ihmisten käsityksiä esimerkiksi metsän miellyttävyydestä. Maiseman laatutavoitteita voidaan ja tulisikin katsoa eri suunnista. Paikallinen tieto maisemasta sekä kokemustiedon ja asiantuntijatiedon törmäyttäminen tulisi kytkeä niin maisemien tunnistamiseen ja laatutavoitteiden määrittelyyn kuin maisemapolitiikankin muotoiluun.

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositusten mukaisesti maisemapolitiikassa tulisi tarkastella alueita kokonaisuuksina, ei vain yksilöidä suojeltavia paikkoja. Maisemapoliittisessa ohjelmassa piileekin mahdollisuuksia kehittää maisemapolitiikkaa edelleen ympäristön tiettyjen ominaisuuksien ja

arvokkaiksi tunnistettujen kohteiden suojelemisesta laajempaan politiikkaan, joka perustuu kaikenlaisille ympäristöille asetettuihin laatutavoitteisiin, olipa kyseessä arvokkaaksi määritelty, arkinen tai huonontunut maisema. Samalla maisemakäsitystä voitaisiin laajentaa hallinnossakin niin, että myös niin kutsuttujen arvomaisemien ja -ympäristöjen väliin jääville maisemille löydetään tapoja asettaa laatutavoitteita niiden merkityksen ja ominaispiirteet tunnistaen.

Vaikka maisemayleissopimuksessa on pyrkimystä siihen, että maisemapolitiikka ja lainsäädäntö laajentuisi arvomaisemien tunnistamisesta ja niihin kohdistuvista erityistoimista kaikkia maisemia koskevaksi, on perinteisesti käsitetyllä institutionaalisella maisemanhoidolla ja -suojelullakin edelleen paikkansa. Esimerkiksi Suomen kolmea ensimmäistä maisemanhoitoaluetta tutkinut tutkija havaitsi, että maisemahankkeilla ja maisemanhoitoalueilla on ollut alueellista elinvoimaisuutta vahvistavia vaikutuksia (Riihimäki 2020). Samalla tulee huomioida, että pelkkä kohteen suojeltavaksi määrittely ei vielä riitä siihen, että jokin säilyy. Ylläpito vaatii usein työtä ja osaamista.

Vuorovaikutuksen, yhteistyön ja osallisuuden edistäminen on tärkeää, jotta voidaan parantaa maisemien huomiointia kaikkia hyödyttävällä tavalla esimerkiksi rakentamisessa ja suunnittelussa sekä vahvistaa osapuolten sitoutumista maisemista huolehtimiseen. Toimijakentän pirstoutuneisuus vaatii yhteydenpidon kehittämistä ja hyviä verkostoja toimijoiden välillä (esim. Hirvonen & Lohtander 2017, 4). Tämä koskee niin viranomaisia kuin muitakin toimijoita. Kulttuuriympäristöstrategian arvioinnissa nähtiin tarpeelliseksi myös elinkeinoelämän ja julkisen sektorin yhteistyön vahvistaminen. Arvioinnissa todettiin lisäksi, että kulttuuriympäristön merkitystä on tarpeen vahvistaa niin elinkeinopolitiikan kuin kaupunkipolitiikankin toimeenpanossa. (Toivanen ym. 2021.) Myös tähän työhön saaduissa palautteissa kaupunkikehityksen ja -politiikan vahvempi esiintuominen nähtiin maisemapolitiikassa oleelliseksi.

Monet maisemaan vaikuttavat toimet vaikuttavat suoraan yksilöihin ja yhteisöihin. Tästä huolimatta kansalaistiedon asema päätöksenteossa ei ole itsestään selvä. Maisemien tulevaisuutta hahmotettaessa maisemaa koskevan kokemuksellisen tiedon ja asiantuntijatiedon vuoropuhelun mahdollistaminen on keskeistä. Suomessa osallistumisesta esimerkiksi kaavoituksessa säädetään lailla. Lain velvoittama osallisuus ei kaikissa tapauksissa kuitenkaan aina tuo esille kaikkea oleellista maisemaan liittyvää kokemus- ja kansalaistietoa. Se, miten yksilöiden ja yhteisöjen kokemusta maisemasta pystyttäisiin aiempaa paremmin ottamaan mukaan suunnittelu- ja suojeluprosesseihin sekä päätöksentekoon eri tasoilla valtakunnallisesta paikalliseen, on keskeinen kysymys.

Maisemissa yhdistyy samanaikaisesti monia intressejä. Intressien yhteensovittamisessa ja laajemman ymmärryksen saavuttamisessa maisemapolitiikalla on paikkansa. Maiseman käsite voi toimia kokoavana yhteiskunnallisena foorumina, jossa eri tiedontuottamisen tapojen sekä eri alojen toimijoiden, suunnittelijoiden ja maankäytön päätöksentekijöiden on mahdollista kohdata. Eri ryhmien näkemysten tasapainottamiseen ja eri toimijoiden risteävien intressien tunnistamiseen on syytä tarttua.

Maisemapoliittisen ohjelman tehtävänä voidaan nähdä olevan sen määrittely, mihin maisemalähestymistavalla voidaan eri aluetasoilla vaikuttaa ja miten, sekä tehdä linjauksia niistä päämääristä ja toimista, joiden katsotaan kuuluvan maisemapolitiikan piiriin. Samalla määritellään yhdessä tulevaisuuden toivottuja kehityssuuntia ja toimintatapoja. Uutta maisemapolitiikkaa syntyy pisteessä, jossa fyysiset ympäristöt sekä ihmisten niille antamat merkitykset ja arvostukset kohtaavat monitoimijaisesti – yhteisissä maisemissa.

Keskeiset havainnot / Yhteenvetoa palautteista ja keskusteluista

Tähän laatikkoon on koottu sekä keskeiset huomiot että yhteenvedot palautteista ja keskusteluista tässä raportissa käsitellyistä teemoista. Yhteenvetoon on tiivistetty kehittämis- ja tietotarpeita, joita palautteissa nostettiin esille.

Maisemayleissopimus korostaa kaikkien maisemien merkitystä

- Maisemayleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat luonnon-, maaseutu- ja taajama-alueet sekä taajamien reuna-alueet. Siihen sisältyvät kaikki maa-, sisävesi- ja merialueet. Maisema jatkuu veden pinnan alle, joten sopimusta voidaan soveltaa myös vedenalaisiin maisemiin.
- Sopimus koskee niin huomattavan kauniina tai arvokkaina pidettyjä maisemia kuin arkiympäristöjä ja huonolaatuisiakin maisemia.

Maisemat ovat käsitteiden, käytäntöjen, ilmiöiden, ihmisten ja intressien kohtaamispaikkoja

- Maisemapoliittisessa ohjelmassa tulisi ottaa kantaa käsitteisiin ja maisemakäsityksiin siten, että ohjelma auttaa selkiyttämään sekä hallinnossa että käytännön maisematyössä käytettyjä käsitteitä ja suuntaamaan maisemia koskevia toimenpiteitä.
- Luontokadon pysäyttämisen ja ilmastonmuutokseen sopeutumisen kaltaiset kokonaisuudet tulisi käsittää maisemapolitiikkaa läpäisevinä. Maisemien roolia ja näkökulmaa olisi syytä vahvistaa kestävyysmurroksessa ja vihreässä siirtymässä. Maisemat ja elinympäristöt linkittyvät myös sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyden sekä yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.
- Maisemademokratian ajatukseen sisältyy sekä osallisuus maisemaan että kokemukset kuulumisesta yhteiskuntaan ja yhteisöön. Siihen kuuluu kaikkien oikeus maisemaan ja vastuu ympäristöstä osana monilajista ympäristöä.
- Maiseman luonteeseen kuuluu muutos, johon vaikuttavat yhteiskunnan, arvostusten, talouden ja ympäristön muutokset. Maisemaan politiikan kohteena kohdistuukin erilaisia tarpeita, toiveita ja jännitteitä, joiden risteymissä tarvitaan laajaa osallisuutta, vuorovaikutusta ja yhteistyötä.
- Maiseman hoidon ja suunnittelun näkökulmasta maisemiin liittyy ajallinen näkökulma. Minkä ajankohtien maisemia halutaan vaalia? Minkälaisia maisemia tavoitellaan vuosikymmenien päästä?
- Maisemapolitiikassa ja siihen liittyvissä toimenpiteissä tulee tunnistaa erityyppisten alueiden ominaispiirteet ja niiden muuttuvat toimintaympäristöt, vrt. maaseutu/kaupunkien kasvu ja tiivistyminen/taantuvat kylät/harvaan asutut seudut.
- Maisemapolitiikalla vaikutetaan tulevaisuuden ympäristöön määrittelemällä millaista muutosta, kehitystä tai maisemien tilaa tavoitellaan.

Jotta voidaan hahmotella yleiskuvaa sopimuksen toimeenpanosta Suomessa, maisemayleissopimuksen toimenpiteiden artikloista on maininta seuraavissa kohdissa. Maisemayleissopimuksen toimenpiteet on yleispiirteittäin tiivistetty luvun 1.2 loppuun ja koko sopimusteksti löytyy **Finlex-palvelusta**.

Maiseman integroiminen vahvemmin aluehallinto- ja sektoripolitiikkaan sekä kaupunki- ja aluesuunnitteluun

- Maisemapolitiikkaa tehdään osana aluehallinto- ja sektoripolitiikkaa, esimerkiksi kulttuuriperintöä tai matkailua koskevat politiikkatoimet edistävät myös maisemapolitiikkaa.

- Maisemia sivuavia valtakunnallisia strategioita ja ohjelmia on useita. Maisemat on huomioitu niissä vaihtelevasti. Osassa maisemat ovat saattaneet jäädä katveeseen, koska strategiat ovat laajoja kokonaisuuksia jo itsessään. Maisema tulisi saada läpäiseväksi osaksi muita valtakunnallisia strategioita.
- Maisemanäkökulman integroiminen aluehallintoon ja sektoripolitiikkaan edellyttää erityisesti maisemasuunnittelun asiantuntemusta. Olisi tarpeen käynnistää maisemasuunnittelun resurssiselvitys eri sektoreilla.

Artikla 5 (d)

Maisema tulisi ottaa paremmin huomioon laissa ja lain toimeenpanossa

- Useat lait ja asetukset ohjaavat maisemia koskevia toimia Suomessa. Ne maisemia koskevat osa-alueet, joita ei ole vielä riittävässä määrin huomioitu lainsäädännössä, tulisi tunnistaa.
- Esimerkiksi seuraavia lainsäädännön ”aukkoja” tunnistettiin alueidenkäytön suunnittelussa: vaikka maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL) edellyttää maisemien huomioimista kaikilla kaavatasoilla, vaikutusten arviointiin ja kaavojen sisältövaatimusten toteutumisen arviointiin ei ole riittäviä välineitä, ja mm. kaupunki- ja taajamamaisemat jäävät valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden ulkopuolelle. Maisema-arkkitehdit ja suunnittelijat, joilla on alan erityisosaamista, vastaavat suurelta osin maisema-arvojen ja eri näkökulmien yhteensovittamisesta kaupunkikehitykseen. Alueet, joihin lainsäädäntö ei ulotu, jäävät vaille lain ohjausta. Maisema olisi huomioitava myös ilmastotavoitteissa ja esimerkiksi ilmastovaikutusten arvioinnissa.
- Viherrakenteen sisällyttäminen lakiin ja oikeusvaikutteisuus tulisi varmistaa kaikilla kaavatasoilla.
- Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) ja valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden (VAMA) kaavoituksen ajantasaisuus ja suojelu tulisi varmistaa kaikilla kaavatasoilla.
- Luvituksen ja kaavoituksen keventämisen seuraukset maisemalle olisi tärkeää tunnistaa: maisema-arvoja ovat heikentäneet esim. rantarakentaminen ja loma-asuntojen käyttötarkoituksen muutokset pysyvään asumiseen sekä kyläyleiskaavan laajentunut käyttö.
- Maisematieto tulisi saada ajantasaisiin tietomalleihin osaksi muuta suunnittelua ohjaavaa tietopohjaa.
- Maisema-käsitettä tulisi tarkentaa maisemasopimuksen mukaisesti valmisteilla olevassa alueidenkäyttölaissa. Kun maisema on lakitekstissä, voidaan siihen viitata suunnittelussa ja hankkeissa huomioitavana osatekijänä.

Artiklat 5 (a) ja 6 E

Maisema tulisi ottaa paremmin huomioon informaatio-ohjauksessa

- Maisemasuunnittelun nykyinen informaatio-ohjaus on puutteellista ja sitä tulisi tehostaa: esim. ohjeistuksilla virkistysalueiden riittävyydestä, viherrakenteen laadusta, arvomaisemien huomioonottamisesta, maisema-analyysin sisältövaatimuksista ja maisemavaikutusten arvioinnista (esim. yleiskaavasuunnittelun vaihtoehtotarkasteluista).
- Valtakunnallista ohjeistusta ja koulutusta maisemien huomioimisesta olisi lisättävä mm. kunnille.

Artiklat 6 B ja E

Maisemasuunnittelun keinojen vaikuttavuuden arviointi ja maisemanmuutoksen seuranta

- MRL:n ja lain rakennusperinnön suojelusta nojalla maisemanmuutosta tulee seurata ja järjestää seurantajärjestelmien ylläpito.
- Maisemanmuutoksen seurantaa on tehty eri tavoin ja siihen on keinoja ja välineitä, mutta seurantaa ei ole tehty systemaattisesti. Tulisikin ratkaista, miten ja millaisilla kriteereillä järjestelmällistä seurantaa on tarpeen tehdä. Maisemaseurantaan ei ole tällä hetkellä riittäviä resursseja esimerkiksi ELY-keskuksissa.
- Maisemasuunnittelun keinojen vaikuttavuutta tulisi kartoittaa. Esimerkiksi seuraavista näkökulmista: miten kaavoituksella on onnistuttu turvaamaan maisema-arvoja? Mitkä ovat ongelmakohdat?

Artiklat 5 (b), 6 C ja E, johdanto

Arvomaisemia ja suojelualueita on selvitetty hyvin – muiden alueiden (mm. arkimaisemien) ominaispiirteet tulisi tunnistaa laaja-alaisemmin

- Suomessa maisemat vaihtelevat rannikoilta ja järvimaisemista aina vaaraseuduille ja tunturiylängöille. Näitä maisemien suurpiirteitä on kuvattu 1990-luvulla toteutetussa maisemamaakuntajaossa. Suomessa on tunnistettu laajasti arvomaisemia, luonnonsuojelualueita sekä muita maisema-alueita ja -kohteita. Kaikkien maisemien yksityiskohtaisempaa tunnistamista, analysointia ja arviointia ei ole vielä tehty koko maasta.
- Maisemayleissopimuksen soveltamisalan mukaiset arvomaisemat (mm. kansallispuistot, RKY- ja VAMA-alueet) on hyvin tunnistettu ja huomioitu lainsäädännössä. Näihin alueisiin myös liittyvät maisemasopimuksen mukaiset maisemanhoidon ja -suojelun tavoitteet.
- Suuri osa Suomen pinta-alasta on muita kuin edellä mainittuja arvomaisemia ja suojelualueita. Näitä ovat esimerkiksi arkimaisemat, huonolaatuiseksi muuntuneet alueet tai alueet, joille ollaan suunnittelemassa toimintoja, joista voi aiheutua pysyviä maisemavaurioita. Niin arkimaisemien kuin huonolaatuistenkin maisemien huomioinnin tulee sisältyä maisemapolitiikassa sovellettaviin käytäntöihin. Maisemayleissopimuksen mukaisesti maisemasuunnittelun ja kunnostuksen rooli korostuu erityisesti näiden alueiden tulevaisuuden määrittelyssä.
- Äänimaisemien mukaan ottaminen maisemapolitiikkaan, esimerkiksi meluntorjunnan ja maisemanhoidon yhdistäminen, voisi tarjota kansainvälisestikin kiinnostavan, uuden toimintamallin. Useissa kaupungeissa ja maakunnissa on tehty kartoituksia hiljaisista alueista. Nämä voisivat jatkossa olla arvokas lisä maisematyöhön.

Artiklat 2, 6 C ja D

Maisemanhoidon ja maisemasuunnittelun toimintaedellytyksiä selvitettävä

- Maisemapolitiikkaa toteuttavat useat tahot eri yhteiskunnan sektoreilla ja aluetasoilla.
- Eri toimijoiden toimintaedellytyksiä kuten rooleja, vastuita sekä taloudellisia ja muita resursseja on tarpeen selvittää: jakautuvatko vastuut ja resursointi tarkoituksenmukaisesti niin, että maisemalliset lähtökohdat tulevat riittävästi huomioiduiksi eri aluetasoilla ja sektoreilla? Jaettua vastuuta ilmentää se, että esim. maanomistajat asioivat usean viranomaistahon kanssa maansa käyttöä ja suunnittelua koskevissa asioissa. Maisemaosaamisen ja yhteistyön sekä tiedonkulun vahvistamiselle on tarvetta.
- Maisemanhoitoon, -suojeluun ja -suunnitteluun tarvitaan resursseja. Ne eivät ole riittävät nykyisellään esimerkiksi ELY-keskuksissa. ELY-keskuksilla olisi hyvät mahdollisuudet maiseman hoidon ja suunnittelun laajaan edistämiseen, jos resurssien riittävyydestä huolehditaan.

- Maisemanhoitoon liittyvien avustusten ja rahoitusmahdollisuuksien löydettävyys sekä avustus- ja tukimuotojen ymmärrettävyys voisi olla helpompaa.

Artiklat 4 ja 6 E; Artiklat 6 B, C

Maisemaosaamista ja -tietoa on paljon, mutta niitä voidaan edelleen vahvistaa

- Maisemiin liittyvää koulutusta tarjotaan useissa oppilaitoksissa. Tämänhetkistä osaamiseen liittyvää koulutus- ja yhteistyötarvetta tulisi kartoittaa: millaisia osaamis- ja tietotarpeita liittyy maisemien hoitoon ja tulevaisuuden maisemien suunnitteluun.
- Suunnittelun ja maisema-arkkitehtuurikoulutuksen resurssit olisi selvitettävä. Esimerkiksi maisema-arkkitehtejä ei katsota olevan tarpeeksi hallinnon eri sektoreilla. Maisema-arkkitehtikoulutuksen aloituspaikkojen määrä on Suomessa muita Pohjoismaita pienempi. Lisäksi tulisi tarkastella, mitä resurssitarpeita liittyy mm. kaavoitukseen, maisemasuunnitteluun ja rakennusvalvontaan.
- Maisematietoa on paljon, mutta sitä voi olla vaikeaa löytää kootusti ja yhteentoimivasti. Meneillään on hankkeita, joissa aineistojen saatavuutta parannetaan. Samalla tulee tarkastella, miltä osa-alueilta tarvitaan lisää tietoa. Esimerkiksi vesistöjen kulttuuriperinnön inventoinnille on kiireellinen tarve.

Maisematietoisuuden ja osallisuuden tukeminen sekä kokemustiedon rooli

- Hallinnossa on toteutettu maisemayleissopimuksen mukaisia yleistä maisematietoisuutta tukevia toimenpiteitä, kuten esimerkiksi maisemapalkintojen jakaminen. Mm. maisemapoliittisen ohjelman laatimiseen ja sen toimenpiteiden toteuttamiseen voidaan jatkossa ottaa käyttöön luovasti erilaisia osallistumisen tapoja.
- Maisemia hoidetaan ja luodaan myös paikallisesti, esimerkiksi yhdistyksissä ja yhteisöissä.
- Osallistiedon saaminen mukaan päätöksentekoprosesseihin: tulisi tarkastella, kuinka hyvin ihmisten vaikutusmahdollisuudet ovat realisoituneet toimissa, jolla on maisemiin ja elinympäristöihin vaikutusta sekä millä tavalla yksilöiden ja yhteisöjen kokemukset ja arvostukset sisällytetään niin maisemien määrittelyyn kuin maisemia koskeviin laatutavoitteisiin ja toimenpiteisiinkin maisemapolitiikassa. Lisäksi tulee pohtia, miten kaikkien osapuolten kannalta hyödyllisiä ja tehokkaita osallistumisen ja yhdessä tekemisen prosesseja voitaisiin edelleen edistää ja tukea.

Artiklat 3, 5 (c), 6 A ja 11, johdanto

Maisemapoliittisen ohjelman toimeenpano ja resursointi

- Ohjelmalle tulee varmistaa riittävän laaja tuki ja toimeenpanon edellytykset.
- Tavoitteena tulee olla toimijoiden yhteisen tahtotilan luominen sekä niiden keinojen kartoittaminen, joilla tätä tavoitetilaa pystytään vaikuttavimmin edistämään (ts. sen määritteleminen, mitä halutaan ja miten siihen voitaisiin päästä).
- Ohjelman tulee olla kohdennettu ja hallittu, jotta varmistetaan sen vaikuttavuus.
- Vastuutahon määrittely: kuka ohjaa ja rahoittaa sekä ketkä osallistuvat toimeenpanoon.

Tukea viranomais- ja suunnittelutyöhön

- Resursointi, työnjako, vastuunjako ja yhteistyö (organisaatioiden sisäinen ja toimijoiden välinen).
- Käytännön työn selkeyttäminen (esim. arvoalueiden erot maakuntakaavojen näkökulmasta)
- Selkeitä linjauksia ja selkänojaa maisemia koskevaan päätöksentekoon ja maisemasuunnitteluun (lainsäädännön vahvistaminen, ohjeistus).

Artiklat 4 ja 6 E

Lähteet

Ahola, N. & Hirvonen, J. 2021. Digitalisaation huipulla – ja reunalla. Verkkopalvelujen käyttö ja digisyrjäytyminen Helsingissä ja Suomessa. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto, Helsinki. Tutkimuksia 2021:2.

Antikainen, J., Auri, E., Lahti, K. Levä, K., Mattinen, M. & Vanhatalo, R. 2018. Kulttuuriympäristöstä elinvoimaa ja hyvinvointia maakuntiin. Ympäristöministeriö, Helsinki. Ympäristöministeriön raportteja 15/2018.

Auri, E., Nyman, J. & Valtakari, M. 2019. Rakennusperintöavustusten vaikutusten arviointi. Ympäristöministeriö, Helsinki. Ympäristöministeriön julkaisuja 2019:3.

Bonsdorff, von P. 1998. The human habitat. Aesthetic and axiological perspectives. International Institute of Applied Aesthetics, Lahti.

Cosgrove, D. 2008. Geography and Vision: Seeing, Imagining and Representing the World. I.B. Tauris, London.

Dasgupta, P. 2021. The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review. HM Treasury, London.

Derks, J., Giessen, L. & Winkel, G. 2020. COVID-19-induced visitor boom reveals the importance of forests as critical infrastructure. Forest Policy and Economics 118, 102253. https://doi.org/10.1016/j.forpol.2020.102253

Doughty, K., Hu, H. & Smit, J. (2022). Therapeutic landscapes during the COVID-19 pandemic: increased and intensified interactions with nature. Social & Cultural Geography. https://doi.org/10.1080/14649365.2022.2052168

Dufva, M. 2020. Megatrendit 2020. Sitra, Helsinki. Sitran selvityksiä 162. https://www.sitra.fi/app/uploads/2019/12/megatrendit-2020.pdf

Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. 2018. Making the case for landscape democracy: context and nuances. In: Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. (eds.). Defining Landscape Democracy. A Path to Social Justice. Edward Elgar Publishing, Cheltenham UK, Northampton USA. P. 61–72. https://doi.org/10.4337/9781786438348

Ehdotus valtioneuvoston päätökseksi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittaman valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita koskevan inventoinnin korvaamisesta uudella inventoinnilla. Muistio 18.11.2021, valtioneuvoston päätöksen YM/2021/70 liitteet. https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8076df79

Ekroos, A., Katajamäki, H., Kinnunen, H., Lehtovuori, P. & Staffans, A. 2018. Maankäytön ja rakentamisen ohjauksen uudistaminen. Ympäristöministeriö, Helsinki. Ympäristöministeriön raportteja 7/2018.

Euroopan neuvosto. 2022. Recommendation CM/Rec(2022)15 Recommendation CM/Rec(2022)15 of the Committee of Ministers to member States on the role of culture, cultural heritage and landscape in helping to address global challenges. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a67952

Euroopan neuvosto. 2018a. European Landscape Convention: Contribution to human rights, democracy and sustainable development. Council of Europe Publishing, Strasbourg Cedex.

Euroopan neuvosto. 2018b. Glossary of the Information System of the Council of Europe Landscape Convention. Spatial planning and landscape, No. 106. https://rm.coe.int/16802fc144

Euroopan neuvosto. 2017. Recommendation CM/Rec(2017)7 of the Committee of Ministers to member States on the contribution of the European Landscape Convention to the exercise of human rights and democracy with a view to sustainable development. https://rm.coe.int/1680750d64

Euroopan neuvosto. 2008. Recommendation CM/Rec(2008)3 of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention. https://rm.coe.int/16802f80c9

Faehnle, M., Hannonen, P., Hapuoja, A., Turunen, I., Terämä, E. ja osallisuustarinoiden kirjoittajat. 2020. Saa kuulua! Oivalluksia osallisuuden edistämiseen kaupungeissa ja kunnissa -diasetti. Suomen ympäristökeskus, Ympäristöministeriö, Et may Oy. https://kestavakaupunki.fi/osallisuus

Fagerholm, N., Martín-López, B, Torralba, M., Oteros-Rozas, E., Lechner, A.M., Bieling, C., Stahl Olafsson, A., Albert, C., Raymond, C. M., Garcia-Martin,M., Gulsrud, N., Plieninger, T. 2020. Perceived contributions of multifunctional landscapes to human well-being: Evidence from 13 European sites. People and Nature 2(1): 217–234. https://doi.org/10.1002/pan3.10067

Fairclough, G., Sarlöv Herlin, I. & Swanwick, C. 2018. Routledge handbook of landscape character assessment: current approaches to characterisation and assessment. Routledge, Abingdon, New York.

Grahn, P. & Stigsdotter, U. 2003. Landscape planning and stress. Urban Forestry & Urban Greening 2: 1–18. https://doi.org/10.1078/1618-8667-00019

Grahn, P. & Stigsdotter, U. 2010. The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. Landscape and Urban Planning 94: 264–275. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012

Hale, R. L., Cook, E. M. & Beltrán. B. J. 2019. Cultural ecosystem services provided by rivers across diverse social-ecological landscapes: A social media analysis. Ecological Indicators 107: 105580. https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2019.105580.

Hankonen, I. 2021. Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.

Harju, A. 2020. Suomalainen kansalaisyhteiskunta. https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/suomalainen-kansalaisyhteiskunta. [Kansalaisyhteiskunta, Tietopankki, julkaistu 17.10.2014.]

Hartig, T., Mitchell, R., de Vries, S. & Frumkin, H. 2014. Nature and health. Annual Review of Public Health 35: 207–28. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-032013-182443

Haugen, A., Kjølsen Jernæs, N., Granberg, M., Simon, V. & Martens, V. 2022. Klimatiltag og kulturarv. Nordisk ministerråd. https://pub.norden.org/temanord2022-505/temanord2022-505.pdf

Heikkilä, T. 2007. Visuaalinen maisemaseuranta. Kulttuurimaiseman muutosten valokuvadokumentointi. Musta Taide, Helsinki. Taideteolliseen korkeakoulun julkaisusarja A 76.

Hirvonen, A., Koski, K., Ahro, J., Söyrinki, R. & Pakkanen, H. 2016. Maisema. Opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun. ProAgria Etelä-Suomi ry, Etelä-Suomen maa- ja kotitalousnaiset, Hämeenlinna.

Hirvonen, S. & Lohtander, L. sekä Kulttuuriympäristö ja kansalainen -hankkeen ohjausryhmä. 2017. Kansalaisyhteiskunta kulttuuriympäristötyössä. Tavoitteena hyvä elämä. Valtakunnallinen selvitys 2017. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:35. https://kotiseutuliitto.fi/wp-content/uploads/2020/08/Kansalaisyhteiskunta_kulttuuriymparistotyossa-Hirvonen-Lohtander_low_res.pdf

Hoeven van der, A. 2019. Historic urban landscapes on social media: The contributions of online narrative practices to urban heritage conservation. City, Culture and Society 17: 61-68. https://doi.org/10.1016/j.ccs.2018.12.001

Häyrynen, M. 2016. Maisema vaiko vallan kulttuuriympäristö? TAHITI 01/2016. https://tahiti.journal.fi/article/view/85612/44562

International Federation of Landscape Architects IFLA Europe. 2014. Resolution, Landscape democracy. https://www.iflaeurope.eu/assets/docs/IFLA_EU_resolution_Landscape_democracy_EN_signed.pdf

Jaakkola, M. 2021. Understanding Green Urban Landscape — A Phenomenological Approach. Aalto ARTS Books, Espoo. Aalto University publication series Doctoral Dissertations 92/2021.

Jämsén, P., Kaartinen, J., Westinen, J. & Turja, T. 2022. Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa. Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista. Sitra, Helsinki. Sitran selvityksiä 220.

Kaltenborn, B, P. & Bjerke, T. 2002. Associations between environmental value orientations and landscape preferences. Landscape and Urban Planning 59(1): 1–11. https://doi.org/10.1016/S0169-2046(01)00243-2

Keisteri, T. 1990. The study of changes in cultural landscapes. Fennia - International Journal of Geography 168(1): 31–115. https://fennia.journal.fi/article/view/8852

Keller, R. & Backhaus, N. 2019. Integrating landscape services into policy and practice – a case study from Switzerland. Landscape Research, 45(1): 111–122. https://doi.org/10.1080/01426397.2019.1569218

Kemppainen, R. 2017. Perinnemaisemien inventointiohje. Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen raportteja 25, 2017. https://www.doria.fi/handle/10024/136257

Knudtzon, L. 2018. Democratic theories and potential for influence for civil society in spatial planning processes. In: Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. (eds.). Defining Landscape Democracy. A Path to Social Justice. Edward Elgar Publishing, Cheltenham UK, Northampton USA. P. 3–15. https://doi.org/10.4337/9781786438348

Komulainen, M. (toim.) 2013. Maiseman tarina. Opas maisemapalveluiden luomiseen. Sitra ja Maa- ja kotitalousnaisten keskus. https://www.sitra.fi/app/uploads/2017/02/MaisemanTarina.pdf

Konkoly-Gyuró, É. & Csőszi, M. 2022. The process and key methodical issues of landscape character identification and assessment in Hungary. In: National Symposium on the Implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Hungary. On the Occasion of the International Landscape Day. Council of Europe Publishing, Council of Europe Landscape Convention, Strasbourg Cedex. European Spatial Planning and Landscape Series, No. 123. P. 19–38. https://rm.coe.int/council-of-europe-landscape-convention-national-symposium-on-the-imple/1680a54ea5

Korkeamäki, L., Late, E., Pölönen, J., Ryynänen-Karjalainen, L. & Syrjämäki, S. 2019. Tieteelliset seurat Suomessa 2018. Tieteellisten seurain valtuuskunta, Helsinki. Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja 7. https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995183

Kouvola, K. 2016. Kulttuuriympäristöalan tutkimus Suomessa. Esiselvitys. Kulttuuriympäristötutkimuksen seura ry ja ympäristöministeriö.

Kulttuuriperintö uhkaa unohtua vihreässä siirtymässä. https://www.norden.org/fi/news/kulttuuriperinto-uhkaa-unohtua-vihreassa-siirtymassa. [Pohjoismaiden ministerineuvosto, uutinen julkaistu 8.4.2022.]

Kulttuuriperintöbarometri 2021. Museovirasto, ympäristöministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö. https://www.museovirasto.fi/uploads/Museovirasto-kulttuuriperint%C3%B6barometri-2021_Kantar-TNS.pdf

Lahdenvesi-Korhonen, L. 2022a. Maa- ja kotitalousnaiset. Sähköposti 23.5.2022.

Lahdenvesi-Korhonen, L. 2022b. Maa- ja kotitalousnaiset. Sähköposti 16.9.2022.

Lahdenvesi-Korhonen, L. 2020. Kestävä maisematuote -toimintamalli kulttuuriympäristön tuotteistamisen avuksi. https://www.maajakotitalousnaiset.fi/uutiset/kestava-maisematuote-toimintamalli-kulttuuriympariston-tuotteistamisen-avuksi. [Maa- ja kotitalousnaiset, uutinen julkaistu 17.12.2020.]

Lappalainen, J., Kurvinen, L. & Kuismanen, L. (toim.) 2020. Suomen ekologisesti merkittävät vedenalaiset meriluontoalueet (EMMA) – Finlands ekologiskt betydelsefulla marina undervattensmiljöer (EMMA). Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 8/2020. https://helda.helsinki.fi/handle/10138/312221

Leskinen, T. 2022. Etätyö lisääntyi useimmilla toimialoilla, maakunnissa palattiin lähityöhön. https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/etatyo-lisaantyi-useimmilla-toimialoilla-maakunnissa-palattiin-lahityohon. [Tieto & Trendit, artikkeli julkaistu 1.4.2022.]

Luhta, V. 2022. Saamelainen maisema sisältää näkyvän lisäksi henkisiä arvoja ja tarinoita. https://www.saariselansanomat.fi/kulttuuri/saamelainen-maisema-sisaltaa-nakyvan-lisaksi-henkisia-arvoja-ja-tarinoita-6.269.1519545.683098a7ab. [Saariselän Sanomat, artikkeli julkaistu 19.10.2022.]

Luontosuhdebarometri 2022. Kysely suomalaisten luontosuhteesta. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus, MDI. https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Suomalaisten_huoli_luonnon_tilasta_kasva(63455)

Magga, P. 2007. Rakennuksia, kotasijoja, muistoja – saamelaista kulttuuriympäristöä inventoimassa. Teoksessa Eletty, koettu maisema – näkökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan. Elo, T. & Magga, P. (toim.). 11–24.

Meeus, J.H.A. 1995. Pan-European landscapes. Landscape and Urban Planning 31 (1-3): 57–79. https://doi.org/10.1016/0169-2046(94)01036-8

Metsähallitus. 2022a. Korsnäsin merituulivoimahanke toisi miljardien verotulot ja vauhdittaisi vihreää siirtymää. https://www.metsa.fi/tiedotteet/korsnasin-merituulivoimahanke-toisi-miljardien-verotulot-ja-vauhdittaisi-vihreaa-siirtymaa. [Metsähallitus, tiedote julkaistu 14.3.2022.]

Metsähallitus. 2022b. Kansallispuistojen käyntimäärissä on noustu uudelle tasolle – kansallispuistojen myönteiset talousvaikutukset kasvavat vielä käyntimääriäkin vahvemmin. https://www.metsa.fi/tiedotteet/kansallispuistojen-kayntimaarissa-on-noustu-uudelle-tasolle. [Metsähallitus, tiedote julkaistu 27.1.2022.]

Minang, P. A., van Noordwijk, M., Freeman, O. E., Mbow, C., de Leeuw, J. & Catacutan, D. (eds.) 2015. Climate-Smart Landscapes: Multifunctionality in Practice. World Agroforestry Centre (ICRAF), Nairobi.

Mustonen, J. 2020. Maisema vesirajassa. Vesialueiden kulttuuriympäristön tilannekatsaus 2020. Kulttuuriympäristötutkimuksen seura ry. https://ym.fi/documents/1410903/0/Maisema+vesirajassa+versio+E.pdf/b7fa0427-8991-3e61-7f8e-69a4b702e7be/Maisema+vesirajassa+versio+E.pdf?t=1614685350446

Mücher, C.A., Bunce, R.G.H., Jongman, R.H.G., Klijn, J.A., Koomen, A.J.M., Metzger, M.J. & Wascher, D.M. 2003. Identification and Characterisation of Environments and Landscapes in Europe. Alterra, Wageningen. Alterra-report 832.

Mäenpää, P. & Faehnle, M. 2021. Neljäs sektori - kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Vastapaino, Tampere.

Neuvonen, M., Lankia, T., Kangas, K., Koivula, J., Nieminen, M., Sepponen, A.-M., Store, R. & Tyrväinen, L. 2022. Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvarakeskus, Helsinki. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022.

Nevalainen, O. 2018. Droonit mahdollistavat tehokkaan paikkatiedon keruun kuntien tarpeisiin. Positio 1/2018: 12–14.

Olwig, K. R. 2008. ”Maisemasopimusten” käytäntö ja oikeudenmukainen maisema: eurooppalainen maisemayleissopimus. Teoksessa Maaseutumaiseman muutos, arvottaminen ja eurooppalainen maisemayleissopimus. Soini, K., Pouta, E., Kivinen, T., Uusitalo, M. (toim.). Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. 20–34.

Pasanen, T., Johnson, K., Lee, K. & Korpela, K. 2018. Can nature walks with psychological tasks improve mood, self-reported restoration and sustained attention? Results from two experimental field studies. Frontier of Psychology 30(9): 2057. https://doi.org/10.3389%2Ffpsyg.2018.02057

Primmer, E., Schulman, L., Furman, E., Seppälä, J., Hildén, M., Kaljonen, M., Kautto, P., Kivimaa, P., Korhonen-Kurki, K., Lyytimäki, J., Tainio, M. & SYKEn johtoryhmä. 2021. On kestävyysmurroksen aika. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Suomen ympäristökeskuksen Policy Brief.

Puhakka, R., Pitkänen, K. & Oinonen, I. 2021. Maahanmuuttajataustaisten nuorten luontosuhde ja luonnon virkistyskäyttö – tutkimus Lahden yläkoululaisista. Terra 133(4): 173–187. https://doi.org/10.30677/terra.110808

Raatikainen, K. (toim.) 2009. Perinnebiotooppien seurantaohje. Metsähallitus, Vantaa. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 117.

Riihimäki, M. 2019. Polkuja maisemaan – maiseman polkuja. Maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman suojelun välineenä. Turun yliopisto, Turku. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, 478.

Rousseau, S. & Deschacht, N. 2020. Public Awareness of Nature and the Environment During the COVID-19 Crisis. Environmental and Resource Economics 76: 1149–1159. https://doi.org/10.1007/s10640-020-00445-w

Ruuskanen, P., Jousilahti, J., Faehnle, M., Kuusikko, K., Kuittinen, O., Virtanen, J. & Strömberg, L. 2020. Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.

Sala, P. 2016. The Landscape observatory of Catalonia. Challenges and perspectives. http://www.landschapsobservatorium.nl/Uploaded_files/amersfoort-psala-20172.c00b56.pdf [Observatori del Paisatge, esitelmä Amersfoort 8.2.1016]

Schanche, A. 1995. Det symbolska landskapet – landskap og identitet i samisk kultur. Ottar nr. 207: 38–47.

Schanche, A. 2002. Meahcci, den samiske utmarka. – Andersen, Svanhild (red.). Samiske landskap og Agenda 21. Kultur, næring, miljøvern og demokrati. Dieđut nr 1/2002. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu. 156–170.

Setälä, M. 2018. Tulevien sukupolvien intressit demokraattisessa päätöksenteossa. https://politiikasta.fi/tulevien-sukupolvien-intressit-demokraattisessa-paatoksenteossa. [Politiikasta-verkkolehti, artikkeli julkaistu 6.2.2018].

Silvennoinen, H. 2017. Metsämaiseman kauneus ja metsänhoidon vaikutus koettuun maisemaan metsikkötasolla. Itä-Suomen yliopisto, Luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta. Dissertationes Forestales 242.

Simensen, T., Halvorsen, R. & Erikstad, L. 2018. Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. Land Use Policy 75: 557–569. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.04.022

Soini, K., Pouta, E., Uusitalo, M. & Kivinen, T. 2008. Maiseman arvottaminen monitieteisenä tutkimushaasteena. Teoksessa Maaseutumaiseman muutos, arvottaminen ja eurooppalainen maisemayleissopimus. Soini, K., Pouta, E., Kivinen, T., Uusitalo, M. (toim.). Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. 9–19.

Swanwick, C. 2002. Character Assessment Guidance for England and Scotland. The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage. https://www.nature.scot/sites/default/files/2018-02/Publication%202002%20-%20Landscape%20Character%20Assessment%20guidance%20for%20England%20and%20Scotland.pdf

Taivainen, J. (toim.) 2016. Metsiin kadonneet. Valtion metsien kulttuuriperintökohteiden inventointihanke 2010–2015. Metsähallitus, Helsinki. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 73.

Tainio, M. & Lyytimäki, J. 2022. Uskallammeko ulos pimeään? Urbaanissa yöluonnossa liikkumisen estetiikkaa. Teoksessa Ympäristömuutos ja estetiikka. Mikkonen, J., Lehtinen, S., Kortekallio, K. & Korpelainen, N-H. (toim.) Suomen estetiikan seura, Helsinki. Finnish Society for Aesthetics Publication Series, vol. 2. 19–57.

Toivanen, M., Haila, K. & Rausmaa, S. (Owal Group Oy). 2021. Kulttuuriympäristöstrategian (2014–2020) arviointi. Valtioneuvosto, Helsinki. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:3.

Tuominen, S., Koivula, H., Kahiluoto, J., Haapanen, K., Pirinen, M. & Hirvonen, J. 2021. Kulttuuriympäristöjen ja maisemien visuaalisen seurannan menetelmät. Ympäristöministeriö, Helsinki. Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:36.

Tveit, M., Ode, Å. & Fry, G. 2007. Key concepts in a framework for analysing visual landscape character. Landscape Research. 31(3): 229–255. https://doi.org/10.1080/01426390600783269

Tyrväinen, L., Silvennoinen, H., Korpela, K. & Ylen, M. 2007. Luonnon merkitys kaupunkilaisille ja vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. Metsäntutkimuslaitos, Helsinki. Metlan työraportteja 52: 57–77.

Tyrväinen, L. & Korpela, K. 2009. Luonnosta terveyttä onnistuneella kaupunkisuunnittelulla. Teoksessa Faehnle, M., Bäcklund, P. & Laine, M. (toim). Kaupunkiluontoa kaikille – ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa. Helsingin kaupunki, Helsinki. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2009/6. 57–71.

Tyrväinen, L., Ojala, A., Korpela, K., Lanki, T., Tsunetsugu, Y. & Kagawa, T. 2014. The influence of urban green environments on stress relief measures: a field experiment. Journal of Environmental Psychology 38: 1–9. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.12.005

Uimonen, H., Kytö, M. & Ruohonen, K. (toim.) 2017. Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat. Tampere University Press, Tampere.

Uusi-Seppä, N. 2017. Kulttuuriympäristö voimavarana maakunnissa ja alueilla. Maakuntamuseoselvitys. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:43.

Valta, L. & Heikinmatti, A. 2020. Jättimäisten tuulimyllyjen saama ärhäkkä vastustus Tornionlaaksossa kertoo, mistä pohjimmiltaan on kyse: kodista, rauhasta ja maisemasta – ei vain rahasta. https://yle.fi/uutiset/3-11313409 [Yle-uutiset, uutinen julkaistu 21.4.2020.]

Valtioneuvoston asetus ympäristöministeriöstä. Suomen säädöskokoelma 1286/2015. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151286

Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta: Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2020:7. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-942-4

Wartmann, F. M., Tieskens, K. F., van Zanten, B. T. & Verburg, P. H. 2019. Exploring tranquillity experienced in landscapes based on social media. Applied Geography 113: 102112. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2019.102112

Wennberg, M., Laaksolahti, H. & Hirvola, P. 2021. Näkemyksiä yhteiskunnan muutoskykyyn. Sitran rooli muutoskyvyn tukemisessa. Sitra työpaperi 7.10.2021.

Väylävirasto. 2022. Maisema ja kulttuuriympäristö, https://vayla.fi/ymparisto/maisema-kulttuuriymparisto. [Päivitetty 26.7.2022].

Ympäristöministeriö. 1993. Maisemanhoito. Maisema-aluetyöryhmän mietintö Osa I. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992.

Liite 1. Maisemayleissopimuksen käsitteiden määritelmät

1 Luku 1 Artikla

Tässä yleissopimuksessa:

a) "maisema" tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/ tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta;

b) "maisemapolitiikka" tarkoittaa toimivaltaisten viranomaisten muotoilemia yleisiä periaatteita, strategioita ja ohjeita, jotka mahdollistavat erityiset maiseman suojelu-, hoito- ja suunnittelutoimenpiteet;

c) "maiseman laatutavoite" tarkoittaa sellaisia yksittäiseen maisemaan kohdistuvia tavoitteita, jotka muotoilevat toimivaltaiset viranomaiset. Tavoitteet muotoillaan niiden toiveiden pohjalta, joita yleisöllä on ympäristönsä maisemallisiin piirteisiin liittyen;

d) "maisemansuojelu" tarkoittaa maiseman erityis- tai ominaispiirteiden säilyttämistä ja ylläpitoa toimenpitein, jotka ovat perusteltuja luonnonmuotojen ja/tai ihmisen toiminnan perinnearvon vuoksi;

e) "maisemanhoito" tarkoittaa toimintaa, jolla kestävän kehityksen näkökulmasta varmistetaan maiseman säännöllinen hoitaminen ja jolla ohjataan ja yhteensovitetaan yhteiskunnan, talouden ja ympäristön kehityksen aiheuttamia muutoksia;

f) "maisemasuunnittelu" tarkoittaa voimakasta ennakoivaa toimintaa, jonka tarkoituksena on parantaa, ennallistaa tai luoda maisemia.

Liite 2. Lakeja ja asetuksia, joilla on vaikutusta maisemiin[103]

Linkit	Vastuu maisemista
Perustuslaki (731/1999) 20 §	Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön. Kaikkien mahdollisuudet osallistua elinympäristöä koskevaan päätöksentekoon on turvattu sekä perustuslaissa että ympäristöä koskevissa laeissa.
	Rakennettu ympäristö
Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999, MRL) sekä maankäyttö- ja rakennusasetus (895/1999) Maankäyttö- ja rakennuslaki uudistuu Valtioneuvoston hankeikkuna	Rakennettu ympäristö ja maisema tulee ottaa huomioon alueiden suunnittelussa. Kaavoitukseen kuuluvassa vaikutusten arvioinnissa arvioidaan suunnitelman toteuttamisen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön. Lailla turvataan osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun. Uudis- ja korjausrakentamisessa sekä rakennuksia purettaessa on huomioitava historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaat rakennukset ja kaupunkikuva. Rakennussuojelu asemakaava-alueella sekä alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimista varten, järjestetään pääsääntöisesti maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvalla asemakaavalla. Maisemaa muuttava maanrakennustyö, puiden kaataminen ja muu näihin verrattava toimenpide on asemakaava-alueilla ja eräillä muilla alueilla luvanvarainen. Maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet velvoittavat huolehtimaan valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvoista. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit, jotka koskevat valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita (VAMA), valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY) ja valtakunnallisesti merkittäviä arkeologisia kohteita (VARK), muodostavat tietopohjan valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisten kulttuuriympäristön arvojen huomioimiselle. (VAMA-sivusto.) Kansallinen kaupunkipuisto on kaupunkiympäristössä sijaitsevien arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonmaisemien sekä virkistysalueiden kokonaisuus, jonka hoitamiseen kaupunki on sitoutunut. Rakennusjärjestyksellä kunta voi antaa määräyksiä sopivan rakentamisen, kulttuuri- ja luonnonarvojen huomioon ottamisen sekä hyvän elinympäristön toteutumiseksi.
Laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010)	Rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta voidaan suojella. Suojeltavaksi määrätyn tai muutoin kulttuurihistoriallisesti merkittävän rakennuksen omistajalle voidaan myöntää avustusta rakennuksen hoitoa ja kunnossapitoa varten.
Kirkkolaki (1054/1993) Laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)	Lailla on suojeltu kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkolliset rakennukset pihapiireineen, kiinteine sisustuksineen ja taideteoksineen. Myös myöhemmin rakennettu kirkollinen rakennus voidaan suojella erillisellä päätöksellä. Seurakuntien omistamia muita rakennuksia voidaan suojella maankäyttö- ja rakennuslain tai rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain nojalla.

[103] Lähteenä on hyödynnetty lakitekstien ja taulukossa mainittujen lähteiden lisäksi ympäristöministeriön koontia rakennus- ja maisemansuojelun lainsäädännöstä ym.fi/rakennus-ja-maisemansuojelu, viitattu 28.2.2022.

	Arkeologisen kulttuuriperinnön suojelu
Muinaismuistolaki (295/1963) Muinaismuistolain uudistaminen (OKM) Valtioneuvoston hankeikkuna	Kiinteät muinaisjäännökset on rauhoitettu muinaismuistolailla. Muinaisjäännöksistä voi muodostua laajempia muinaismuistoalueita, joilla on maisemallista merkitystä. Kiinteiden muinaisjäännösten ohella voidaan ottaa huomioon myös muuta arkeologista kulttuuriperintöä (Museovirasto).
	Luonnon- ja kulttuurimaisemien suojelu, ennallistaminen, kunnostus ja hoito
Luonnonsuojelulaki (1096/1996, LSL) Lisätietoja: Luonnonsuojelulainsäädännön uudistus (YM) Valtioneuvoston hankeikkuna Maisemanhoitoalueet (YM)	Luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan perustaa maisema-alue (ns. maisemanhoitoalue). Kansallis- ja luonnonpuistoissa sekä muilla luonnonsuojelualueilla vaalitaan maisemaa rajoittamalla niihin vaikuttavia toimia. Luonnon- tai kulttuurimaiseman ennallistamista, kunnostusta ja hoitoa edistäviin toimenpiteisiin voidaan myöntää harkinnanvaraista tukea valtion talousarviossa rajoissa.
Ympäristönsuojelulaki (27.6.2014/527)	Ympäristönsuojelulain tarkoituksena on mm. ehkäistä ympäristön pilaantumista ja sen vaaraa sekä tehostaa ympäristöä pilaavan toiminnan vaikutusten arviointia ja huomioon ottamista kokonaisuutena; sekä parantaa kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.
	Maa- ja metsätalous, maa-aineisten otto ja kaivoshankkeet
Metsälaki (1093/1996)	Hakkuu voidaan tehdä kohteen erityisluonteen edellyttämällä tavalla, jos hakkuun kohteella on esimerkiksi maiseman kannalta erityistä merkitystä. Metsälailla on suojeltu erityisen tärkeitä elinympäristöjä, jotka ovat tärkeitä monimuotoisuuden kannalta.
Kestävän metsätalouden määräaikainen rahoituslaki (34/2015)	Tukea voidaan myöntää mm. maisema-, kulttuuri- ja virkistysarvoja korostaviin, alueellisesti merkittäviin metsäluonnon hoitohankkeisiin.
Maaseutuelinkeinojen rahoituslaki (329/1999)	Tavoitteena on muun ohella kehittää maaseudun kulttuuriperinnön säilyttämistä.
Valtioneuvoston asetus luonnonhaittakorvauksesta ja maatalouden ympäristötuesta (644/2000)	Tuettavat toimenpiteet voivat sisältää esimerkiksi perinnebiotooppien hoitoa tai maiseman kehittämistä ja hoitoa.
Maa- ja metsätalousministeriön asetus maatalouden ympäristötuen erityistuista (647/2000)	Tuettavat toimenpiteet voivat sisältää esimerkiksi perinnebiotooppien hoitoa tai maiseman kehittämistä ja hoitoa.
Maa-aineislaki (555/1981, MAL)	Maa-aineksen ottamisesta ei saa aiheutua kauniin maisemakuvan turmeltumista tai luonnon merkittävien kauneusarvojen tai erikoisten luonnonesiintymien tuhoutumista. Asemakaavan tai oikeusvaikutteisen yleiskaavan alueella on katsottava, ettei ottaminen turmele kaupunki- tai maisemakuvaa.
Kaivoslaki (621/2011) Kaivoslain uudistaminen (TEM)	Kaivoslaissa säädetään malminetsintä luvanvaraiseksi, jos siitä voi aiheutua maisemallisten arvojen heikentymistä. Malminetsinnästä ei saa aiheutua merkittävää maisemallista haittaa. Kaivoslupaa ei saa myöntää, jos kaivostoiminta aiheuttaa huomattavia vahingollisia ympäristövaikutuksia eikä mainittuja vaikutuksia voida lupamääräyksin poistaa. Ympäristövaikutuksilla tarkoitetaan mm. vaikutuksia rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön.
	Saaristo
Laki saariston kehityksen edistämisestä (26.6.1981/494)	Valtion ja kuntien toimin on pyrittävä suojaamaan saariston maisemakuvaa ja luontoa ympäristöhaitoilta.
	Erämaat
Erämaalaki (17.1.1991/62)	Erämaa-alueita perustetaan alueiden erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi.
	Museot
Uudistettu museolaki (314/2019)	Lain tavoitteena on mm. edistää kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymistä tuleville sukupolville. Lakiin on kirjattu alueellisten vastuumuseoiden kulttuuriympäristötehtävät. Suurin osa maankäytönsuunnittelun kulttuuriympäristöasioista hoidetaan alueellisissa vastuumuseoissa.

	Ympäristövaikutusten arviointi
Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (252/2017, YVAL)	Lakia sovelletaan monen hankkeen ympäristövaikutusten arviointiin. Arviointi pitää tehdä, jos kansainväliset sopimukset sitä edellyttävät tai jos hankkeesta saattaa aiheutua merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia muun muassa rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön.

Liite 3. Maisemia koskevia valtakunnallisia strategioita ja ohjelmia

Ministeriö / koordinoiva taho	Strategia / ohjelma
Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä ympäristöministeriö; ohjelmatyössä mukana myös työ- ja elinkeinoministeriö	Kohti kestävää arkkitehtuuria – Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035
Opetus- ja kulttuuriministeriö	Kulttuuriperintö voimavarana kestävälle tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle – Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030
Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä ympäristöministeriö	Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020
Opetus- ja kulttuuriministeriö	Yhteinen perintömme – Kansallinen maailmanperintöstrategia 2015–2025
Valtiovarainministeriö	Kansallinen kaupunkistrategia 2020–2030
Työ- ja elinkeinoministeriö	Edelläkävijyydestä kestävää kasvua – Kaupunkiohjelma 2018–2022
Valtiovarainministeriö	Seutukaupunkiohjelma – omaehtoista kehittämistä ja monenvälistä kumppanuutta sekä Seutukaupunkiohjelman toimeenpano-ohjelma 2020–2022
Ympäristöministeriö; kaupungit, kunnat, ministeriöt ja muut toimijat	Kestävä kaupunki -ohjelma 2019–2023
Ympäristöministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, valtiovarainministeriö, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA, Väylävirasto, Liikenne- ja viestintävirasto Traficom sekä alueen ELY-keskus	MAL-sopimukset 2020–2031
Maa- ja metsätalousministeriö	Ajassa uudistuva maaseutu – Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027
Maa- ja metsätalousministeriö	Kansallinen metsästrategia 2025 – päivitys
Ympäristöministeriö	Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 – Valtioneuvoston periaatepäätös
Saaristoasiain neuvottelukunta	Ihmisten saaristo – Saaristo- ja vesistöalueiden valtakunnallinen kehittämisohjelma vuosille 2020–2023
Ympäristöministeriö	Kestävästi rannikolla – Suomen rannikkostrategia (2006)
Työ- ja elinkeinoministeriö	Yhdessä enemmän – kestävää kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun. Suomen matkailustrategia 2019–2028 ja toimenpiteet 2019–2023
Opetus- ja kulttuuriministeriö	Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen tiekartta – Työryhmän ehdotus
Valtioneuvoston yhteinen projekti, mukana työ- ja elinkeinoministeriö, ympäristöministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, maa- ja metsätalousministeriö sekä valtiovarainministeriö	Ilmasto- ja energiastrategia
Ympäristöministeriö	Kansallinen luonnon monimuotoisuusstrategia ja toimintaohjelma vuoteen 2035
Ympäristöministeriö	Kansallinen pölyttäjästrategia ja toimenpidesuunnitelma
Opetus- ja kulttuuriministeriö	Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025
Kansanterveyden neuvottelukunta; toimenpiteitä koordinoivat eri ministeriöt ja kuntaliitto, AVI, verkostot ja järjestöt	Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 – Toimeenpanosuunnitelma
Oikeusministeriö	Kansallinen demokratiaohjelma 2025

Liite 4. Avoimia valtakunnallisia kartta- ja verkkopalveluja

- Ladattavat paikkatietoaineistot
  Suomen ympäristökeskuksen avoimet aineistopaketit
- Kansalliset paikkatietorajapinnat
  Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämät valtakunnanlaajuiset ympäristöpaikkatietojen rajapinnat
- Karttapalvelu Karpalo
  Ympäristöhallinnossa tuotetut tai ympäristöhallinnossa yhteisessä käytössä olevat paikkatiedot sekä ympäristötietojärjestelmien kohteet
- Latauspalvelu Lapio
  Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämä karttapalvelu, josta voi etsiä, katsella ja ladata paikkatietoaineistoja
- Liiteri
  Elinympäristön tieto- ja analyysipalvelu, joka kokoaa yhteen useita rakennettua ympäristöä ja kaavoitusta koskevia kartta- ja tilastotietoja
- Laji.fi
  Suomen lajitietokeskuksen palvelussa voi tutustua lajeihin ja niiden esiintymiseen, selata havaintoja suomalaisista lajitietokannoista sekä pitää kirjaa omista luontohavainnoista
- Luontotyyppien punainen kirja
  Luontotyyppien punaisen kirjan verkkopalvelussa esitellään Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin 2018 tuloksia
- Kulttuuriympäristön palveluikkuna
  Kulttuuriympäristön palveluikkuna on Museoviraston ylläpitämä palvelu, joka sisältää viraston arkistoon, rekistereihin ja kokoelmiin tallennettua tietoa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä ja rakennetuista kulttuuriympäristöistä
- rky.fi
  Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt -inventoinnin kohteet
- Itämeri.fi
  Itämeri.fi -verkkopalvelu tarjoaa tietoa Itämerestä sekä kokoaa yhteen Suomen meritietoa tuottavien hallinnonalojen keskeisten laitosten meriaineistot ja -palvelut
- Velmu-karttapalvelu
  VELMU-ohjelman karttapalvelu Suomen meriluonnon monimuotoisuudesta

Liite 5. Verkkolähteet ja -aineistot

Verkkolähteet ja alaviitteiden linkit

Biosfäärialueet

- Pohjois-Karjalan biosfäärialue, https://kareliabiosphere.fi
- Päijänne biosfääriksi -hanke, https://paijannebiosphere.fi
- Saaristomeren biosfäärialue, https://biosfar.fi

Elinkeino, liikenne ja ympäristökeskukset

- Avustukset rakennusperinnön hoitoon, https://www.ely-keskus.fi/avustukset-rakennusperinnon-hoitoon. [Viitattu 10.7.2022.]
- Perinnemaisemien kartoitukset jatkuvat Pohjois-Karjalassa, https://www.ely-keskus.fi/-/perinnemaisemien-kartoitukset-jatkuvat-pohjois-karjalassa. [Päivitetty 11.7.2019.]
- Pohjois-Savon perinnemaisemien kartoitus jatkuu osana Helmi-elinympäristöohjelmaa, https://www.ely-keskus.fi/tiedotteet-2020/-/asset_publisher/iCWWZEbHN7ZK/content/pohjois-savon-perinnemaisemien-kartoitus-jatkuu-osana-helmi-elinymparistoohjelmaa-pohjois-savo-. [Päivitetty 14.5.2020.]
- Ympäristösopimus; Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoito, https://www.ely-keskus.fi/ptv/-/fsc/view/service/d9a453df-56ba-44ae-bfbe-f2a11dbc398f/ymparistosopimus-maatalousluonnon-monimuotoisuuden-ja-maiseman-hoito?redirect=%2Frahoitukset-avustukset-ja-korvaukset. [Viitattu 10.7.2022].
- Ympäristökasvatuksen ja -valistuksen hankeavustukset, https://www.ely-keskus.fi/avustukset-ymparistokasvatus. [Viitattu 10.7.2022.]

Espanja

- Consell de Mallorca, The Fundaments of a Mallorcan Landscape strategy -julkaisu, https://web.conselldemallorca.cat/documents/774813/882858/20210930-BASESpaisatgeENG_Web_RECEP_reduit.pdf/9180b85f-0a77-2992-2bf5-1d9a956317e1?t=1633004672288
- Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico. Atlas de los Paisajes de España, https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/servicios/banco-datos-naturaleza/informacion-disponible/Paisajes.aspx [Viitattu 16.5.2022.]

Euroopan neuvosto

- Information System of the Council of Europe Landscape Convention. Unkarin maaraportti, https://elcl6.coe.int/WebForms/Public_List.aspx
- Information System of the Council of Europe Landscape Convention. Ruotsin maaraportti, https://elcl6.coe.int/WebForms/Public_List.aspx
- Information System of the Council of Europe Landscape Convention. Norjan maaraportti, https://elcl6.coe.int/WebForms/Public_List.aspx
- Maisemakasvatusta kouluille -opaskirjanen, https://rm.coe.int/council-of-europe-landscape-convention-educational-booklet-finnish/1680a0b95e
- Maisemayleissopimus -sivusto, https://www.coe.int/en/web/landscape
- Landscape Award, https://www.coe.int/en/web/landscape/landscape-award

Fingrid

- Perinneympäristöjen hoidon tuki, https://www.fingrid.fi/kantaverkko/maankaytto-ja-ymparisto/voimajohtoalueiden-hyodyntaminen/perinneymparistojen-hoidon-tuki. [Viitattu 1.10.2022.]

Geoparkit

- Saimaa geopark, https://www.saimaageopark.fi
- Rokua Geopark, https://www.rokuageopark.fi
- Lauhanvuori-Hämeenkangas Geopark, https://lhgeopark.fi
- Salpausselkä Geopark, https://visitlahti.fi/etusivu/salpausselkageopark

International Dark-Sky Association IDA, https://www.darksky.org, https://www.darksky.org/our-work/conservation/idsp. [Viitattu 1.6.2022.]

Italian maisemalaki

- New Code of Cultural Heritage and Landscape -verkkoartikkeli, https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2016-05-20/italy-new-code-of-cultural-heritage-and-landscape [Library of Congress, artikkeli julkaistu 20.5.2016.]

Itämeren alueen kulttuuriperintökomitea (Baltic Region Heritage Committee, BRHC), https://baltic-heritage.eu

Itämeren valtioiden neuvosto (Council of the Baltic Sea States, CBSS), https://cbss.org

Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali/sanasto, http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/kolmas-sektori. [Viitattu 16.5.2022.]

Kansalliset kaupunkipuistot, https://kansallisetkaupunkipuistot.fi

Kestävä kaupunki -ohjelma, https://kestavakaupunki.fi/etusivu

Kulttuuriperintökasvatuksen seura, https://kulttuuriperintokasvatus.fi

kulttuuriymparistomme.fi

- Kulttuuriympäristöalan koulutus ja tutkimus. 2019, https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ja_tutustu/Koulutus_ja_tutkimus. [Viitattu 1.6.2022.]

Maankäyttö- ja rakennuslaki uudistuu -sivusto, https://mrluudistus.fi. [Viitattu 21.3.2022.]

Maisemaobservatoriot

- Landscape Observatory Documentation, LOD, https://areeweb.polito.it/LOD/who.htm
- Landshapsobservatorium, http://www.landschapsobservatorium.nl
- Observatori del paisatge, http://www.catpaisatge.net/cat/index.php
  - Landscape Catalogues, http://www.catpaisatge.net/eng/catalegs.php. [Viitattu 21.4.2022.]
  - Landscape Charters, http://www.catpaisatge.net/monlocal/eng/cartes.php. [Viitattu 21.4.2022.]

Metsähallitus

- Kulttuuriperintökohteiden inventointi, https://www.metsa.fi/projekti/kulttuuriperintokohteiden-inventointi. [Päivitetty 28.4.2020.]
- Kulttuuriperintö luonnon keskellä, https://www.metsa.fi/luonto-ja-kulttuuriperinto/kulttuuriperinto. [Viitattu 10.6.2022.]
- Metsähallituksen hoitamien suojelu-, retkeily- ja erämaa-alueiden määrä ja pinta-alat, https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/suojelualueet/suojelualueiden-pinta-alat [Päivitetty 1.1.2022]

Metsänhoitoyhdistykset

- Vapaaehtoinen suojelu METSO-ohjelmalla, https://www.mhy.fi/metsatietoa/metsien-suojelu. [Viitattu 9.7.2022.]

Metsäkeskus

- Tuki luonnonhoitohankkeisiin, https://www.metsakeskus.fi/fi/metsatalouden-tuet/kemera-tuet/luonnonhoitohankkeet. [Viitattu 9.7.2022.]

Museovirasto
- BalticRIM-hanke toi näkyvyyttä vedenalaiselle kulttuuriperinnölle, https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/balticrim-hanke-toi-nakyvyytta-vedenalaiselle-kulttuuriperinnolle. [Viitattu 17.9.2022.]
- Maankäytön suunnittelu ja kulttuuriympäristöt, https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto/maankayton-suunnittelu-ja-kulttuuriymparistot. [Viitattu 17.5.2022.]
- Rakennusperintölailla suojelu, https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto/rakennusperintolailla-suojelu. [Viitattu 10.7.2022.]
- Rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämisavustukset, https://museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset. [Viitattu 10.7.2022.]
- Unescon kansainväliset kulttuuriperintösopimukset, https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia. [Viitattu 17.5.2022.]
- Valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet VARK, https://museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/valtakunnallisesti-merkittavat-arkeologiset-kohteet-vark. [Viitattu 10.6.2022.]
- Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, https://museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto/valtakunnallisesti-merkittavat-rakennetut-kulttuuriymparistot. [Viitattu 10.6.2022.]
- Vedenalainen kulttuuriperintö, https://museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/vedenalainen-kulttuuriperinto. [Viitattu 10.6.2022.]
- Virtaa veden perinnöstä – Vesien kulttuuriperinnön toimintaohjelma 2021–2025. Museovirasto. https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/Vesien_kulttper_tomintaohjelma_0312.pdf
- Vesimaisemaverkosto perustettu, https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/vesimaisemaverkosto. [Julkaistu 11.5.2021.]

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO)
- Tilbakeblikk - norske landskap i endring, https://nibio.no/tema/landskap/tilbakeblikk. [Viitattu 10.6.2022.]

Opetushallitus
- Mitä on kulttuuriperintö, https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mita-kulttuuriperinto. [Viitattu 8.6.2022.]

Opetus- ja kulttuuriministeriö
- Muinaismuistolain uudistaminen, https://okm.fi/muinaismuistolain-uudistus. [Viitattu 21.3.2022.]

Pohjoismaiden ministerineuvosto (NMR), https://www.norden.org/fi/pohjoismaiden-ministerineuvosto
- Tietoa pohjoismaisesta luonnon monimuotoisuuden työryhmästä (NBM), https://www.norden.org/fi/information/tietoa-pohjoismaisesta-luonnon-monimuotoisuuden-tyoryhmasta-nbm. [Viitattu 18.8.2022.]

Rakennusperinnön suojelun sanasto. Kulttuuriympäristö. https://sanastot.suomi.fi/concepts/16506fef-a5fd-43bf-b28e-afce1bb030ac/concept/b5d3039a-f639-46bf-85c3-f20ab63e5974?q=kulttuu-riymp%C3%A4rist%C3%B6. [Päivitetty 12.04.2021.]

Ramsar Sites Information Service, https://rsis.ramsar.org

Ruokavirasto
- Maatilojen neuvonta (Neuvo2020), https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/maatilojen-neuvonta. [Päivitetty 26.5.2022.]

Skotland Landscape Institute, https://www.landscapeinstitute.org/scotland ja https://scotland.landsca-peinstitute.org/wp-content/uploads/2017/12/Landscape-for-Scotland-2017.pdf

Suomen Kotiseutuliitto
- Seurantalojen korjausavustus, https://kotiseutuliitto.fi/seurantalot/seurantalojen-korjausavustus. [Viitattu 9.7.2022.]

Suomen Merialuesuunnitelma 2030, https://meriskenaariot.info/merialuesuunnitelma

Sähköinen säädöskokoelma - Finlex
- Erämaalaki 17.1.1991/62
- Maa-aineislaki 555/1981, MAL
- Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132
- Maankäyttö- ja rakennusasetus 895/1999
- Kaivoslaki 621/2011
- Kirkkolaki 1054/1993
- Laki ortodoksisesta kirkosta 985/2006
- Laki rakennusperinnön suojelemisesta 498/2010
- Laki saariston kehityksen edistämisestä 26.6.1981/494
- Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 252/2017, YVAL
- Luonnonsuojelulaki 1096/1996, LSL
- Maa- ja metsätalousministeriön asetus maatalouden ympäristötuen erityistuista 647/2000
- Maaseutuelinkeinojen rahoituslaki 329/1999
- Metsälaki 1093/1996
- Muinaismuistolaki 295/1963
- Suomen perustuslaki 731/1999
- Uudistettu museolaki 314/2019
- Valtioneuvoston asetus luonnonhaittakorvauksesta ja maatalouden ympäristötuesta 644/2000
- Ympäristönsuojelulaki 27.6.2014/527

Säätiöt ja rahastot
- Tietoa säätiöistä, https://saatiotrahastot.fi/tietoa-saatiosta. [Viitattu 9.7.2022.]

Tilastokeskus
- Tilastokeskus, käsitteet https://www.stat.fi/meta/kas/index.html. [Viitattu 30.8.2022.]
- Suomi lukuina -sivusto, ympäristö ja luonto, https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_alue.html#luonnonsuojelu-eramaa-alueet. [Päivitetty 1.1.2022.]
- Tietoa tilastoista, https://www.stat.fi/meta/kas/index.html. [Viitattu 30.8.2022.]

Työ- ja elinkeinoministeriö
- Kaivoslain uudistaminen 2020–2022, https://tem.fi/kaivoslakiuudistus. [Viitattu 10.10.2022.]

UNESCO
- Global Geoparks (UGGp), https://en.unesco.org/global-geoparks. [Viitattu 17.5.2022.]
- Man and the Biosphere (MAB) Programme, https://en.unesco.org/mab. [Viitattu 17.5.2022.]
- World Heritage List, https://whc.unesco.org/en/list. [Viitattu 17.5.2022.]

Wiki Loves Monuments -sivusto. https://wlm.wikimedia.fi/en/welcome-uusi. [Viitattu 18.8.2022.]

ymparisto.fi
- Kansainvälinen maisemapäivä, https://www.ymparisto.fi/maisemapaiva. [Päivitetty 18.10.2022.]
- Kansallismaisemat, https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/kansallismaisemat. [Päivitetty 11.7.2014.]
- Suomen paras maisemahanke, https://www.ymparisto.fi/suomenparasmaisemahanke. [Päivitetty 15.7.2022.]

- Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/arvokkaat_maisemaalueet. [Päivitetty 23.8.2022.]
- Valtakunnallinen perinnebiotooppien inventointi 2019–2022, https://www.ymparisto.fi/perinnebiotooppieninventointi. [Päivitetty 3.11.2022.]
- VELMU, vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelma, https://www.ymparisto.fi/velmu. [Päivitetty 9.9.2022.]

Ympäristöministeriö

- Biosfäärialueet ovat kestävän kehityksen mallialueita, https://ym.fi/biosfaarialueet. [Viitattu 17.5.2022.]
- Erämaa-alueet, https://ym.fi/eramaa-alueet. [Viitattu 17.5.2022.]
- Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja, https://ym.fi/kansalliset-kaupunkipuistot. [Viitattu 17.5.2022.]
- Kansallis- ja luonnonpuistot muodostavat luonnonsuojeluverkoston rungon, https://ym.fi/kansallis-ja-luonnonpuistot. [Viitattu 10.6.2022.]
- Luonnonmuistomerkit ovat suojeltuja luonnonmuodostumia, https://ym.fi/luonnonmuistomerkit. [Viitattu 17.5.2022.]
- Luonnonsuojelualueet, https://ym.fi/luonnonsuojelualueet. [Viitattu 17.5.2022.]
- Luonnonsuojelulainsäädännön uudistus, https://ym.fi/lsuudistus. [Viitattu 21.3.2022.]
- Luonnonsuojelu yksityismailla, https://ym.fi/luonnonsuojelu-yksityismailla. [Viitattu 17.5.2022.]
- Maisemanhoitoalueet vaalivat maaseutumaisemien kulttuuri- ja luontoarvoja, https://ym.fi/maisemanhoitoalueet. [Viitattu 21.3.2022.]
- Merialuesuunnittelu, https://ym.fi/merialuesuunnittelu. [Viitattu 10.6.2022.]
- Natura 2000 -verkosto turvaa monimuotoisuutta, https://ym.fi/natura-2000-verkosto. [Viitattu 17.5.2022.]
- Näin uusi tietojärjestelmä rakentuu (RYTJ), https://ym.fi/ryhti/rytj [Viitattu 10.10.2022.]
- Rakennus- ja maisemansuojelu, https://ym.fi/rakennus-ja-maisemansuojelu. [Viitattu 28.2.2022.]
- Ramsar-alueet, https://ym.fi/ramsar-alueet. [Viitattu 17.5.2022.]
- Ryhti-hanke, https://ym.fi/ryhti [Viitattu 10.10.2022.]

Kansainvälisiä sopimuksia, ohjelmia ja julistuksia (luku 3.1)

Euroopan neuvosto

- Euroopan neuvoston maisemayleissopimus (Firenze 2000, SopS 14/2006)
- Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus (Granada 1985, SopS 10/1992)
- Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirja (Strasbourg 1985, SopS 66/1991)
- Eurooppalainen puiteyleissopimus paikallisten ja alueellisten viranomaisten yhteistyöstä yli valtakunnan rajojen (Madrid 1980, SopS 76/1990)
- Kulttuuriomaisuuteen kohdistuvia rikoksia koskeva yleissopimus (2017)
- Puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä (Faro 2005, SopS 50/2018)
- Tarkistettu eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta (Valletta 1992, SopS 26/1995)
- Yleissopimus Euroopan luonnonvaraisen kasviston ja eläimistön sekä niiden elinympäristön suojelusta (Bern 1979, SopS 29/1986)

Euroopan Unioni

- Alueellinen agenda 2030 (The Territorial Agenda 2030), https://territorialagenda.eu

- Euroopan luonnontilan ennallistamista koskeva asetus (Proposal for a Nature Restoration Law), https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-law_en
- Euroopan Unionin biodiversiteettistrategia (Biodiversity strategy for 2030), https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
- Euroopan Unionin kaupunkiagenda (Urban Agenda for the EU), https://futurium.ec.europa.eu/en/urban-agenda
- Euroopan Unionin uusi metsästrategia vuodelle 2030 (New EU forest strategy for 2030), https://environment.ec.europa.eu/strategy/forest-strategy_en
- Euroopan vihreän kehityksen ohjelma (A European Green Deal), https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- Kulttuuriperintöä koskevat eurooppalaiset toimintalinjaukset (European Framework on Action for Cultural Heritage), https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1
- Uusi Eurooppalainen Bauhaus (The New European Bauhaus), https://new-european-bauhaus.europa.eu/about/delivery_en#official-documents
- Ympäristöalan toimintaohjelma vuoteen 2030 (Environment action programme to 2030), https://environment.ec.europa.eu/strategy/environment-action-programme-2030_fi

Yhdistyneet kansakunnat

- Biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus (Rio 1992, SopS 78/1994)
- Historiallista kaupunkimaisemaa koskeva suositus (Recommendation on the Historic Urban Landscape, HUL Recommendation, UNESCO 2011), https://whc.unesco.org/en/hul
- Starlight Declaration (La palma 2007), https://www.starlight2007.net/index_option_com_content_view_article_id_185_starlight-declaration_catid_62_the-initiative_itemid_80_lang_en.html
- Vesilintujen elinympäristönä kansainvälisesti merkittäviä vesiperäisiä maita koskeva yleissopimus (Ramsar 1971, UNESCO, SopS 3-4/1976)
- YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista (YK:n yleiskokous 2007)
- YK:n kaupunkikehitysohjelma (New Urban Agenda, NUA), https://habitat3.org/the-new-urban-agenda
- YK:n kestävän kehityksen ohjelma, Agenda2030, https://sdgs.un.org/2030agenda
- Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta (UNESCO 2003, SopS 47/2013)
- Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta (Pariisi 1972, UNESCO, SopS 19/1987)
- Yleissopimus tiedon saannista, kansalaisten osallistumisoikeudesta sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa (Århus 1998, UNECE, SopS 122/2004)
- Yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemisesta aseellisen selkkauksen sattuessa (Haag 1954, SopS 93/1994)
- Yleissopimus vedenalaisen kulttuuriperinnön suojelemiseksi (UNESCO 2001)

Pohjoismaat ja Itämeren alue

- Itämeri-strategia
- Pohjoismaiden ministerineuvoston arktinen yhteistyöohjelma 2022–2024
- Pohjoismainen saamelaissopimus

ICOMOS https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts

- Firenzen julistus eli julistus historiallisten puutarhojen suojelusta (Firenze 1981)
- Washingtonin julistus eli julistus historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta (Washington 1987)
- Julistus vedenalaisen kulttuuriperinnön suojelusta (Sofia 1996)
- ICOMOS-IFLA Periaatteet maaseutumaisemasta kulttuuriperintönä (New Delhi 2017)

- ICOMOS-IFLA Suositukset historiallisista julkisista kaupunkipuistoista (New Delhi 2017)

Eurooppalaisia maisemastrategioita (luku 3.2)

Andorra, L'Estratègia nacional del paisatge, https://www.mediambient.ad/paisatge/estrategia-nacional-del-paisatge

Espanja
- Andalucia, Estrategia de Paisaje de Andalucía, https://www.juntadeandalucia.es/organismos/fomentoarticulaciondelterritorioyvivienda/areas/ordenacion/paisaje/paginas/epa-andalucia.html
- Katalonia, La política de paisaje en Cataluña, https://territori.gencat.cat/web/.content/home/01_departament/documentacio/territori_urbanisme/paisatge/publicacions/Guia_integracio_paisatgistica_4_politica_de_paisatge/documents/04_politicapaisatgecastella.pdf
- Mallorca, Estrategia de paisaje del Consell de Mallorca, https://web.conselldemallorca.cat/es/paisaje

Irlanti, National Landscape Strategy for Ireland 2015–2025, https://www.gov.ie/en/publication/8a59b-national-landscape-strategy

Latvia, Landscape Policy Strategy, https://rm.coe.int/council-of-europe-european-landscape-convention-20th-council-of-europe/16808b7c56

Norja, New goals for Norway's cultural environment policy: Involvement, sustainability and diversity (2019–2020), https://www.regjeringen.no/contentassets/35b42a6383f442b4b501de0665ec8fcf/en-gb/pdfs/stm201920200016000engpdfs.pdf

Portugal, Política Nacional de Arquitetura e Paisagem, http://www.catpaisatge.net/docs/PNAP.pdf

Skotlanti, NatureScot Landscape Policy Framework, https://www.nature.scot/professional-advice/landscape/framework-landscape-policy/naturescot-landscape-policy-framework

Sveitsi, Swiss Landscape Concept, SLC, https://www.bafu.admin.ch/bafu/en/home/topics/landscape/info-specialists/landschaftskonzept-schweiz-lks.html

Unkari, National Landscape Strategy 2017–2026, https://2015-2019.kormany.hu/download/f/8f/11000/Hungarian%20National%20Landscape%20Strategy_2017-2026_webre.pdf

Organisaatiot, järjestöt ja verkostot (luku 4.1)

Liikenne ja viestintäministeriö, https://www.lvm.fi

Maa- ja metsätalousministeriö, https://mmm.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö, https://okm.fi

Työ- ja elinkeinoministeriö, https://tem.fi

Valtiovarainministeriö, https://vm.fi

Ympäristöministeriö, https://ym.fi

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA, https://www.ara.fi

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, https://www.ely-keskus.fi/ely-keskukset

Geologinen tutkimuskeskus GTK, https://www.gtk.fi

Kolttien kyläkokous, https://www.kolttasaamelaiset.fi/kolttien-kylakokous/yleista

Kuntaliitto, https://www.kuntaliitto.fi/kuntaliitto

Luonnonvarakeskus Luke, https://www.luke.fi

Maakuntien liitot, https://www.kuntaliitto.fi/kunnat-ja-kuntayhtymat/maakuntien-liitot

Maanmittauslaitos, https://www.maanmittauslaitos.fi

Metsähallitus, https://www.metsa.fi

Museovirasto, https://museovirasto.fi

- Valtakunnalliset vastuumuseot, https://www.museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista/valtakunnalliset-vastuumuseot
- Alueelliset vastuumuseot, https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/kulttuuriymparistopalvelut-tehtavat-ja-yhteistyo/alueelliset-vastuumuseot-niiden-tehtavat-ja-toimialueet
- Paikallismuseot, https://www.museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista/paikallismuseot

Saamelaiskäräjät, https://www.samediggi.fi

Saamelaismuseo Siida, https://siida.fi

Senaatti-kiinteistöt, https://www.senaatti.fi

Suomenlinnan hoitokunta, https://www.slhk.fi

Suomen ympäristökeskus SYKE, https://www.syke.fi

Tilastokeskus, https://www.stat.fi

Väylävirasto, https://vayla.fi

Alue- ja ympäristötutkimuksen seura, https://www.ays.fi

Helka, Helsingin kaupunginosayhdistykset, https://kaupunginosat.fi/helka

ICOMOS Suomen osasto, https://icomos.fi

Kulttuuriympäristötutkimuksen seura, https://kulttuuriymparistotutkimuksenseura.wordpress.com

Maa- ja kotitalousnaiset, https://www.maajakotitalousnaiset.fi

Maisemasuunnittelijat, https://www.maisemasuunnittelijat.fi

ProAgria, https://www.proagria.fi

Rakennustaiteen seura, https://rakennustaiteenseura.fi

Suomen arkkitehtiliitto SAFA, https://www.safa.fi

Suomen kaupunkitutkimuksen seura, https://kaupunkitutkimuksenseura.fi

Suomen kotiseutuliitto, https://kotiseutuliitto.fi

Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura, https://kulttuuriperintokasvatus.fi

Suomen kylät, https://suomenkylat.fi

Suomen luonnonsuojeluliitto, https://www.sll.fi

Suomen maisema-arkkitehtiliitto MARK, https://www.m-ark.fi

Suomen virkistysalueyhdistykset, https://virkistys.info

Tieteellisten seurain valtuuskunta, https://www.tsv.fi (sivuilla jäsenyhdistysten lista)

Viherympäristöliitto, https://www.vyl.fi

Yhdyskuntasuunnittelun seura, https://www.yss.fi

Maisemaobservatorio, http://www.landscapeobservatoryfinland.com

UNISCAPE, https://www.uniscape.eu

Vesimaisemaverkosto, https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/vesimaisemaverkosto

Valtakunnallisia strategioita ja ohjelmia (luku 4.4)

Ajassa uudistuva maaseutu – Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027

Edelläkävijyydestä kestävää kasvua – Kaupunkiohjelma 2018–2022

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 – Toimeenpanosuunnitelma

Ihmisten saaristo – Saaristo- ja vesistöalueiden valtakunnallinen kehittämisohjelma vuosille 2020–2023

Ilmasto- ja energiastrategia 2035

Kansallinen demokratiaohjelma 2025

Kansallinen kaupunkistrategia 2020–2030

Kansallinen luonnon monimuotoisuusstrategia ja toimintaohjelma vuoteen 2035

Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 – Valtioneuvoston periaatepäätös

Kansallinen metsästrategia 2025 – päivitys

Kansallinen pölyttäjästrategia ja toimenpidesuunnitelma

Kestävä kaupunki -ohjelma 2019–2023

Kestävästi rannikolla – Suomen rannikkostrategia (2006)

Kohti kestävää arkkitehtuuria – Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035

Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen tiekartta – Työryhmän ehdotus

Kulttuuriperintö voimavarana kestävälle tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle – Ehdotus kulttuuriperintö-strategiaksi 2022–2030

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025

Paikallisuudella paremmaksi. Paikallisen kehittämisen ohjelma vuosille 2021–2024. Suomen kylät.

Seutukaupunkiohjelma – omaehtoista kehittämistä ja monenvälistä kumppanuutta

Seutukaupunkiohjelman toimeenpano-ohjelma 2020–2022

Yhdessä enemmän – kestävää kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun. Suomen matkailustrategia 2019–2028 ja toimenpiteet 2019–2023

Yhteinen perintömme – Kansallinen maailmanperintöstrategia 2015–2025

Yhteiset maisemat – Kohti maisemapolitiittista ohjelmaa

ISBN 978-952-11-5525-3 (PDF)
ISSN 1796-1726 (verkkoj.)

Suomen ympäristökeskus